

Kärlek per telefon.*

Framtidsnovell

af

Mark Twain.

Öfvers. af J—y R.

I.

Det var vid middagstiden en kall vinterdag. Staden Eastport i Maine låg begravnen under tjock nyfallen snö. Ej den minsta rörelse på gatorna, så långt ögat kunde nå intet annat än dyster och stilla ödslighet. Trottoarerna voro förvandlade till grafvar, med murar af snö på båda sidor, och det enda ljud, som då och då nådde örat, var bullret af en träskofvel i färd med att göra passagen fri. Men kallt var det, så att inte ens snöskottarne länge kunde stanna utom hus. Snart förmörkades himlen, vinden blåste upp och började hvina i nyckfulla afbrott med den mest respekt- ingifvande styrka, och det var ett nöje att se, hur snömol- nen jagades uppåt, framåt, åt alla håll. Än sammanfördes de till ofantliga drifvor, från hvilkas spets vinden först roade sig att bortblåsa några enstaka flingor för att derefter förskingra dem i hvirflar, än röjdes platsen tom och terrän- gen syntes ren, som om den sopats. Oh, hur vinden skäm- tade med allt detta! Men alltjemt hopade sig snön på trot- toarerna, och detta var intet skämt.

* I den amerikanska tidskriften *Atlantic Monthly* har den uppburne humoristen nyligen offentliggjort ofvanstående kostliga berättelse, som säkert skall bereda äfven våra läsare ett oskattbart nöje.

I en elegant och bekväm liten salong tog Alonzo Fitz-Clarence sin siesta, iklädd en förtjusande blå nattrock, med garnering af karmosinröd satin. Framför honom syntes qvarlefvorna af en frukost. Tallrikarne och assietterna af finaste porslin harmonierade ypperligt med rummets möble-ring. Brasan sprakade klar och munter i kaminen.

En ännu häftigare vindstöt skakade fönsterrutorna, som stormilarne piskade med ett vått ljud, om man så kan uttrycka sig. Den vackre unge mannen mumlade: »Det är kategoriskt omöjligt att sticka näsan utom dörren i dag. Man måste resignera. Men huru få sällskap? Låt mig se: jag har min mor och tant Susannah, en förträfflig människa, som jag kunde språka med i telefonen; men det förströr mig inte nog.» Han kastade en blick på sin vackra franska pendyl: »Denna pendyl går illa, denna pendyl vet nästan aldrig hvad tiden är. Alfred! (Intet svar). Alfred är nog en ypperlig betjent, men nästan lika litet påpasslig i sin tjänst som pendylen.» Alonzo tryckte på knappen till en elektrisk ringledning, väntade ett ögonblick, tryckte ånyo på knappen och väntade ännu några ögonblick: »Nå, batteriet är visst i olag... Jag måste emellertid till hvad pris som helst veta tiden!» Han närmade sig ett språkrör i väggen, hvisslade och ropade »Mamma» i två omgångar. Utan verkan! »Säkerligen är det något här som inte längre gör tjänst. Jag kan inte få någon att röra sig ur fläcken härnere, det är tydligt.» Sedan satte han sig vid en pulpet af rosenträ och talade i telefonen: »Tant Susannah!»

En låg och behaglig röst svarade:

— Är det du, min nevö?

— Ja. Jag är alldeles för lat och har det allt för bekvämt för att gå ned till min mor. Du ser mig i en grym förlägenhet och ingen för att komma mig till hjälp.

— O himmel! hvad säger du? hvad står på?

— Något rysligt allvarsamt, försäkrar jag dig.

— Oh! håll mig inte så på sträckbänk, kära du! Hvad är det då?

— Jag skulle vilja veta precis hvad klockan är.

— Afskyvärda odåga! Hvilken förskräckelse du utsatte mig för! Är det allt?

— Allt, på min ära! Sansa dig; säg mig tiden och mottag min välsignelse!

— Klockan är här fem minuter öfver nio. Men för

mitt besvär fordrar jag ingen betalning. Behåll din välsignelse!

— Tack; den skulle inte ha gjort mig utfattig, lilla tant, och den skulle inte ha gjort dig rik nog att lefva af den utan andra resurser.

Han steg upp mumlande: »Fem minuter öfver nio», och med en blick på pendylen sade han: »Ah! den går bättre än vanligt, du misstager dig bara på trettiofyra minuter.» Efter att ha gjort en beräkning i tankarne vred han fram pendylens visare tills de pekade på tre kvart på ett.

Han infann sig å nyo vid telefonen och ropade:

— Tant Susannah?

— Ja, min nevö.

— Har du ätit frukost?

— Ja, för en timme se'n.

— Är du upptagen?

— Nej, jag bara syr litet grand. Hvarför så?

— Har du visiter?

— Nej, men jag väntar klockan half tio.

— Jag har så mycket jag skulle vilja säga; jag är alldeles ensam och skulle vilja prata med någon.

— Mycket bra, prata med mig.

— Jag vet inte, om jag vågar eller ej; men...

— Men hvad? Oh! Afbryt dig inte; du vet, att du kan ha förtroende till mig, Alonzo; du vet det!

— Jag vet det, tant, men det är så allvarsamt, det rör mig så djupt, mig och hela familjen...

— Alonzo, säg mig det, säg mig allt; jag skall aldrig hviska ett ord derom.

— Tant, om jag vågade?

— Ah, jag ber dig, våga! Förtro dig till mig; du vet att jag håller af dig. Hvad är det?

— Hvad väder har ni i ert land?

— Jag bryr mig sist om vädret! Jag förstår inte, hur du kan ha hjerta att leka med mig så!

— Så, så, kära lilla tant, jag är ledsen, på min ära, mycket ledsen. Jag skall aldrig göra så mer; förlåter du mig?

— Ja, eftersom du ser ut att ångra dig uppriktigt; jag förlåter dig, fast jag vet, att jag inte borde göra det, ty du skämtar med mig igen vid första tillfälle.

— Nej, visst... Men hvilket väder, hvilket väder! Jag försäkrar dig, att man är tvungen på allt upptänkligt sätt söka hålla kuraget uppe. Här, tant, ha vi snö, bläst och en gruflig köld. Hvad slags väder har ni i ert land?

— Varmt, regnigt, melankoliskt... Så långt jag kan se, märker jag ingen mensklig varelse på gatan, men på trottoarerna ett dubbelt eller tredubbelt led af paraplyer, drypande af regn från alla spröten. Jag har brasa i min kakelugn för att muntra mig, men jag skulle qväfvas, om jag inte höll fönstren öppna. Decembervinden tränger in till mig alldeles mättad af doften af blommor, som spefullt le åt oss och veckla ut sig allt friskare och kraftigare, ju mer det regnar, detta regn, som endast gör människorna dystra och nedslagna.

Alonzo öppnade munnen för att utropa: »Bravo, lilla tant, det der borde du låta frycka och binda in!» men han hejdade sig plötsligt, då han hörde sin tant konversera med någon. Han närmade sig fönstret och skådade ut på det kalla vinterlandskapet. Mera ursinnigt än någonsin jagade stormen snöflingorna; fönsterluckorna slog af och an och smälde igen med häftighet. En öfvergifven hund strök med hängande hufvud och svansen mellan benen fram efter husraderna, sökande skydd och beskydd.

Alonzo ryste och sade med en suck: »Hur mycket bättre vore ej smutsen, det varma regnet och blommorna, som drifva gäck med människorna, än ett väder som detta!»

Han vände sig om från fönstret, tog ett steg framåt, blef sedan stående med spändt öra, medan de ljufva tonerna af en välkänd sång nådde honom genom telefontråden.

Han förblef orörlig, med hufvudet omedvetet framåtlutadt, som om han insöge melodien. Utförandet af sången var emellertid icke fritt från fel, men det föreföll Alonzo som om detta fel, hvilket bestod uti att sjunga de fem första tonerna af romansens refräng en half ton för lågt, förlänade visan ett ökadt behag. Också drog vår hjelte ett djupt andetag, då sången tystnade och utropade: »Aldrig, nej aldrig, har jag hört *In Sweet, By and By* sjungas så.» Han störtade fram till telefonen och med låg och förtrolig röst hviskade han:

— Tant, hvem är då denna guddomliga sångerska?

— Det är det sällskap jag väntade och som, hoppas jag, tillbringar här en månad eller två. Jag skall presentera er för hvarandra. Miss...

— Af misskund, ett ögonblick, tant Susannah; du ger dig aldrig tid att reflektera!

Han sprang, han snarare flög till sin sängkammare och återkom sekunden derpå i en mycket vårdad toalett. »På mitt hedersord», grälade han, »höll hon inte på att presentera mig för denna engel i blå nattrock med röda kanter. O, de fruntimmerna, de fruntimmerna, de ha då ingen hjerna!...» Sedan tillade han framför telefonen:

— Nu, lilla tant, står jag till din tjänst.

Han började småle och helsa med all den elegans och all den höfviskhet, hvaraf han var mäktig.

— Mycket bra, miss Rosannah Ethelton, tillåt mig presentera för er min älsklingsnevö. Mr. Alonzo Fitz-Clarence. Se så, nu är det gjordt! Och som ni båda äro förträffliga ungdomar, som jag älskar af hela mitt hjerta, lemna jag er att konversera på tu man hand, medan jag går till mina hushållsbestyr. Sätt dig, Rosannah; sätt dig, Alonzo. Farväl; jag skall inte bli länge borta.

Alonzo hade icke upphört att helsa och småle. Han satte sig, mumlande för sig sjelf: »Oh, lyckliga slump! Nu må blåsten hvina, snön yra och himlen visa sitt värsta humör; det är mig alldeles likgiltigt.»

II.

Låtom oss, medan de båda unga prata och stifta bekantskap, kasta en blick på den förtjusande miss Rosannah Ethelton. Hon satt i en utsökt täck boudoir, en boudoir, som måste vara skapad af en qvinna med raffinerad smak samt med känslig och en smula romanesk själ. Bredvid en låg och bekväm stol såg man en arbetsborg, prydd med broderier; ur densamma framskymtade ett virrvarr af band och garner af alla slag. På golfvet lågo huller om buller tygbitar, några trådrullar, saxar, medan huskatten med gravi-

tetisk min tronade på soffan i mjukt indiskt tyg. I ett *bay-window* uppbar ett staffli en ofullbordad målning. Böcker öfverallt: Robertsons predikningar, Tennysons, Moodys, Sankeys och Hawthornes verk; kokböcker, bönböcker... skizzböcker m. m.

Ett piano formligen försvann under berg af musikhäften, liksom väggarne försvunno under gravyrer och taflor. Det var en verklig öfversvämning af konstföremål: marmor- och bronspjeser, statyetter, lyxartiklar af alla slag, exemplar af sällsynta och dyrbara porsliner, presenterande sig på konsoler. Fönstret vettade åt en trädgård, prunkande af exotiska växter, ett verkligt féeri för syn och lukt.

Men miss Rosannah var utan gensägelse det mest fullkomliga, det mest utsökta och förtjusande af allt, som fans att skåda i detta hem. Hvem skulle kunna afnåla denna grekiska profil, dessa rena drag, denna utomordentligt hvita hy med dess lätta nyanser i skärt, dessa stora, blå, så ljufva ögon, befransade af långa, böjda ögonhår, och denna rikedom af gyllene lockar? Lägg härtill ett uttryck af oändlig ömhet och en drottningens hållning, hvilken dock ej uteslöt hvarken behag eller otvungenhet i rörelserna. I den ytterst enkla toalett hon bar, syntes hon strålande af skönhet; hvad skulle hon då inte vara i baldrägt?

Medan vi varit upptagna af att beundra henne, hade hon pratat med Alonzo. Minuterna försvunno och hon pratade alltjemt. Plötsligt höjde hon ögonen och blef varse tiden, som pendylen utvisade. En rodnad betäckte hennes kinder och hon skyndade sig att ropa i telefonen:

— Adjö, jag lemnar er, herr Fitz-Clarence.

Hon reste sig så brådstörtadt från stolen, att hon knapt hörde den unge mannen, som sade henne »Adjö». Stående, ett rof för den behagligaste förvirring, betraktade hon om igen den anklagande pendylen: »Fem minuter öfver elfva, verkligen! Nära två timmar tillbragta med att prata och dessa två timmar ha synts mig som tjugu minuter. Hvad skall han tänka om mig?»

I samma ögonblick betraktade Alonzo häpen pendylen och sade till sig sjelf: »Tre qvart på tre! Nära två timmar!... Tag mig f—n, om jag hade trott, att mer än två minuter förflutit! Det är inte möjligt annat än att pendylen har dragit sig nu igen.»

— Miss Ethelton, ett ögonblick, jag ber. Är ni ännu kvar?

— Ja, men säg fort, jag måste gå.

— Skulle ni vilja vara nog älskvärd och säga mig hvad klockan är?

Den unga flickan kände rodnaden ånyo uppstiga på sina kinder: »Fy! den fulingen, som frågar mig om det!» mumlade hon; sedan tillade hon med hög röst med en ton af väl spelad sorglöshet:

— Fem minuter öfver nio.

— Tack! Och ni är tvungen att gå nu?

— Ja.

— Jag är ledsen deröfver. (Intet svar.) Miss Ethelton! (Intet svar.) Miss Ethelton!

— Nåväl?

— Ni..., ni är kvar, inte sant?

— Jo; men skynda er, jag ber, hvad ville ni säga?

— Nåväl! jag... Nåväl! ingenting särskildt. Om ni visste hvad jag finner mig ensam här! Det skulle vara att begära för mycket, det är sant; men skulle ni ha något emot att prata med mig igen, snart, om det inte tråkar ut er för mycket?

— Jag vet inte; jag skall tänka derpå; jag skall försöka.

— Tack, miss Ethelton...

»Ah! hon har gått och jag är ånyo utsatt för plågan af snön, mörkret och stormen. Hon har gått; hon har sagt *adjö* och inte *god dag*. När allt kommer omkring, gick pendylen rätt ändå och dessa två timmar ha gått som en blix. Egendomliga och förtjusande händelse! För två korta timmar se'n var jag en fri man i Eastport, staten Maine, och nu är mitt hjerta i San-Francisco!»

Ungefär samtidigt sände Rosannah Ethelton en förströdd blick ut öfver San-Franciscos hamn och sade för sig sjelf, der hon satt nära fönstret i sitt rum: »Hvad han är olik den stackars Burley, hvilken hufvud är så tomt på idéer och som har en så ynkelig talang att härma folk!»

III.

Fyra veckor senare hade M. Sidney-Algernon-Burley inbjudit en glad samling vänner att frukostera i en praktfull salong på hotell *Telegraph-Hill* (San-Francisco). Ändamålet med samkvämet var att höra M. Sidney-Algernon-Burley visa sin talang och särskildt att applådera M. Sidney-Algernon i hans härmningar af vissa populära aktörer och vissa literatörer i San-Francisco och andra närgränsande platser. M. Sidney-Algernon-Burley hade ett vackert och ståtligt utseende, en ytterst elegant habit och en inte mindre elegant »enkeltjusare» i ögat. Han visade sig mycket upprymd, men höll icke förty ögonen fästade på dörren med en illa dold otålighet. En lakej inträdde och gjorde med låg röst hotellets herskarinna ett meddelande. Denna skakade på hufvudet på ett sätt, som tycktes lifligt inverka på M. Sidney-Algernon-Burley; hans munterhet aftog småningom och hans hållning antydde ett tilltagande missmod.

De inbjudne drogo sig tillbaka den ene efter den andre och M. Sidney-Algernon-Burley befann sig snart ensam med värdinnan.

— Något tvifvel är ej längre möjligt, sade han till henne; hon undviker mig. Hon ursäktar sig alltid. Om jag kunde få träffa henne, tala med henne ensam blott en sekund... Men denna beständiga obeslutsamhet!

— Kanhända, herr Burley, är det ett olyckligt sammanträffande, som gör, att det ser ut som om hon ville undvika er. Stig upp i lilla salongen och vänta mig der; jag skall stöka undan en hushållsangelägenhet, som tager mig i anspråk; sedan skall jag begifva mig till hennes rum. Säkertligen skall hon låta öfvertala sig att träffa er.

M. Burley gick upp i den afsigten att gå in i lilla salongen, men då han passerade tant Susannahs enskilda salong, till hvilken dörren stod halföppen, hörde han ett muntert skratt. Ah, detta skratt, han kände det så väl, hvarför han, utan att knacka och utan att låta anmäla sig, trädde in, full af hopp. Men innan han kunnat få fram ett enda ord eller gjort tillstymmelsen till en rörelse för att röja sin närvaro, hörde han saker, som kastade tvifvel i

hans själ och kommo rysningar att skaka hela hans varelse!

Han hörde en röst säga: »Älskade, din fotografi är framkommen». Och Rosannah Ethelton svarade: »Din också, min älskling». Han såg henne ömt luta sig ned och hörde henne kyssa något upprepade gånger. Hans själ kokade inom honom. Samtalet, som krossade hans hjerta, fortsattes:

— Rosannah, jag visste att du borde vara vacker, men detta är förtrollande, detta är bländande, detta är berusande!

— Alonzo, hvilken glädje att höra dig säga så! Jag vet alltför väl, att det inte är sant; men hvad jag är tacksam att du tycker det! Och för min del kände jag, att du måste ha en nobel figur, men verklighetens behag och majestät lemna min inbillnings drömmar långt bakom sig.

Burley hörde ånyo liksom en syndaflod af kyssar.

— Tack, min Rosannah! Fotografien smickrar mig visst, men hvad betyder allt detta, mitt hjerta lilla? Jag är så lycklig, Rosannah!

— Oh! Alonzo, ingen före mig har vetat hvad kärlek är och ingen efter mig skall veta hvad lyckan är! Jag går i en stjärnklar dröm; en hel oändlig verld af förtjusning och hänryckning öppnar sig för mina blickar.

— Oh! min Rosannah! Ty du tillhör mig, inte sant?

— Helt och hållet, ja, helt och hållet, Alonzo, från nu och för alltid. Hela dagen lång och under mina drömmar om natten hör jag liksom en musik upprepa i mina öron: »Alonzo Fitz-Clarence, Alonzo Fitz-Clarence, Eastport, staten Maine.»

— Förbannade menniska! — men åtminstone har jag din adress, brummade Burley afsides.

Och han rusade från platsen, der han ståt.

IV.

Alldeles bakom Alonzo befann sig hans mor, hvars ansigte återspeglade den fullständigaste häpnad. Hon var

så väl insvept från topp till tå i sina pelsar, att man ej såg mera af hennes person än ögonen och näsan. En lefvande allegori öfver vintern, var hon helt och hållet inpuddrad af snö.

Bakom Rosannah (som icke hade en aning derom) befann sig tant Susannah, lik en afbild af förvåningen, en lefvande allegori öfver sommaren, ty hon var lätt klädd och viftade lifligt med sin solfjäder för att en smula svalka sitt anlete.

Dessa qvinnor hade båda glädjetårar i ögonen.

— Oh! oh! utropade M:me Fitz-Clarence, der ha vi förklaringen, Alonzo, hvarför ingen på sex veckor kunnat förmå dig att lemna ditt rum.

— Oh! oh! utropade tant Susannah, der ha vi förklaringen, Rosannah, hvarför du sedan sex veckor gjort dig till eremit.

I blinken vände sig de båda unga om, förvirrade som tjufvar, gripna på bar gerning.

— Min välsignelse, min son; jag är lycklig öfver din lycka; kom i din mors armar!

— Min välsignelse, Rosannah, för min älskade nevös kärlek, kom i mina armar!

Och nu blef det samtidigt i Telegraph-Hill och East-port-Square utgjutelser af ömhet och de ljufvaste tårar. På båda dessa ställen tillkallades husets tjenare. På det ena gafs befallningen: Gif mig en varm limonad! På det andra stället: Släck brasan; gif mig mina båda palmbladssolfjädrar och litet vatten med is!

Och de båda unga efterträdades af de båda gamla damerna, som i sin tur satte sig vid telefonen för att språka med hvarandra om sin ljufva öfverraskning och för att göra upp planerna till giftermålet.

Några minuter förut hade M. Burley rusat ut ur Telegraph-Hill utan att taga afsked af någon. Han mumlade mellan tänderna, citerande, utan att ana det, en populär melodram: »Aldrig! Hon skall aldrig gifta sig med honom, jag svär det! Innan naturen afkastat sin hermelinsmantel för att åter ikläda sig sin smaragdskrud, skall hon tillhöra mig!»

V.

Två veckor efter. Regelbundet klockan tre eller fyra under tre eller fyra dagar å rad aflade en *clergyman* af episkopalkyrkan, värdig och salvelsefull samt med en monokel i ögat, visit hos Alonzo. Om man finge tro hans visitkort, kallade han sig the Rev. Melton Hargrave, från Cincinnati, och hade, sade han, af helsoskäl tagit afsked från prestembetet. Om han sagt, att det var på grund af dålig helse, hade han visst ljugit, att döma af hans kraftiga utseende och bastanta kroppsbyggnad. Uppfinnare af en förbättring i telefonväsendet, hoppades han betrygga sin framtid genom att draga nytta af sitt patent. »Den tid, som nu är», sade han, »kan en person med sin egen telefon sätta sig i förbindelse med en tråd, som från en stat till en annan öfverför musiken vid en konsert och kan sålunda afleda den till sin förmån. Min uppfinning skall hädanefter sätta p för dylika påfund.»

— Än sedan! svarade Alonzo, om denna musikaliska stöld under vägen inte gör någon människa för när, hvad tjenar det då till att bekymra sig derom?

— Men antag — återtog hans vördighet — att det i stället för att vara musik, som passerar genom tråden och som sålunda afledes, antag, att det vore kärleksord af den heligaste och förtroligaste art.

Alonzo darrade från topp till tå:

— Herre, er uppfinning är ovärderlig; jag måste ha den, jag måste ha den till hvad pris som helst.

Men denna så beprisade uppfinning gick visst om intet på vägen från Cincinnati, ty Alonzo hörde aldrig mer talas om den. Hans otålighet kände inga gränser. Tanken, att Rosannahs ljufva kärleksord kunde stjälas ifrån honom under vägen, lemnade honom ingen ro. Presten kom ofta för att beklaga sig för honom öfver sölet med erhållandet af sitt patent, men detta tröstade föga vår hjälte.

En morgon steg den gudsmannen upp för trappan och knackade på Alonzos dörr. Intet svar. Han trädde in, kastade en forskande blick omkring sig, stängde sakta dörren och störtade fram till telefonen. De ljufva och aflägsna

tonerna af *Sweet By and By* nådde hans öra långs med tråden. Sångerskan hade hunnit till de fem tonerna i refrängen då presten afbröt henne, ypperligt härmande Alonzos röst, med ett lätt tonfall af otålighet:

— Mitt hjerta lilla?

— Hvad behagas?

— Jag ber dig, sjung inte detta mera den här veckan; försök något mera nytt.

De lätta stegen af en man med lätt hjerta läto höra sig i trappan och presten sökte med ett djefvulskt småleende hufvudstupa tillflykt bakom sammetsgardinernas veck.

Alonzo inträdde och närmade sig telefonen.

— Rosannah, min älskling, låt oss sjunga något tillsammans.

— Något mera nytt? — frågade hon med spefull bitterhet.

— Ja, om du tycker bättre om det.

— Nå, så sjung sjelf.

Denna nyck förvånade och sårade den unge mannen.

— Rosannah — sade han — detta är inte likt dig.

— Jag förmodar, att det är lika mycket likt mig, som ert samtal nyss var likt er, herr Fitz-Clarence.

— *Herr* Fitz-Clarence! Men Rosannah, hvad var det för oartigt i mina ord?

— Helt säkert hade jag missförstått dem; jag ber dig ödmjukt om förlåtelse. Du sade till mig: »Sjung inte mer i dag.»

— Inte sjunga mera *hvad*?

— Romansen, som du talade om. Hvad du har svårt att förstå i första taget.

— Jag har aldrig talat om någon romans.

— Oh! Du har inte talat om den?

— Nej, jag försäkrar.

— Jag är tvungen att anmärka, att du talat om den.

— Och jag, jag är tvungen att upprepa för dig, att jag inte talat om den.

— Är det en andra ohöflighet? Det är nog, jag skall aldrig mer tala med dig; allt är slut oss emellan.

Sedan anlände genom telefonen ett ljud, qväfdt af snyftningar. Alonzo utstötte:

— Oh! Rosannah, tag tillbaka dina ord; någon förskräcklig hemlighet ligger under detta, något rysligt misstag.

Jag säger dig rena och oförfalskade sanningen, då jag försäkrar dig, att jag inte talat om denna romans. Jag skulle inte för allt i världen vilja sära dig... Rosannah! dyra Rosannah... Oh! tala till mig, jag besvär dig derom!

En paus inträdde; sedan hörde Alonzo snyftningarna aflägsna sig och förstod att hans interlokutris hade lemnat telefonen. Han steg upp med en suck och gick brådslande ut ur rummet, mumlande: Jag går ut och söker min mor. Måste jag än fördenskull leta igenom hvartenda fattighus och hvarenda barmhertighetsinrättning, så skall jag finna henne, och hon skall öfvertyga Rosannah, att jag aldrig haft för afsigt att sära henne.

En minut senare kastade sig presten på telefonen som en tiger lurande på sitt rof. Han väntade inte länge. En ljuf röst darrande af tårar, sade:

— Dyre Alonzo, jag har haft orätt; det är omöjligt, att du sagt någonting så grymt; någon måste ha härmat din röst af elakhet eller på skämt.

Förrädaren svarade kallt med ljudet af Alonzos röst:

— Du har sagt: »Må allt vara slut mellan oss!» Och må det vara så. Jag föraktar din ånger och tror inte på misstaget.

Sedan gick han strålände i sin djefvulska triumf och försvann för alltid, han och hans telefonupppfinningar.

Fyra timmar derefter kom Alonzo tillbaka med sin mor, då de genast satte sig i förbindelse med hotellet i San Francisco, men utan att erhålla något svar. De väntade länge, länge vid den stumma telefonen...

Slutligen det ögonblick, då solen gick ned i San Francisco och det var natt sedan tre och en half timme i East-port, anlände svaret på den utan återvändo upprepade kallelsen: »Rosannah! Rosannah!...» Men, ack! det var tant Susannahs röst.

— Jag har varit ute hela dagen, — sade rösten — jag kommer ensam; jag skall hemta henne... (Här en väntan på två minuter, fem minuter, tio minuter; sedan dessa ödesdigra ord, uttalade med förändrad stämma:) Hon har rest med sitt bagage; hon har sagt till tjänstfolket, att hon skulle helsa på bekanta; men hör här biljetten, som jag fann på bordet i hennes rum: »Jag har rest; sök icke efter mina spår; mitt hjerta är krossadt, ni skall aldrig mera återse mig. Säg honom, att jag alltid skall tänka på honom, då

jag sjunger *Sweet By and By*, men utan att dermed förena minnet af de sårande ord han uttalat med anledning af denna sång.» Alonzo! Alonzo! hvad betyder detta? hvad har händt?

Men Alonzo förblef mällös, hvit och kall som döden; hans mor skyndade att öppna fönstret för att den friska luften måtte vederqvicka den olycklige. Ett kort föll till golfvet ur gardinens veck och hon läste: *M. Sidney-Algernon-Burley, San Francisco.*

— Den eländige! — vrålade Fits-Clarence. Han störtade ut på jagt efter den falske presten i afsigt att döda honom. Kortet förklarade allt, ty våra båda unga hade i sina samtal tillstått för hvarandra sina föregående tycken, icke utan att skämta på bekostnad af de olyckliga, som blifvit slagna ur brädet, såsom det alltid är brukligt mellan älskande.

VI.

Under de två månader som följde hände mångahanda ting. Rosannah, den stackars föräldralösa hade icke återvändt till sin mormor i Portland, i Oregon och hade icke skrivit till henne mer än samma biljett in duplo, som blef funnen i Telegraph-Hill. Den person, som lemnat henne en tillflyktsort, hade utan tvifvel lofvat att hålla hennes göranden och låtanden hemliga, ty alla ansträngningar för att återfinna hennes spår voro fruktlösa. Men Alonzo glömde henne icke. Han sade till sig sjelf: »Hon skall sjunga vår ljufva romans, då hon är sorgsen, och jag skall återfinna henne.»

Och tagande sin rensel och en portativ telefon på ryggen, skuddade han sin födelsestads snö af sina fötter och hastade ut i vida världen.

Långt, mycket långt, vandrade han, irrande omkring från land till land; stundom sågo de förblufade förbipasserande en blek och af bekymmer utmerglad man klättra upp på telegrafstolpen och förblifva melankoliskt uppfugnen på denna höjd, med örat tryckt mot en liten låda. Snart steg han åter ned med en suck och återtog sin afbrutna vandring.

I början af sin pilgrimsfärd mumlade han ofta: »Ack! om jag endast kunde höra denna *Sweet By and By!*» Men mot slutet göt han tårar af ångest och sade: »Oh! att jag inte kan höra något!»

Sålunda förflöto åtta veckor och till sist togo några personer med barmhertigt hjerta hand om honom och skaffade in honom på ett lasarett. Han knotade inte, ty hans krafter voro uttömda och med krafterna alla hans förhoppningar. Föreståndaren för lasarettet öfverlemnade full af medlidande åt honom sin salong och sängkammare och vårdade honom med den ömmaste tillgifvenhet.

Efter förloppet af en vecka kunde patienten lemna sin säng för första gången. Beqvämt utsträckt på en soffa, lyssnade han till marsvindarnes klagande sång och det qväfda ljudet af steg på gatan. Klockan var omkring sex; en klar brasa flammade i kaminen; en lampa spred ett glädtigt sken i rummet: ljus och värme inom hus, mörker och köld ute. Alonzo smålog svagt vid tanken, att han i sin kärleks försvifan gjort sig till en dåre i världens ögon, då ett ljuf och svagt ljud, så afläget, så afläget, att det inte var mer än skuggan af ett ljud, träffade hans öra. Hans hjertas slag stannade, han låg der flämtande... Sången fortfor.

Långsamt och utan att göra sig reda derför satte Alonzo sig upp: »Det är hon! Det är hon! Oh! de välkända tonerna!...

Han släpade sig tjugad till hörnet, hvarifrån ljudet kom, förde åt sidan ett draperi och upptäckte en telefon.

Han lutade sig ned öfver telefonen och som den sista tonen förklingade, utstötte han detta utrop:

— Ändtligen! Himlen vare lof! Ändtligen har jag återfunnit dig! Tala till mig, dyrkade Rosannah! Den grymma hemligheten är afslöjad: det är den skurken Burley, som tillåtit sig härma min röst för att sára dig genom sina oförskämda ord...

Här en paus, som syntes Alonzo lång som ett århundrade, sedan anlände dessa ord från ett afläget land:

— Oh! säg, säg än en gång dessa dyrbara ord, Alonzo!

— De äro uttryck af sanningen, rena sanningen, och du skall få ett ovedersägligt bevis derpå.

— Oh! Alonzo, stanna qvar, lemna mig inte ett ögonblick; huru jag känner din närvaro!... Säg mig, att du al-

drig mer skall lemna mig! Oh! glädjerika och välsignade timme!

— Vi skola alltid komma i håg den, Rosannah; hvarje år, det ögonblick då denna välsignade timme slår, skola vi fira den med barmhertighetsverk, och det så länge vi lefva... Hädanefter klockan sex och fyra minuter eftermiddagen, min Rosannah...

— Klockan tolf och tjugutre minuter på middagen ville du säga!

— A propos det är sant; min älskade Rosannah, hvar är du?

— I Honolulu (Sandwichöarna), och du? Stanna qvar midt emot mig, aflägsna dig inte en sekund. Jag skulle inte kunna uthärda det. Är du hemma?

— Nej, min ömt älskade; jag är i New-York, sjuk och i en doktors händer.

Ett skri af ångest anlände, surrande i Alonzos öron...

Nej, det var inte längre ett skri, utan ett oredigt surrande likt muskitens, ett skri, som förlorat hela sin styrka under en färd af femtusen eng. mil.

Alonzo återtog hastigt:

— Lugna dig; det är ingenting! Redan känner jag mig bättre; din närvaro är en balsam utan like, Rosannah.

— Är det sant, Alonzo? Om du visste, hvad du skrämdde mig! Men fortsätt...

— Bestäm den lyckliga dagen för vårt bröllop, Rosannah!

En kort paus uppstod; sedan återtog en af sinnesrörelse darrande röst:

— Jag rodnar, men jag rodnar af lycka. Skulle du önska, att det blefve snart?

— Denna natt till och med, Rosannah! Må det bli i dag, i qväll, på ögonblicket!

— Otålige! Jag har ingen mer här än min gode, gamle onkel, f. d. missionär, ingen mer än honom och hans hustru...! Oh! hvad jag skulle önska att din mor eller din tant Susannah...

— Vår mor och vår tant Susannah, Rosannah.

— Ja visst, vår mor och vår tant Susannah, eftersom du vill så ha det; jag skulle önska så mycket att de voro närvarande!

— Jag skulle också önska det. Antag att du skickar

ett telegram till tant Susannah; hur lång tid kan hon behöfva för att göra resan?

— Ångaren lemnar San-Francisco i öfvermorgon; öfverfarten går på åtta dagar; hon skulle vara här den 31 mars.

— Bestäm då 1 april, inte sant, min älskling?

— Tackar så mycket, för att folk skall säga, att vårt bröllop är ett aprilnarri!

— Och skulle vi inte bli de lyckligaste menniskor i världen, fastän vi gifte oss den 1 april?

— Nåväl, låt gå för den 1 april!

— Oh! Sälla ögonblick! bestäm timmen, Rosannah.

— Jag är morgonfrisk; skulle klockan åtta behaga dig?

— Om denna timme behagar mig! Skall den inte bli den mest dyrkansvärda på hela dagen, emedan den gör dig till min?

Och under ett ögonblick hörde man löpa genom tråden ett qväfadt ljud liksom af ursinniga kyssar, vexlade af spöken, till dess Rosannah utmattad hviskade:

— Ursäkta mig för ett ögonblick; jag väntar någon och man ropar på mig.

VII.

Den unga flickan gick in i en salong och satte sig vid ett fönster, med utsigt öfver ett det mest förtjusande panorama. Till venster Nuhanas dal med sin paryr af tropiska blommor och palmernas grönskande panascher, sina kullar med orange- och citronlundar och på längre afstånd dessa gapande bråddjup, der Kamehameha I förde sina fiender till döden. Midt för fönstret den egendomliga staden Honolulu och här och der grupper af infödingar, gassande sina bronsfärgade kroppar i den välgörande värmen; slutligen, till höger, i fjerran, oceanen, skakande sin hvita man i solen.

Rosannah, som var hvitklädd, handterade med feberaktig hand sin solfjäder, då en ung kanak, utspökad i återstoderna af en blå halsduk och reminiscenserna af en silkes-

hatt, stack in hufvudet genom den halföppna dörren och anmälde en besökande.

— Bed honom stiga in, — sade den unga flickan med värdig hållning.

Mr. Sidney-Algernon-Burley uppenbarade sig, iklädd en bländande hvit kostym af irlandslärfst af det lättaste slag. Han tog lifligt några steg framåt, då en blick af den unga flickan spikade honom fast vid golfvet.

— Jag är här såsom jag lofvat, — sade hon kallt — jag har satt tro till edra eder, jag har gifvit efter för enträgenhet och bestämt dagen: det blir den 1 april, klockan åtta på morgonen. Och drag er nu tillbaka...

— Oh! min högt älskade, om hela mitt lifs erkänsla...

— Inte ett ord vidare; bespara mig straffet af er närvaro och allt meddelande med er tills den utsatta dagen... Nej, nej, inga böner; jag vill, att det skall vara så.

Då han hade gått, sjönk hon tillintetgjord ner på en stol, ty den långa utståndna tortyren hade uttömt hennes krafter. »Jag har lyckligt undkommit honom», mumlade hon plötsligt. »Och att tänka, det jag kunnat komma derhän att tro, det jag älskade detta vidunder, denne förrädare, denne afskyvärde bedragare. Oh! han skall få ångra sin nedrighet.»

VIII.

Det återstår oss nu inte mycket att säga för att komma till slutet af denna historia. Den 2 april innehöll *Honolulu Advertiser* följande artikel:

»*Giftermål*. — I denna stad sammanvigdes, per telefon, i går morse klockan åtta af the rev. Nathan Hays, biträdd af the rev. Nathaniel Davis från New York, Alonzo Fitz-Clarence, från Eastport i Maine och miss Rosannah Ethelton, från Portland, Oregon, Förenta Staterna. Miss Susannah Howland, från San-Francisco, brudens väniinna, var närvarande. Likaledes närvarande var Mr. Sidney-Algernon-Burley, från San-Francisco, hvilken likväl ej stannade till ceremoniens slut.

»Kapten Hawthornes syperbt inredda jakt ångade ut från redde, medförande den lyckliga bruden och hennes vänner på hennes bröllopsresa till Lahaina och Haleakala.»

New York-tidningarna för samma dag innehöllo följande meddelande:

»I vår stad sammänvigdes i går klockan half tre på morgonen, per telefon och med biträde af the rev. Nathaniel Davis, assisterad af the rev. Nathan Hays, från Honolulu, Mr. Alonzo Fitz-Clarence, från Eastport i Maine, och miss Rosannah Ethelton, från Portland, Oregon. Närvarande voro brudgummens släktingar och talrika vänner.

»De deltog i en splendid supé, som drog ut ända till solens nedgång. Sedan reste de för att besöka aqvariet, alldenstund brudgummens helsa ej tillåter honom en längre bröllopsresa.»

Mot slutet af denna minnesvärda dag voro Mr. och Mrs Fitz-Clarence fördjupade i den ljuvfaste telefonkonversation och berättade för hvarandra om sina respektiva bröllopsresor, då plötsligt den unga hustrun utropade:

— Oh! älskade, jag glömde!... Allt har gått, som jag hade sagt...

— Verkligen?...

— Ja, det är *han*, Burley, som blef grundligt narrad april och jag förklarade det för honom högt till hans stora läpnad. Trots den brännande värmen infann han sig i sin åtsittande svarta högtidsdräkt. Jag önskade, du kunde ha sett honom, då jag oförmärkt hviskade honom i örat den öfverraskning, som jag hade i beredskap åt honom!... Hans elakhet hade kostat mig mycken smärta och många tårar, men allt detta blef i ett ögonblick rikligen gäldadt. Denna känsla af hämd kunde likväl icke rymmas länge i mitt hjerta, också bad jag honom stanna; jag förlät honom allt. Han nekade energiskt och gick sin väg, svärjande att hämna sig och göra vår lefnad till ett förbannelsens lif. Men det är omöjligt, inte sant, min Alonzo?

— Nej, aldrig, aldrig, min Rosannah!

Den stund jag skrifver dessa rader, må tant Susannah, mormodern, det unga paret och släktingarne i Eastport förträffligt och deras lycka skall, efter allt att döma, bli solid och varaktig. Tant Susannah återförde den unga makan från Sandwichsöarna och hade den stora glädjen att vara när-

varande vid mötet mellan en man och en qvinna, som *tillbådo hvarann, utan att någonsin ha sett hvarann*, ett möte omöjligt att beskrifva.

Ett ord ännu om Burley, hvars nedriga anslag voro på väg att för alltid skilja våra unga vänners hjertan och existens. I det han sökte att hämnas sig på en fattig fan till arbetare, öfver hvilken han ansåg sig ha skäl att beklaga sig, föll han i en kittel kokande olja. Onödigt att tillägga, att han der lemnade sitt skinn.

Boströmianismen versus Vetenskapen.

Vetenskapen tillhör ingen särskild nation, den tillhör alla. Dess ord och satser spridas kring som frön för vinden, de akta ej på folkhat eller fördomar, ej på tullar eller tungomål. Ty sanningen, till sin natur, är kosmopolit, och ses den en gång i ett land, är den snart nog i alla.

Om vi med det sagda i minnet kasta blicken hän öfver boströmska filosofiens historia, skall det troligen förvåna oss att densamma, med snart femtio år på nacken, ej passerat öfver Sveriges gräns. Om vi undanta ett dussintal personer i grannrikerna, som säkert känna den mycket väl till namnet, är den för Europa någonting, som icke finnes till. Hvilket ju kan tyckas både ledsamt och sällsamt. Ty besinna. En person sätter en telning, vårdar den med omsorg till sin död, och sedan vårda hans barn den. Femtio år ha gått, och man kunde väntat sig ett vackert träd, men finner telningen förkrympt. Var jordmånen dålig? Ha vindarne farit förstörande fram? Eller var tilläfventyrs telningen till anlaget en dvärg? Boström satte den, hans lärjungar vattnade den, femtio år ha gjort den till ett dvärgträd, hvad kan väl vara anledningen till detta? Femtio år — så stora förhoppningar — så hopplöst ringa resultat i rummet! Det är verkligen i hög grad besynnerligt.

Mindre förvånande, ja nästan naturligt, är, att sedan läraren fått röna samma öde som läran. Till och med enligt boströmianens medgifvande faller Boström under species okänd-misskänd storhet. Märkvärdigt nog blir detta i alla fall, särskildt om vi kunna flytta oss tillbaka i tiden och observera, hur det en gång på skjutskärror och segelfartyg skyndade kring världen ett svenskt namn, Linné; men Bo-

ström, i ångans tidevarf, blir sittande hemma. Och bör nu Linné ställas upp emot Boström, Linné, som bara gaf system åt biologien? Visserligen ej, ty filosofien, säger Boström, »kan i och för sig sjelf ej vara annat än guds eget allvetande»; och till *den* vetenskapen gaf Boström ett system, ett alldeles nytt system! Säkert var han en stor man denne Boström, men — hvem är Boström? hvem känner Boström? Eko svarar Boström. Huru kommer det sig då att, europeiskt taget, endast tystnad och namnlöshet blifvit hans, den svenske tänkarens lott, som trodde sig för den högsta af alla vetenskaper ha funnit det högsta af alla system? Här ha vi en gåta. Kom, låt oss lösa den.

Tydligen ligger lösningen ej i Sveriges eller svenska språkets ringa utsträckning, ty nog så många svenskar ha förvärfvat plats bland vetandets stormän; en Linné, Melander, Pilanderhjelm, Thunberg, Berzelius, Svanberg, Nilsson, Fries. Vidare må vi ej inbilla oss, att Christofer Jacob Boströms lära är för djupsinnig för denna världen, ty hvar approbaturstudent vid universiteten förutsättes i stånd att »sinligt» omtugga och »förnuftigt» smälta såväl hans ändliga som hans oändliga väsen. Än mindre är orsaken den, som man stundom hör godt folk pladdra om, att sjelfva den filosofiska vetenskapen skulle ha råkat i missaktning, ty man har sett filosofiska system, åtminstone ett sådant, af senare datum än boströmianismen, växa upp på några år och breda sina grenar ut öfver civilisationens alla land.

Icke heller kan med skäl sägas, att Boströms åsigter visat sig felaktiga. Snarare ha de då, som vi antecknat, visat sig ej alls. Alltifrån sin uppkomst vid Upsala universitet har boströmianismen lefvat fram sitt drönande lif i nästan ostörd ro — skyddad, som den var och är, af helgade titlar och sedvänjor. Den mindre »upplysta allmänheten» bockade sig i dum underdånighet för de respektin gifvande obegripligheterna. Den »bildade publiken» ryckte satiriskt på axlarna, skrattade på sin höjd åt »staten är en person», och lät saken vara, så tolerant är man nu för tiden. Men också vetenskapsidkarne ex professo, de öfriga universitetslärarne, män, som väl viste, att ordet vetenskap aldrig blef ämnadt till namn åt något slags nonsens — alla tego de. Och hvem skall väl därför, ens antydningssvis, angripa *dem*? Hvad hade *de* med boströmianismen att göra? Ni mins nog hur fogden säger i Brand:

Det formløst er i alle fald
 at træde op i fremmed kald,
 at gripe ind og vove liv
 foruden tvingende motiv.
 Jeg gør bestændigt og min pligt,
 men altid indom mit distrikt.

Ja, på så sätt har man tegat om boströmianismen. Rundt kring den bygdes der upp liksom en täckande mur af tystnad, och den kritiska korseld, som annars på vetandets fält plär helsa hvar ny, betydande lära, slapp sålunda den i mycket undan. I allt för mycket, kunna vi säga, ty slikt eldprof förutan ega vi rakt ingen borgen, att det nya evangeliet var ett verkligt evangelium, och ej något helt annorlunda.

Men nog härom. Vår fråga tränger på. Hvarför, fråga vi, har världen passerat fram, som om boströmianismen varit — ingenting? Svaret blir, om jag ser rätt, ej annat än detta. *Boströmianismen tillhör en filosofisk skola eller typ, som ohjelpigen råkat i misskredit.* Jag menar den metafysiska typen af filosofien. Denna tillåter jag mig, för korthets skull, att allt framgent nämna den *metafysiska filosofien*, eller kortast metafysiken. Detta namn på skolan är säkert mindre känt än namnet på dess representanter — en Plato, Leibnitz. Berkeley, Fichte, Schelling, Hegel. I parentes må här påpekas, hurusom alla dessa, i docenten Edfelts athandling om boströmianismens historiskfilosofiska förutsättningar, uttryckligen angifvas som Boströms föregångare och lärare. Vidare tillåter jag mig, fortfarande för korthets skull, att under namnet naturvetenskap innesluta såväl biologien, kemien, fysiken, samhällsläran, matematiken, astronomen etc., som ock den icke metafysiska filosofien, ty de ha alla i grunden en och samma metod att söka sanningen. Mitt påstående är nu, att den metafysiska filosofien skiljer sig från naturvetenskapen väsentligen derutinnan, att den har en annan metod. Den naturvetenskapliga, fysiska eller objektiva metoden är, påstår jag, väsentligen olik, motsatt den metafysiska metoden. Om denna min tes visar sig sann, så är den framställda gåtan löst. Vi behöfva då ej längre undra, om metafysiken, i vetenskapens parlamenthus i minoritet af en mot tusen, och särskildt boströmianismen, i minoritet af en mot hundratusen, förblir obeaktad eller föraktad. Må man nu först godhetsfullt skänka mig några ögonblick till förberedelser.

Det har blifvit med rätta sagdt, att all nyare tidens vetenskap stammar från en stor man Descartes, som trädde upp mot den herskande teologiska auktoritetsmetoden, helgade tviflet inom vetenskapen och lade den gyllene regeln ned: *»Medgif inga andra satser än dem, hvilkas sanning är så klar och tydlig, att den ej kan betviflas.»* Den regeln är blifven till en hörnsten för allt vetande. Den förutan vore vi ännu i vidskepelsens tidevarf, och der den alltjemt saknas, spöka spiritistiska andar, teologiska änglavingar, mystiska helbregdagörelser och andra rysligheter. Inom vetenskapen är den regeln, om ej alltid praktiskt, så teoretiskt erkänd. Naturvetenskap och metafysik äro derom ense.

Nästa steg. Descartes tog var hans bekanta sats: »jag tänker, därför är jag». Öfversatt på boströmianskt tungomål lyder den: »vara för oss = förnimmas af oss». Fastän ofta för sin dunkelhets skull förlöjligad, ger dock denna sats uttryck åt en erkänd sanning. Ty hvad vi först och sist känna är vårt eget medvetande. »Hvad än verlden må vara», säger Huxley, «så är allt hvad vi derom kunna veta den tafla medvetandet visar oss». Här också, anmärka vi, råder mellan naturvetenskap och metafysik full enighet.

Eftersom alltså vårt medvetande är källan till all vår kunskap och eftersom man öfverenskommit att erkänna för kunskap ingenting annat än det, som är så klart och tydligt, att det ej kan betviflas, så kommer frågan, *hur* man skall afgöra, när källan är klar nog till bruk. Ty detta inses ej alltid omedelbart. Personer finnas visserligen, som anse sig kunna döma om t. ex. apteorien liksom efter smak — den smakar bra, alltså sann — illa, alltså falsk. Slik undersökning har sant nog den fördelen att vara bekväm, men ledsamt nog leder den till osäkra resultat. Smakprovet förkastas därför af vetenskapen, som fordrar, att medvetandet i svårare fall skall afprövas enligt vissa allmänt godkända metoder. Här träder nu skilnaden fram mellan naturvetenskap och metafysik; hvardera pröfvar enligt metoder, men metoderna äro af olika slag; och därför, hur de nu pröfvat och pröfvat, har profvet aldrig utfallit lika och kommer aldrig så göra heller.

Låt oss se närmare till. Men först några utomordentligt få ord om medvetandets indelning. Våra medvetenhetsyttringar eller förnimmelser äro af två slag — sinnesförnimmelser och tankar. Allt som ses, höres, luktas, smakas,

kännes och af muskelsinnet uppfattas är sinnesförnimmelse, sensation; allt det öfriga är tanke.

Och så äro vi redo för en diskussion om den rätta metoden. Jag har påstått, att det finnes två väsentligen olika metoder: den fysiska, som växt upp ur den hvardagliga, och den metafysiska. Skilnaden mellan dessa två torde, till en början, bäst klargöras genom ett exempel, ju trivialare dess bättre. Man tillskrifver en boströmiansk lärare följande resonmang: »Folk slå knut på näsduk för att säkrare minnas; men det är dumt; ty då ha de först att minnas knuten, och sedan, hvad knuten betydde, det är två ting i stället för ett.» Gent emot sanningen af denna historia ställer jag mig nu gerna som tviflare, men det hör mindre hit. Förfaringssättet är typiskt. Ej därför, att boströmianen resonerat fel, det är ingalunda typiskt; utan därför, att han litat på sitt resonmang utan att underkasta det kontroll af fakta, af sinnena. Eller ock har han verkligen kontrollerat, men förkastat sinnenas utslag; liknande dervid, enligt Spencer, skolgossen, som, oakadt han vid pröfning finner lösningen af sitt problem falsk, likväl envist vidhåller, att den är riktig — läraren må nu anse honom för oförskämd eller dum. Naturvetenskapsmannen deremot fordrar, att hvarje förståndets akt skall granskas af sinnena; om sinnena döma den falsk, så är och blir den falsk, ty högre domstol gifves icke. Vi kunna tänka oss en naturvetenskapsman, eller hvem som helst för resten med sundt förstånd, vederlägga boströmianen ungefär så här. »Jag har sjelf ofta pröfvat knuten och sett, att jag påmint mig saker bättre så; jag har pröfvat så många gånger, att jag ej rimligtvis kan tro, det mitt minne vid alla dessa tillfällen varit bättre till följd af slump; jag har ock hört, att flera trovärdiga personer gjort samma erfarenhet; till sist strider denna erfarenhet på intet sätt mot hittills kända naturlagar och fakta; om ni därför, herr boströmian, resonnerar aldrig så, tror jag dock förr på hvad jag sett än på ert resonmang. Och vill ni nu ha knuten löst, så kan jag göra det för er också, ty jag, bästa boströmian, rättar mina förklaringar efter fakta och ej, som ni, fakta efter förklaringar. Förklaringen är...» Här afbryter jag. Att fortsätta skulle varit en förolämpning mot läsarens skarpsinne och en »synd mot den Heliga Ande».

Om exemplet varit lyckligt valdt, skall man nu se så väl likheten som olikheten mellan metafysikerns och fysikerns

sätt att söka sanningen. Båda resonnera, båda göra gissningar, hypoteser, förklaringar. Men under det den ene anser sitt resonnang sant, under förutsättning att det är logiskt riktigt, fordrar den andre, att det *dessutom* skall bekräftas af sinnena. Invänder metafysikern här, att ett logiskt resonnang, såsom egande högsta domsrätt, ej behöfver, ej kan bekräftas af sinnena, svarar fysikern, att detta är ett antagande, som strider mot all erfarenhet. Kort sagdt — metafysikern tillräknar våra tankar större trovärdighet än våra sensationer, fysikern, i sista instansen, våra sensationer större trovärdighet än våra tankar.

Men på denna punkt anar jag ett anfall. Man skall säga: »låt vara att ni rätt beskrifvit kemistens, biologens, geologens metod, men matematiken? hvad har den att göra med sinnena? Kan ni visa mig, att dess metod är mindre subjektiv än metafysikens?» Svar. Matematiken står visserligen derutinnan i en undantagsbelägenhet, att dess beräkningar ej i hvarje ögonblick kräfvat sinnessens kontroll; beroende på att deras undantagsenkla natur borgar mot misstag af liknande art som i andra vetenskaper. Men ytterst hvilat matematiken på sinnessens utslag. Om Euklides första proposition vederlades af all praktisk erfarenhet, skulle geometrien vara en löjlighet. Om man ur ett fat med 4 bakelser åte först 1, så 1, så 1, så 1, och likväl alltid 1 låge kvar, skulle den nuvarande aritmetiken vara ett nonsens. Annorlunda är förhållandet med metafysikens fundamentala satser; »vara = förnimmas» t. ex. är en sats, som aldrig har vunnit och aldrig kan vinna bekräftelse ur den sinliga erfarenheten. Här är alltså en väsentlig olikhet: matematiken hvilat på en objektiv bas, metafysiken på en blott subjektiv. Detta anfall sålunda tillbakavisadt, kunna vi trygt fortsätta.

Att Boström är en metafysiker af renaste, eller om man så vill, grumligaste vatten, är — om han eljest någonsin sökt göra en hemlighet deraf — ej svårt att upptäcka. Öfverallt i hans skrifter smädas sinnessförmimelsen såsom ofullkomlig, oduglig till sant vetande etc., och »endast med tanken,» säges det, »uppfatta vi alltings sanna verklighet». Låt oss då i ett exempel se, hur Boström *tänker*. »Vara = förnimmas» ha vi just nämt som en af hans fundamentala satser. Hur vinner han den? Först postulerar han att »vara för oss = förnimmas af oss»; hans sätt, som

vi sett, att uttrycka Descartes' bekanta sats, att medvetandet är all kunskaps källa; och så långt är han alltså på samma väg med vetenskapen. Men nu säger han: »Härmed hafva vi äfven bevisat, hvad som från början utgjorde vår afsigt, nämligen att orden *vara* och *förnimmas* beteckna alldeles detsamma. — — — — Ty bestämningarna *af oss* och *för oss* beteckna ingenting annat, än att vi exempelvis antagas såsom förnimmande subjekter; men i stället för oss kan man sätta in hvilken annan som helst, och om honom gäller då detsamma som om oss.» Detta skulle nu vara ett ovedersägligt, grundläggande bevis; men se huru svagt det är. Sätt in i st. f. oss ett icke-förnimmande väsen, och orden *vara* och *förnimmas* bli omöjligen detsamma. Boströms bevis gäller blott under förutsättning att alla väsen, d. ä. allt *vara* är förnimmande; — hvilket just skulle bevisas. Detta motbevis kan synas tillräckligt, men som antydt, ett mera djupgående gifves: en sådan sats som »*vara* = *förnimmas*» ligger utom sinnenas domsaga; resonmang i detta fall kan därför på sin höjd lända till uppöfning af förståndet; vetenskapligt resultat kan här ej vinnas. — Låt oss så hålla med detta enda exempel. Att qvista af aldrig så många grenar är tidspillan; metafysiken måste angripas vid roten. Låt oss därför vända åter till sjelfva metoden.

G. H. Lewes anmärker, att det sorgliga privilegiet på metafysiska metoden ej ensamt är filosofens. Sparfven, som tror fogelskrämman farlig; fetischdyrkaren, som, liksom vore han en Boströms föregångare, öfverallt ser personliga väsen; gossen, som rädd rusar genom det rysligt mörka rummet; den helige Augustinus, som klart och tydligt bevisar att antipoder äro omöjliga — alla använda de i grunden samma metod som boströmianen, då han bringar till full evidens det logiska faktum, att fyrståndsrepresentationen är den enda riktiga. Alla resonnera de, göra antaganden, förklaringar, bevis, allt efter sitt bästa förstånd; men en sak glömma de, de glömma att kontrollera sitt resonmang. Så se vi öfverallt i historien, hur det är det fritt framrusande resonmanget, som gifvit upphof till de flesta menniskoandens misstag. Ej som skulle jag, i färgblindhetens tidsålder, vilja påstå det sinnesförnimmelsen är fullkomlig. Men den är *mindre ofullkomlig* än resonmanget. Hur ofta se vi fel mot det vi resonnera fel? Säg i proportion af ett mot hundra. Och då man en gång ser fel, hur rättar man detta fel? Jag ser

t. ex. en bekant vika om hörnet, men är ej fullt viss på min sak; huru vinna visshet? Boströmianen, om han vore konsequent, skulle anställa en logisk undersökning, huruvida det vore med sannolikhet förenadt, att ett så-och-så beskaffadt sinligt-förnuftigt väsen, vid den tiden och på det rummet, hos honom skulle åstadkomma slik sinnesförnimmelse. En mindre djupsinnig person skulle troligen springa i kapp sin förmodade bekante och se närmare efter. Man ser alltså, hur sinnet rättar sina egna misstag; förståndets misstag deremot rättas *ej* med säkerhet af förståndet sjelft, utan blott så, att resonmånget återföres till och kontrolleras med sinnesförnimmelsen. Sådan är i alla händelser fysikerns metod. På sinnesförnimmelsen som på hälleberget har naturvetenskapen rest sin fasta bygnad. Under det att metafysiken bygger på obevisade antaganden, logiska lagar, harmonisk samstämmighet, på allt utom sinnena — och som regnbågen reser sig ur dimman de stolta metafysiska hvalfven, för att, som den, några ögonblick lysa, och sedan försvinna. Ack, huru många sådana regnbågar ha ej människors barn sett födas och dö!

Metafysikern, ha vi sagt, tillräknar våra tankar större trovärdighet än våra sensationer. Och vi sågo, att detta förfaringsätt ej är hvardagslifvets, ej naturvetenskapens. Spörjer man då boströmianen eller metafysikern öfver hufvud, hur han vill rättfärdiga slik metod, har han sitt svar färdigt: »människans tankar äro klarare och tydligare än hennes sinnesförnimmelser». Märk nu, hur detta svaret var det enda, som stod honom till buds, sedan han en gång tagit till rättesnöre Descartes' gyllene regel — medgif inga andra satser än dem som äro så klara och tydliga, att de ej kunna betviflas. Enligt den regeln skulle medvetandet tolkas, det var obestriddigt; tankens herravälde var praktiskt erkänt; återstod endast att proklamera tankens större klarhet och tydlighet; hvilket skedde. Här föreligger då ett fundamentalt antagande.

Detta kan nu te sig resonligt nog, så länge man ej gör sig reda för hvad det verkligen betyder. Men rör vid det, strax faller det i kras. Det betyder — gråt! o läsare — att en melodi står tydligare för mig i minnet, än då jag hör den på teatern. Det betyder; att jag på soffan med slutna ögon har en klarare bild af Norrbro, än då jag står stirrande från Gustaf Adolfs torg. Det betyder en oänd-

lighet af sådana orimligheter. »Men», snyftar en, som ej egenhändigt smakat den metafysiska soppan, »men är det möjligt att någon människa med sina sinnens fulla bruk kan tro sådant?» Nej, ej tro, men *säga* sig tro. Och så handlar boströmianen, tvifvelsutan förvillad af sina egna invecklade termer; dessutom, som vi sett, nödd och tvungen, på det ej den enda möjliga grundvalen för hans metod och system skulle falla väck.

Man tviflar ännu? Gå sjelf då till handlingarna, och ni skall finna intet i de boströmska läroböckerna så idisladt som det, att föreställningen är en någorlunda klar och tydlig förnimmelse, begreppet en fullt klar och tydlig förnimmelse, och sinnesförnimmelsen af alla förnimmelser den dunklaste. Drag så ut slutsatsen. Minnet har i den boströmska terminologien den fruktansvärda titeln »reproducerande föreställningsförmåga», d. v. s. minnet är människans förmåga af någorlunda klara och tydliga förnimmelser. Sinnet var förmågan af dunkla förnimmelser. Minnet är alltså af boströmianen bevisadt klarare och tydligare än sinnet! Hvad sägs om det? Kan konsten att resonnera bort sitt förstånd drifvas längre? Och tänk om boströmianerna försökte lefva efter den läran — de skulle dö ut som flugor. Storslagna inkonsequens mellan lära och lefverne! Hvilken dock, närmare betänkt, visar sig mindre sällsynt, än man gerna ville hoppas. Hvem har ej med förundran iakttagit, hur den ortodoxe presten ena ögonblicket kan predika kärlek till nästan och andra ögonblicket döma till helvetseld en stackare, som kanske ej hade annat fel, än att han som liten parfvel föll och slog sig i hufvudet; hvarigenom uppkom skada på en liten viktig del af hjernan; hvarigenom föranleddes den beklagliga och vanligtvis obotliga sjukdom, som yttrar sig i bristande tro på treenighet och ett dussin andra dogmatiska nödvändighetsartiklar; hvarigenom den ortodoxe presten fick tillfälle visa sin kärlek till nästan. Mot den inkonsequensen förefaller ju boströmianens rent af obetydlig. Skilnaden mellan den ortodoxe presten och boströmianismen är blott att den förre lär bättre än han lefver, den senare lefver bättre än han lär. Och det är nu, strängt taget, den enda fröjd, vi ha af boströmianismen.

Det var minnet gentemot sinnet. Vidare anser boströmianen begreppet, såsom varande »en fullt klar och tydlig» förnimmelse, oändligt öfverlägset den »dunkla» sin-

nésförnimmelsen. Och till den grad var Boström uppfylld af denna åsigt, att sinnesförnimmelsen eller på sinnesförnimmelsen grundade fakta och vetenskaper, hvarken direkt eller indirekt, hade något nämnvärdt inflytande på hans spekulationer. I naturvetenskapsmannens spekulationer deremot intar den ej blott en betydande, utan en dominerande ställning. Tag ett par exempel. —

Kemisten resonnerar sig till att fällningen af en ny sammansättning skall väga ett gramm; han väger den, men vågskålen visar två gramm; tror någon, att han därför förklarar sin sinnesförnimmelse dunkel eller otillförlitlig, nej, utan tvekan förkastar han, ej den, utan sitt resonmang. — Då Newton blifvit ledd till den tron, att gravitationskraften verkade äfven utom jorden, beräknade han månens afvikning och fann den 13 fot i minuten; »men om gravitationshypotesen varit sann, borde den blifvit 15 fot». Nu heter det om Newton, att han för flere år lade detta ämne åsido. Hvilket slag! Och likväl, med hvilket hån skulle han ej ha visat tillbaka den boströmianske själsförvandt, som hviskat honom i örat, att han skulle misstro sin »ofullkomliga» sinnesförnimmelse och lita på sin beräkning! Först då man genom Picard fått en riktigare uppskattning af jordens storlek, återtog Newton sitt arbete, fann denna gång månens afvikning sådan han väntat, och nu först lät han sin teori komma till heders. Se der den sanne vetenskapsmannen. Men mellan honom och boströmianen — hvilken himmelsvid skilnad!

Emellertid låter från boströmianens sida nu tänka sig ett inkast. Han kan säga: »Må gå för att metafysiken har en för sig egendomlig metod, olik den metod andra vetenskaper bruka. Men än sen? Är ej också metafysikens ämne säreget? dess mål så mycket högre? och dess arbetsfält är ju ingenting mindre än den sinliga världen. Hur kan ni då begära, att metafysikern skall ha samma metod som naturvetenskapsmannen, hvars arbetsfält är just denna sinliga värld?» — Hvad som här först faller i ögonen är väl det, att boströmianen öfvergifvit sin gamla position. Pondera att han aldrig med sin metod öfverskridit metafysikens område; pondera att han aldrig, som det heter, lagt sin näsa i blöt i statslära, moral; pondera att han aldrig gifvit ut sin logik för annat än hvad den är, en metafysisk logik; pondera slutligen att han gent emot andra vetenska-

per, särskildt mot den icke-metafysiska filosofien, intagit en någotsånär aktningsfull hållning; antag allt detta och sedan kunde vi granska hans inkast. Men att så antaga vore säkert mera välvilligt än sanningsenligt. Låt oss dock så göra. Låt oss för ögonblicket medgifva att hans så kallade vetenskap är så upphöjd öfver andra vetenskaper att den ej med dem kan råka i disharmoni. Och få se om boströmianen nu är hjälpt. Nej, och åter nej. Naturvetenskapsmannen vidhåller att en metod som består i att blott resonnera och resonnera, och hvars enda sätt att kontrollera sig sjelf är att åter resonnera — en sådan metod, säger naturvetenskapsmannen, kan ej gifva säkra resultat. Han skall påpeka, liksom vi förut gjort, hur det af sinnena okontrollerade resonmanget är bedrägligt; hur föga tillförlitligt det är i det dagliga lifvet, hur föga tillförlitligt inom vetenskapen. Han skall fråga på hvad grund metafysikern skänker det större, ja rent af oinskränkt förtroende. Har menskoförståndet förändrat natur i och med att det tagits i tjänst af metafysiken? Nej, den metafysiska metoden är och blir oduglig för vetenskapliga ändamål. — Gentager boströmianen, nu att den metafysiska metoden är den enda, och därför den bästa, som på metafysikens fält kan användas, replikerar naturvetenskapsmannen — det finnes en bättre, och den är att ej spilla tid och krafter.

Men för att få frågan om de tvenne metodernas respektive duglighet oomtvisteligt afgjord, är det kanske bäst, att, först som sist, se efter och jemföra hvad de faktiskt uträttat. Eftersom redan vår diskussion halft gått öfver i en dialog, kunna vi gerna för omvexlings skull ta steget fullt ut. Må man ursäktas om till en början i den nu följande dialogen, de båda parterna, för bättre minne, repetera åtskilligt af hvad som redan blifvit anfördt. Naturvetenskapsmannen till boströmianen: Er metod är oriktig, era hypoteser obevisade, ert resonmang okontrollabelt, era resultat drömmar. Medgif det, och dröm sedan i ro. »Metafysiken», säger Tyndall, »skall vara välkommen, då den öfverger sina anspråk på vetenskapliga upptäckter och låter sig nöja med rang af ett slags poesi».

Boströmianen: Min metod är olik er, det är sant, men er metod passar ej för mina högre rymder och högre ändamål. Ni tillstår att er metod ej ger oss »del i Guds

allvetande»; nåväl! min metod är olik er, just deri, att den det gör.

Naturvetenskapsmannen. Ni lofvar omöjligheter. Bättre en hydda på jorden, än ett slott i molnen, det är vår regel. Era så stora anspråk är er så stora oför.... Nåja Ni är stolt öfver att ega en egen metod, men jag säger er, att vägen till sanningen är en, och endast en. Lyssna till Helmholtz, ni känner ju honom. »Naturligtvis», säger han, »äro ytterst tänkandets lagar inga andra för naturvetenskapsmannen än för filosofen».

Boströmianen. Hvad bryr jag mig om Helmholtz och alla era stora stoftkrälande kryp! *Min* metod är den som ger absolut kunskap. *Min* metod är den som gör menskan lik en gud. Vid den vill jag lefva, vid den vill jag dö.

Naturvetenskapsmannen. Sverige är, påstår man, ett fritt land, och jag kan därför icke hindra er. Men jag tycker ändå ni borde kunna fatta det omöjliga i att vinna anhängare för en metod, som aldrig i verlden uträttat någonting. Hör på. Låt oss jemföra resultaren af våra respektive metoder. Först då, hvad har den fysiska metoden uträttat? Jag tar ordet ur mun på Macaulay. »Den har förlängt lifvet; den har mildrat smärtan; den har utsläckt sjukdomar; den har förökad jordens fruktbarhet; den har gifvit sjömannen nya skyddsmedel; den har beredt krigaren nya vapen; den har spänt öfver stora floder och hafsarmar bryggor af form okänd för våra fäder; den har ledt blixten oskadlig från himmel till jord; den har lyst upp natten med dagens glans; den har utvidgat människosynens omfång; den har mångdubblat människomuskulernas kraft; den har påskyndat rörelse; den har förintat afstånd; den har underlättat samfärdsel, brefvexling — — —. Dessa äro blott en del af dess frukter». Allt detta har fysiska metoden vunnit, i allt detta har metafysiska metoden ingen del, kan ni förneka det?

Boströmianen. Nej, min kära vetenskapsidkare, det kan jag icke. Men, ser ni, filosofen, som Vikner säger, har till uppgift hvarken att fylla bägarn åt den törstige eller att breda en smörgås åt den hungrige. Filosofien har en högre och andligare uppgift.

Naturv. Må så vara. Men omedelbart hoppas man ju ej af någon känd vetenskap en smörgås. Hvad man deremot väntar och fordrar af hvar vetenskap det är, att

den skall göra skäl för sin tillvaro genom att i någon mån finna hvad den söker — sanningen! Har ni med er metod funnit, fastställt någon sanning? Nej, tre gånger så gammal är metafysiken som Methusalem och vet dock ej mer än Methusalem i vaggan.

Bostr. Ah, det är för fräckt. Har ej Boström klart och tydligt bevisat att menskan är ett sinligt-förnuftigt väsen, att staten är en person, att Gud är en person, att allting är personligt, att . . .

Naturv. Säger ni, kära boströman, men hur många metafysiker ha er åsigt? Fråga platonister, fichtianer och alla de andra — tror ni någon af dem skall ge samma svar som ni? Ack den långa metafysiska tänkarraden den är för sorglig, evigt tvistande om evigt samma frågor. I sanning »ett oändligt oväsen om ett oändligt väsen». Se Plato först, mannen med dystra »idé»-bebodda pannan; och Leibnitz sen med sina alltförklarande monader; och Fichte med Ich'et; och Hegel och antitesen och — — — men tyst, der går en hviskning genom tiden, vara är förnimmas, vara är förnimmas, och se, i aftonsolen af detta »så kallade 19:de sekel» klifver der ej fram af boströmanske vise en liten flock, enslig, envis och vis. Och fram ur flocken stiger en, ändå visare än alla de andra, och låter upp sin mun för sällsynt obegripliga ord. Han säger . . .

Bostr. Herre, smäda icke dessa stora andar!

Naturv. Godt, ni anser dem stora. Så mycket värre då för metafysiken. Om store tänkare i hundra generationer slöt sina hjernor ut på frågor som stå lika olösta nu, som då de började, hvad betyder väl det? Om mensklighetens störste i all tid slagit mot berget med sin vishets stafvar och kunskaps vatten kom dock ej fram, hvad betyder väl det? Om två tusen års oerhörda ansträngningar dunstat bort i »ord, mera ord, och ingenting annat än ord» hvad betyder väl det? Metafysikens omöjlighet, herr boströman.

Bostr. Men hur många frågor har ej naturvetenskapen tvekat om, hur många problem har ej också den fått lemna ifrån sig olösta!

Naturv. Visserligen, men märk hur vetenskapens grundvalar stå orubbade. Försök blott tänka er hur verlden skulle ta sig fram om $2 \times 2 = 4$ vore en fråga lika omvistad som era fundamentalsatser; eller om halfva men-

skoslägtet hölle före att två sidor i en triangel äro mindre än den tredje; eller om det uppstode en sekt inom fysiken som kullbevisade tyngdlagen och började släppa ner tegelstenar på sina grannar. Kan ni tänka er det? Tacka ni Gud att det inte står så till med oss, som hos er.

Bostr. Men jag begriper inte — — —

Naturv. Naturligtvis inte. Ni kan inte på något sätt begripa att i ett dylikt dilemma är just metafysiken. Det finnes ju inte *en* af era grundvalar som står fast, inte *en* af era satser som är oomtvistad. Jag vill nu ej tala om den hiskliga verldskoncerten der tusen och en metafysiska skolor spela hvar sin tonart. Tusen och en tonarter, min herre, och alla på en gång! Men var det mer än två än sen, som strid uppstod i sjelfva boströmianska högkvarteret? Ett boströmianskt underbefäl och en, somliga säga två, boströmianska generalissimussar råkade offentligen i lufven på hvarandra om en $2 \times 2 = 4$ fråga för boströmianismen. Är striden sedan bilagd? Är tvisteämnet undanröjdt? Ingen vet. Kanske luggas man i tysthet.

Bostr. Nonsens. Det var en högst allvarlig och anständig diskussion om huruvida menskorna voro absoluta eller relativa väsen i Gud, jag hoppas ni förstår.

Naturv. Näh, hvad blef resultatet?

Bostr. Ja, till full otvetydig visshet har man visserligen ännu ej i alla afseenden hunnit, ty »frågan kan ses från minst två synpunkter».

Naturv. Synpunkta mig hit och synpunkta mig dit, men med en sådan fråga omtvistad förklarar jag att boströmianismen förtjenar lika ringa förtroende som geometrien, om Euklides satser befunnes dubiösa.

Bostr. O fäkunnighet, ser ni då icke hur oändligt mycket svårare metafysiken är än alla andra vetenskaper?

Naturv. Ändtligen. Ja metafysiken är helt enkelt för svår. Omöjlig. Men nu mitt sista ord. Om ni kan visa mig att metafysiken gifvit åt menskligheten något annat än ett exempel på två tusen års vanmagt; om ni kan visa mig att metafysiken funnit en enda sanning, fastställt en enda punkt af sitt program; om ni kan visa mig detta vill jag omvända mig och tro att ni och er metafysik dock är till någon nytta på jorden. Kan ni, eller kan ni inte?

Boströmianen tiger; han kan tydligen inte. Slut alltså på dialogen.

Sedan vi sålunda granskat metafysikens underliga metod, hans ännu underligare sätt att styrka densamma, och till sist de förunderliga resultat eller rättare icke-resultat som på den vägen erhållits, tillkommer det oss att åt all denna underlighet lemna en antaglig förklaring. Ty hvarför är det väl som menskoanden, i sig sjelf ju ej skef, slagit in på dessa irriga vägar? Hvarför biter sig metafysiken så envist fast vid denna ofructbara metod, som trotsar allt, hvad ett flertal af millioner menskor mot en hittills funnit rätt och sant? Spörmålet är tvåtusen år gammalt och mer. Ofta blef det utredt, ofta besvaradt. Det är det gamla, oförbränneliga, olycksbringande begäret efter absolut kunskap, eller, som Boström har det, efter »del i guds allvetande». De störste profeter lärde i alla tider att Gud är obegriplig, kom så Kant och visade hvarför, och från hans tid har naturvetenskapen repat och repat upp, samma och samma lexa — all mensklig kunskap är relativ. Men metafysiske boströmianen vill ej lyssna. Målet är så lockande. Och som guldmakaren kastar han i kastrullen hypoteser, abstraktioner, lagar, rör om med konst-erfaren hand, e'ter vissa logiska metoder, kanske tillochmed under vissa djupsinniga besvärjelseformer, men allt förgäfvess. Guldet vill ej synas. »Del i Guds allvetande» är oss dödlige ej beskärd.

Tyvärr tvingas jag, såväl af bristande utrymme som bristande krafter, att utelemna hvarje, om än aldrig så fåordig, redogörelse för naturvetenskapens bevis mot absolut kunskap. Jag vill blott påpeka, hur de bevis Kant, i sin dag, lemnade på senare tider blifvit styrkta af den fysio-psykologiska vetenskapen, man läse en Wundt, en Helmholtz. Metafysikern känner nogsamt detta. Den fysiska metoden, det ser han, skall aldrig gifva honom »del i Guds allvetande». Men den metafysiska metoden står honom ju alltid åter. Han tar sitt parti, och under åtskilliga fula tillmälen säger han naturvetenskapen adjö. Och så äro de för alltid skilda. Naturvetenskapen predikar nu för honom fåfängt. Beslutsamt knyter han bindeln för egna ögon; beträder den falska vägen. Han lyfter sig från sinnenas fasta mark. Rum och tid bli för honom bisaker. Fri, obunden svärfvar han upp på förnuftets vingar. Skrifver, som Boström, ramsor om »Om några det absoluta väsendets attributer — Om de absoluta väsendenas inbördes

sammanhang och förhållande — Om de absoluta väsendens olika materiella fullkomlighet», om tusen andra supereteriska saker. Och allt högre och högre bär det upp i molnen. Men naturvetenskapsmannen står nere på jorden och skådar med sorg efter sin djerfve men dåraktige broder. Kanske tänker han med den gamle chefen från 89: *Tout va bien ici, mais le pain manque.*

Jag skall nu göra ett kort sammandrag af den förda diskussionen för att så bringa densamma till en spets och ända. Vi började med att anmärka det vetenskapen var kosmopolit. Vi antecknade med förundran att boströmianismen trots sina femtio år var blott och bart svensk. Vi sökte en förklaring och funno den enda möjliga vara den, att det boströmska systemet är ett metafysiskt system. Vi lärde att metafysiken har ett sätt att forska som ej användes och ej gillas af andra vetenskaper. Vi sågo hur den metafysiska logiken var väsentligen olik såväl vetenskapens som hvardagslifvets logik. Vi fingo tvifvel om den metafysiska metodens duglighet. Vi anställde en jämförelse mellan hvad den vetenskapliga metoden uträttat och hvad som ernåtts på den metafysiska metodens väg. Det visade sig att den senare i denna jämförelse ej blott låg under, utan att den till och med bokstafligen uträttat ingenting. Hvad återstår oss efter allt detta att säga? Kunna vi dra någon slutsats? Tydligen den, att den metafysiska filosofien ej är någon vetenskap, att det boströmska systemet ej är något vetenskapligt system. Men, frågar man, hvad är då det boströmska systemet? En välvillig betraktare skall möjligen anse det för en skön poetisk dröm, en annan för en högst prosaisk dröm, en tredje skall kanske tala om hjernspöken, en fjerde — men hvad vet jag. Hvilken, eller huruvida ens någon af dessa är i sin rätt, det tar jag ej på mig att afgöra. Mitt kall har varit negativt. Jag har försökt visa ej hvad boströmska systemet är, utan hvad det icke är — att det, trots sin ålder, sina titlar, sina anspråk, ej är någonting som faller under begreppet vetenskap.

Slutligen har jag att anmärka, om ej läsaren redan sjelf det märkt, att i ofvanskrifna finnes knappast någon fullkomligt originel tanke; allt hvad mig tillkommer är formen. Resonmanget är hemtadt från en Spencer, Lewes, Wundt, Huxley, och andra vetenskapens vidtberömda matorer, hvilkas skoband jag visserligen ej är värdig upplösa.

Icke desto mindre har jag tagit mig friheten köpa, betala, läsa, och delvis studera några deras arbeten, för hvilket jag hoppas förlåtelse af en och annan godhertad läsare, i betraktande af att denna artikel under andra omständigheter hade förblifvit oskrifven.

Klas Fähræus.

Svenska Nationalteatrarnes framtid.

»Dödsfall, ofall, onda tider;
gudar, tagen er i akt!»

Strindberg.

Ja, onda tider stunda nog för våra nationalteatrar. Annu ha de ett år att lefva på, med säkerhet åtminstone, men framtiden, den är tvifvelaktig nog. Nästa riksdag får nämligen ta ihop med att ordna dessa teatrar förhållanden för ett eller flere år, och då blir det fråga om hur långt riksdagen vill sträcka sig med understöd. Det vill ej synas som om förhoppningarna dervidlag skulle vara synnerligen stora. Den mullrande åska, som ännu ljuder kvar från 1884 års riksdag, lofvar ej synnerligen godt härvidlag. Visserligen har andra kammarens »stormklocka» tystnat, men der finnas för visso andra klockor, som gärna skulle ringa ett så remarkabelt lik till grafven.

Men har med stormklockan i andra kammaren en af nationalteatrarnes vedersakare för alltid tystnat, ha de ock i första kammaren förlorat en af sina mäktigaste och dugligaste gynnare. Ty det var A. O. Wallenberg som förra gången betryggade nationalteatrarnes ställning, då han genomdref den derför nödiga frivilliga insamlingen. Han är ej mer. Och hvar finnes den som kan och vill verka hans verk? Få ha hans energi och hans relationer, och säkerligen kommer det nu att fordras än mer af dessa egenskaper för ett förnyande af denna insamling, ty saken har nu ej längre nyhetens behag, och stockholmarnes kassor ha nog blifvit strängt anlitade af krisen och den offentliga s. k. välgörenheten. Stockholms stadsfullmäktige ha väl knappt någon orsak att ändra det svar de i denna fråga en gång afgifvit, och ej håller torde de vara sinnade att göra det.

Det blir dock nästan uteslutande på publikens, särskildt Stockholmspublikens välvilja, som nationalteatrarne från och med spelåret 1887—88 skola existera. Ty vilkoret om Stockholms stads bidrag lär väl då, som nu, komma att kvarstå såsom vilkor för riksdagens bidrag, om nämligen riksdagen visar sig benägen att lemna något anslag till teatrarne. Derom kan man endast hysa misstankar, men ej ha någon som helst vetskap. Så mycket kan dock sägas, att om teatrarne ekonomiska ställning visar någon brist, allt hopp om bidrag från riksdagen måste vara förlofad, och dermed hvarje möjlighet att fortsätta dessa teatrar annat än såsom enskilda företag.

Nationalteatrarne ekonomiska ställning för närvarande känner jag ej till. Rykten gå visserligen om att en brist skulle förefinnas, men det torde ej vara mycket att fästa sig vid; åtminstone vågar jag ej anföra några siffror. Men i den nyligen offentliggjorda öfversigten öfver teatrarne verksamhet spelåret 1885—86 finnas åtskilliga uppgifter, som äro förtjenta af uppmärksamhet. Man får der upplysning om recettmedlens belopp och finner deraf, att statens teatrar inspelt nästan på öret samma summa under det nu gångna som under förra spelåret. Skilnaden är ett par hundra kr. till favör för senaste spelåret. Men för att hinna denna summa ha teatrarne måst öka representationernas antal med 23, ett förhållande som naturligen ökar utgiftsbudgeten ganska betydligt och som i alla händelser gifver vid handen att operans ekonomiska resultat nu är sämre än under föregående spelår. För dramatiska teatern går det väl något så när an, ty den har genom sina 17 representationer utöfver fjorårets antal inspelat nära 7,000 kr. mer än då, hvilket ju ej kan kallas något dåligt resultat, ehuru det visserligen något (med ungefär 28 kr.) minskat medelvärdet af hvarje recett, så att detta senaste året utgjorde i rundt tal 776 i stället för förra året 804 kr.

Men för operan ser det vida sämre ut. Der har visserligen representationernas antal ökats med 6, men i stället ha recettmedlen gått ned med bortåt 7,000 kr. Detta förhållande har minskat medelvärdet på operans recetter från 1,463 kr., som det förra året utgjorde, till 1,393 kr., eller med 70 kr. Skulle man gå frågan än närmare på lifvet och, om uppgifter för en sådan beräkning förefunnes, granska recettmedlen för de lyriska representationerna, skulle man

otvifvelaktigt få se att medelvärdet af dessa representationers recetter skulle än ytterligare minskas. Ty Knut Almlöfs gästspel, som vid detta års början skaffade teatern flere fulla hus, skulle då ej få medtagas.

Det är för öfrigt anmärkningsvärdt att så många gästspel under året förekommit. De räknas till ej mindre än 48. Af dessa torde väl Knut Almlöfs gästspel i början af detta år ha lyckats bäst, ekonomiskt taget, intäkten af fröken Almatiss gästspel torde ej ha varit synnerligen stor, och Rossis gästspel kan väl svårigen ha medfört annat än förlust. Oss förefaller det som ett vågadt försök att inkalla Rossi för att konkurrera med våren, utvårdshusen och cirkus. Och har detta försök gjorts såsom ekonomisk spekulation, och så ser det ut, att döma af tiden för hans gästspel, då torde man häri finna en naturlig förklaringsgrund att teaterdirektionen nu måst tillgripa teatrarne sista tillgång, om vi få begagna detta uttryck: det af riksdagen beviljade kreditivet å 15,000 kr. Då man sammanlägger dessa tre fakta: att man behöft flere representationer för att komma till samma recettsumma, som föregående år, att man behöft dyrbara extra medhjelpare, som ibland åtminstone ej kunna locka folk, och slutligen att man måst tillgripa sista resursen, riksdagens nödfallskreditiv, då kan en vän af svenska teatern, särskildt af operan, nog få ett och annat att fundera på.

Vi talade äfven om en ökning i antalet representationer. Det var då endast fråga om det föregående året, men går man längre tillbaka, skall man finna, att denna ökning antager ganska betydliga dimensioner. Sålunda gäfvos spelåret 1882—83 på båda nationalteatrarne sammanlagdt 400 representationer, men spelåret 1885—86 har man drifvit upp siffran till 461. Man behöfver ej vara så stor räkнемästare för att finna, med hvilken summa dessa ökade representationer tynga ned teaterns budget, men det torde vara nog att nämna att för några år sedan uppgick dagkostnaden för hvarje representation å operan till 240 och å dramatiska teatern till 115 kr. Det är ju då lätt att finna att ökningen i representationernas antal visserligen ej är, eller åtminstone ej behöfver vara liktydig med någon ökad behållning för teatrarne. Och som man nu sett, har detta ej heller blifvit förhållandet. Intäkten står qvar vid samma siffra.

Men hvad som afgjort lider på ett dylikt jägtande, ett forcerande af arbetet, är de uppträdande artisternas receptivitet, deras fysiska förmåga att uppträda, deras förmåga att skapa eller som det på konstspråket heter individualisera. Visserligen medför ett oftare återkommande tillfälle att uppträda en större teknisk säkerhet eller rutin, och mången har blifvit framstående eller till och med efter våra förhållanden stor endast på sin förmåga i den vägen; men vill man vara ärlig, måste man ock erkänna att tekniken ej är den dramatiska konstens a och o, att der äfven behöfves studium, ett studium, som visserligen ej uteslutande får vara skolynglingens af regler och instruktioner stödda försök, utan den fullbildade mannens säkra arbete på att efter sin gäfv lösa en gifven uppgift. Men hur går det härmed vid ett dylikt forceradt arbete, der den ena uppgiften så att säga tränger ut den andra? Jo, vi få en mängd halfgångna foster, alster af instruktörens (om en sådan finnes) anvisningar och konstnärens teknik, men vi hinna aldrig att få se konstnärens fina detaljarbete, karaktärens ciseleering, ty bäst konstnären är sysselsatt dermed kastas han hufvudstupa in i en annan, kanske än mer omfattande uppgift. Man säger att vår dramatiska scen för närvarande ej kan återgifva Shakespeare. Det är troligen alldeles riktigt, men den saken torde böra betraktas som ett axiom, åtminstone bör man ej söka bevisen därför från de senast gjorda försöken, under Rossirepresentationerna, ty under en febril verksamhet, sådan som då rådde, måste man ursäkta artisterna, om de inskränka sina framställningar till försök att åtminstone ej bryta mot reglerna i elevskolan.

Redan detta är ju farligt nog. Men må man ej tro att det stannar härvid. Arbetsforceringen har fört med sig ett annat ondt, som tycks antaga högst betänkliga proportioner. Det är förlusten af de fysiska egenskaper som fordras för uppträdande å scenen. Vi ha vid vår dramatiska scen haft åtminstone ett par sådana ganska allvarsamma fall, och skall arbetet ökas i samma proportion som hittills, lära nog flere ingalunda uteblifva. Och dylika fall ha sina vanliga följder: rubbningar och stockningar i repertoaren, förargelse bland publiken och förluster för teatrarne.

Vid operan bli farorna af ett dylikt system än större. Ty sångrösten är vida ömtäligare än talrösten, och allra helst är detta fallet med röster sådana som hr Ödmanns

eller fröken Eks. Och dock är det nästan uteslutande på dem, som dagens tunga och hetta hvila. De ha om hand hela den stora operarepertoaren, och hvad som värre är, de äro ensamma om den. Resultatet har ej heller uteblifvit. Vi fingo höra det från Danmark för ej länge sedan, då det sades, att hr Ödmanns och fröken Eks röster ej hade samma klang, samma välljud, som då de en föregående gång läto höra sig. Och är detta underligt? Redan 1883 uttalade den dåvarande teaterdirektionen att operan behöfde en tenor och en framstående sångerska till, men hvart ha dessa tagit vägen? De ha aldrig blifvit synliga, utan hr Ödmann och fröken Ek ha fått gno på i sitt anletes svett, undantagandes när någon af dem för någon tid varit opasslig. På sådant sätt kan det naturligen ej gå i längden.

Men är då vår publik blind och döf? Ser och hör den ej sådant? Nej, det gör den icke. Vår publik är en samling okynniga, jag vågar väl ej säga okunniga, barn som gå på teatern för att leka med de stora dockorna på scenen, som tycka det är mycket roligare att applådera och kasta blommor än att höra en opera eller en tragedi. Den väljer sig några gunstlingar, hvilka den förtrycker med hela tyngden af sitt gunstlingsskap. Och skulle än en af gunstlingarne låta höra en falsk ton eller bete sig litet tafatt på scenen, så försvinner detta så lätt bland de starka bifallsropen och de rika blomsterskördarne. Och hvad blir följden häraf? Naturligtvis ingen annan än att teaterdirektionen måste använda de sålunda utmärkta artisterne i tid och otid, tvinga dem att forcera sitt arbete och kasta dem in på uppgifter, för hvilka de ej lämpa sig. Se t. ex. på Lohengrin. Inte kan någon påstå att hr Ödmann är någon tillfredsställande Lohengrin? Lohengrin är ju ingen pepparkaksprins, som fruntimmer kunna sluka med ögonen och som jollrar fram sina profetior och sin kärlek. Mera kraft i både röst och gestalt måste väl finnas hos en sagohjelte från 900-talet. Hr Ö:s lyriska tenor har ju en rad triumfer att uppvisa, men talet om dess ombildning till hjeltetenor torde nu böra kunna sluta, ty försöken dervidlag ha hvarken gifvit vackra eller helsosamma resultat.

Det förhåller sig med fröken Ek på ungefär samma sätt.

Detta gunstlingskap, som visst icke är något utmärkande drag endast för lyriska scenen och till hvilket artisterne naturligen äro fullkomligt oskyldiga, framkallar lätt

tankar på en outhärlighet, som ej äro af hälsosammaste slag, och som i sin ordning ofta anställa förargelse och oreda.

Man har dessutom svårt att rätt tro på publikens allvarliga intresse för en sak, der dess sympatier ha en sådan rent personlig prägel. Det är alldeles samma situation som i tredje akten af Ibsens »En Folkefiende», då Hovstad gör Petra sin kärleksförklaring och får till svar: »er det *det*, som står for Dem som det förste og fremste? Ikke sagen selv?» Samma ord frukta vi ha sin tillämpning på publikens förhållande till nationalteatrarne. Och det är sorgligt. Ty det lider intet tvifvel att, om dessa teatrar skola och kunna uppehållas, detta endast kan ske genom publikens intresse och deltagande.

Men det ser mörkt ut i både ekonomiskt och konstnärligt afseende. Publikens blommor äro dåliga bundsförvandter. Det är ej längre modernt att använda dem på likkistorna, derför begagnar man dem på teatern. Vågar operan möta dem med den gamle romarens ord: *omen accipio?*

Homo.

Staten som konstbeskyddare.

Af

Georg Nordensvan.

Statens inköp af konstverk förestår nu* liksom hvarje år vid denna tid. Samtidigt öppna opponenterna sin andra utställning i Stockholm. Några synpunkter angående den metod, enligt hvilken vårt museum riktar sina samlingar af modern konst, torde således ej helt och hållet sakna intresse, lika litet som ett ord om den alltjemt fortgående konstnärsschismen.

1.

Mer än en röst har höjt sig emot det system, statens inköpsnämnd har att följa, då det är fråga om att uppmuntra svensk konst. Erfarenheten torde nogsamnt ha visat, att det är mindre lämpligt, detta sätt att inbjuda de dertill hågade konstnärerna att på bestämd tid insända till museet de konstverk, de vilja hembjuda till staten. Det är sällan det händer, att något arbete af verklig betydenhet blir inlemnadt till musei årsinköp. Medan svenska konstverk gjort lycka i utlandet, inbragt hedrande medaljer och hamnat på museer af hög rang, har vårt eget nationalmuseum fått nöja sig med obetydligheter, sådana som en konstnärligt obildad publik kanske finner nöje i att se, men som aldrig bidrager det ringaste till denna publiks uppfostran.

Statens inköpsnämnd kan i de flesta fall försvara sig med att den haft att välja bland de *inlemnade* arbetena och

* Detta skrefs i slutet af september.

bland inga andra. Nu har den visserligen valt mindre välbetänkt ibland och särskildt *en* gång, 1880. Men vi få ej fördöma inköpsnämnden för denna faute. Dess egendomliga val förskaffade då Göteborgs museum ett konstverk af stort värde — och sålunda gjorde inköpsnämnden äfven den gången vårt lands konst en tjänst.

Nämnda inköp hade också en verkligt god följd. Det möttes naturligtvis af en besk kritik och med öppet hån från konstnärerna. Och dess verkan var — visserligen ej någon reform, men betydligt ökad aktsamhet från bisitarnes sida.

De närmast följande inköpen helsades med välförtjent bifall. 1881 köptes Hasselbergs Snödroppe, 1882 Börjesons Passe-temps, 1883 Carl Larssons båda aquareller och 1884 Salmsons axplockerska. Mot dessa fyra val hade man intet att med skäl invända. De köpta konstverken hörde ej alla till *le grand art*, men detta är intet fel, — de representera likväl allesamman det bästa i sitt slag, som svenske konstnärer i innevarande stund kunna åstadkomma, och därför var deras förvärfvande af nationalmuseet full berättigadt.

I den svenska målningssamlingen verka Salmsons och Larssons taflor äfven genom kontrasten till det andra der fins. Denna »svenska skola» är som bekant ännu ej af prima slag, och der vore en större utgallring än den som nyligen skett fullt berättigad. Hvad der ses af svenskt måleri tillhör också med ytterst få undantag gårdagens konst, och litet talar om de riktningar, som i dag äro erkända vid konstens härdar.

Ett museum bör eller kan naturligtvis ej följa hvarje vindkast i konstutvecklingen — ett dylikt sträfvande vore ju förkastligt — men här är ej heller fråga om vindkast, om konstens hugskott. Gå upp på Luxembourg. Der sitta många taflor, karaktäristiska för det goda i den nyare franska teknikens sträfvän. Der lär man sig att inse hvad det är, den moderna konsten vill, men man lär sig också, att den har mångfaldiga vägar till sitt mål och att den i vidsträcktare mått än någonsin ger plats åt individualiteten.

Låt vara emellertid att ett museum som vårt nöjer sig med att utvisa den väg konsten gått. Hvad svenska skolan eger af gårdagskonst är emellertid på vissa områden mer än nog, ej därför att det är düsseldorfsmåleri, utan därför att der fins så mycket medelmåttigt, som aldrig haft stori

värde. Karl den femtonde skänkte museet en vacker till ökning till hvad der förut fans, men bland de goda konstverken i hans samling var mer än en »brödkaksmålning» — som konungen köpt endast och allenast för att hjälpa en behöfvande artist — och att museet sedan köpt mer än en intresselös och dålig tafla, det är en gammal historia, som inte ens behöfver påpekas här.

På museitaflor har man ju en särskild fordran. Man begär, att de skola vara på något sätt typiska för den konstriktning de tillhöra. En god Tidemand har sin gifna plats på vårt museum lika väl som en Höckert. Men då fordra vi också, att en typisk Salmson skall finnas der — något annat än en liten studiefigur — lika väl som en Wahlberg.

Inköpsnämnden har onekligen ett svårt och maktpåliggande kall. Den har att tänka på mera än om den ena taflan eller den andra är bra målad, den måste se öfver träden och taga en öfversigt af skogen. Och ansvaret är stort. Det gjorda kan ej göras om. Det dåliga, som blifvit inköpt, kan magasineras eller sändas bort till landsortsbors utbildning. Men pengar, som borde blifvit använda till något bättre, äro bortkastade och tillfället att få ett godt konstverk kanske förspildt. Vi ha sett exempel.

Med ett ord: det måste vara metod i inköpsnämndens tillvägagående. Hvad den gör ena året, måste vara i öfvensstämmelse med hvad den gjort året förut — utom när den någon gång burit sig oförståndigt åt. Aldrig nycker eller mannamån, aldrig en tanke på konstnärens personliga ställning eller på hans personliga åsigter.

Han visar fram ett konstverk. Är det godt arbete? Är det ursprungligt, ärligt, i första hand? Tillhör arbetet det bästa, någon svensk konstnär åstadkommit inom den riktning, det tillhör? Fins det ej tillräckligt förut på museet af samma slag? Inte? Nåväl, då köpa vi det.

Men då det är sällan konstverk, som uppfylla dessa villkor, hitta vägen till museet, så borde nämndens åliggande vara att gå omkring och välja ibland det som året om utställes inom landet — eller låt oss säga i Stockholm och Göteborg. Nämndens uppgift borde vara att *välja dei bästa möjliga bland det största möjliga antalet konstverk*, i stället för att som nu välja för museet ibland ett halft dussin ofta skäligen obetydliga taflor.

Och är denna nämnd så sammansatt, att konstnärerna ha förtroende för den, då skola dessa alldeles säkert vara mer villiga än nu är, fallet att sända in sina arbeten till museet. Nu händer det, att målare — *icke*-opponenter till och med — på tillfrågan, hvarför de ej hembjuda den eller den taflan till museet, svara att de ej vilja utsätta sig för hrr X:s och Y:s kritik. (Detta endast ett sakförhållande, som jag påpekar utan att yttra min personliga mening).

Och när man så började att frånga systemet — i fjor — när man beslöt att välja mellan ett större antal konstverk och att köpa för större summor än de eljes vanliga, då omintetgjorde man den goda afsigten totalt genom den der bekanta förordningen, att valet skulle ske *endast* bland de arbeten, som förekommo på akademiens utställning.

Der kunde opponenternas flertal af känd orsak ej utställa. De hade ju förbundit sig att ej deltaga i någon af akademien anordnad utställning, förr än deras anhållan om en komités tillsättande vunnit *något* gehör. Deras begäran att inköpsnämnden måtte komma och se efter, om ej på opponenternas utställning, som öppnades samtidigt med det museum gjorde sitt val, funnes något arbete, värdt att införlifvas med musei samlingar, afslogs. Hvarför utstälde de ej på akademien? De hade fått inbjudningsbref till denna utställning. Nu fingo de skylla sig sjelfva och hade alls ingen rätt att beklaga sig. Det var svaret de fingo.

Således: den som ej ville återvända till akademiens sköte, hade intet medhåll att vänta. Han finge reda sig bäst han kunde.

Som vi torde minnas litet hvar gjorde, sedan *musei* enskilda inköpsnämnd ett inköp på opponenternas utställning. Detta var en lofvärd gärd af rättvisa, och man må beklaga, att nämnden ej kunde få Zorns »Mona» som den gerna velat köpa. Likaså lofvärd var samma nämnds uppträdande i år i Göteborg, der en stor och god utställning var anordnad och der *staten* naturligtvis lät Göteborgs museum, konstlotterier och enskilda taga de bästa dukarna. Museinämnden tyckes emellertid tagit till sin uppgift att efter bästa förmåga hela hvad staten brutit. Den köpte för musei egna medel tre konstverk af yngre svenske konstnärer, Fallstedt, Pauli och Liljefors från Göteborgsutställningen. Statens officiella inköp förestår ännu, och till detta ega, som tidningarna nyligen till allmän

öfverraskning meddelat, opponenterna att hembjuda de arbeten, som förekomma på deras egen utställning.

Att museets svenska afdelning ej stort ökade sitt *värde* genom de i fjor inköpta taflorna i olja och aqvarell, är ett sakförhållande, som ligger i öppen dag. Man kommer ju ej utan anspråk upp på ett museum, man går inte der som på konstföreningen och känner sig glad, blott man får se *en* god tafla på dussinet. Det, som vi finna allt lof värdt, om vi se det på en elevutställning, det skåda vi med vida mer kritiska blickar på en utställning af mästaress verk. Det vi ha nöje af att se på en atelier bland studier och småkrafts, gå vi kanske med en axelryckning förbi, om vi finna det på en museivägg.

Bland de taflor man köpte i fjor, vill jag nu endast yttra ett ord om två, Fagerlins och Nybergs. Att Fagerlins holländska interiör köptes, var nära nog själfklart. Det var ett gediget konstverk, som var värdt allt beröm det fick.

Men nu egde museet förut dels mer än nog af düsseldorfiska genrer, dels tre holländska interiörer af Fagerlin. Och hans nyaste tafla visar alls ej på något nytt utvecklingsskede hos konstnären. Taflan är likväl bra, all aktning för den — mer än aktning till och med — och den behöfver aldrig skämmas för sig. Men frågan är, om vare sig konstnären eller den skola han tillhör, ytterligare *behöfde* representeras på museet, då dettas svenska afdelning ju är afsedd att visa prof på det bästa, svenska mästare kunnat åstadkomma inom de olika riktningarna, lika väl som inom olika konstgrenar.

Jag begär ej företrädesrätt för det franska måleriet — måla hur du vill, blott du målar sant och bra — men man har väl rätt att fordra, det ej den ena skolan skall favoriseras framför den andra, derför att en eller annan, målare eller lekman, ej vill eller kan se den enes betydelse gent emot den andre. Staten bör vara höjd öfver dylikt.

Det har den också varit de senare åren, och derför är dessa årens inköp värda allt erkännande. Ett par medelmåttiga franska taflor hade vi förut — och ett par utmärkta. Nu fingo vi prof på fransk skulptur, fransk genre och fransk aqvarell — allt samman af gedigna konstnärer.

Men hvad betyder det till kvantiteten mot allt, hvad vi ha af düsseldorfsskola? Af sådan finnes ju en embar-

ras de richesse, som gör det förlätligt, att konstälskaren brummar, till och med öfver inköpet af en god Fagerlin.

Det är inte fråga om att inte Nybergs porträttskizz — Viktor Andrén vid sitt ritbord — är bra målad, och hade vi sett den hänga uppe på den afmålades atelier, der det var meningen att den skulle hänga, så hade vi alla tyckt det var roligt att titta på den lilla duken.

Men nog blefvo både målaren och modellen förvånade öfver att så oförmodadt bli upphöjda, den ene till mästare och den andra till föremål för en museitafla.

De ungdomar, som så der i ett nu blifva beförade två trappor upp i palatset vid Skeppsholmsbron, borde ha ha rätt att sedan de nått ytterligare ett stycke upp på konstens branta jakobsstege, byta ut sin museitafla mot en af nyare dato och ännu bättre kvalitet. Då vore statens förtänksamhet att försäkra sig om ett arbete af dem lofvärd. Nyberg hade då alldeles säkert kommit upp med sin »sockenskräddare» och bedt att få hänga upp den i porträttskizzens ställe. Och om ytterligare ett par år hade han utbytt skräddaren mot något ännu bättre. Han står midt inne i en stark och lofvande utveckling.

Underligt går det likväl till. Tänk om någon af de unge män eller qvinnor, som i fjor sålde till museet, skrivit sitt namn på opponenternas lista. Det hade ej varit omöjligt, — alla äro opponenter i själ och hjerta. Men då hade åtminstone *statens* inköpsnämnd ej förpassat dem upp på museet. Det var museets enskilda nämnd, som skaffat dit Lindman, Fallstedt, Pauli och Liljefors, och som ville ha Zorn dit, fast det tyvärr gick om intet.

Statens inköpsnämnd har varit bunden af föreskrifter, som tvungit den att år efter år rikta museets samlingar efter en uppenbart afvita metod.

* * *

2.

Är det konsten eller de enskilda konstnärerna, staten vill stödja? Naturligtvis konsten. Men sker detta på bästa sätt genom att man tar individernas personliga åsikter med

i beräkningen, då det gäller sådant som att göra inköp af konstverk eller utdela stipendier?

Denna fråga kommer mig att upptaga ämnet om konstnärsschismen, som i fjor debatterades så flitigt, men hvars uppkomsts historia ännu ej är skrifven.

* * *

X. är en förhoppningsfull elev vid akademien. Man har rätt att vänta mycket af honom, han ej blott gör hvad han skall, han gör det bra, ibland öfverlägset. Han får Dahlgrenska stipendiet, han får hundrakronssedlar på högtidsdagarne, han får kungliga medaljen, strålar af glädje, berömmes i tidningarna. Han väntar ett år hemma, målande, tills det stora stipendiet blir ledigt, han får det, reser ut, lyder de makttegandes råd angående *hvar* han bör studera, får så stipendiet förnyadt efter tre år, är en ansedd konstnär, som i särskildt prisas för sin sjelfständighet, blir professor och får vassen och har odödligheten betryggad.

Y. är ock elev vid akademien, men förhoppningsfull är han ej. Han är slarfvig med lektionerna och skyller på, att han föredrar att måla ute. Han hotas med att afföras ur rullorna och finner sig föranlåten att en vacker dag infinna sig hos skolans direktör och återlemna sitt diplom. Han blir beklagad, det är synd om honom, ty han *har* ju talang. Hvad ämnar han nu slå sig på?

— Jo, han tänker bli målare.

— Det vore allt säkrast att slå det ur hågen. När han drar sig undan akademiens skydd, kan han ju inte göra anspråk på någon hjälp för framtiden...

Han går ändå. Ett par år efter kan ingen neka till, att han står i främsta ledet bland den svenska konstens yngre målsmän.

Här ha vi de båda typerna för akademisten och opponenten. Inte för att på långt när alla af den ena eller andra sorten varit sådana som dessa. Akademister ha varit lika oppositionella som opponenter varit sediga. Och det fins många, som afhålla sig från ett taga parti offentligt. Orsakerna som fört den ena eller den andra in till det parti, han slutit sig till, ha varit principfrågor eller rent personlig sympati eller motvilja. I alla fall stå de der nu.

Oppositionens uppkomst var lika naturlig och nödvändig som den inom flera områden förekommande schismen mellan de gamle makteger och de unge bildstormarne. Att den tog fart nu, berodde, tror jag, på rent personliga skäl. Ty så små som våra konstförhållanden äro, bli lätt ett litet fåtal inflytelserike män konstens ledare. Då akademien — hvilket är dess största fel — kompletterar sig sjelf, är det lätt att hålla de farliga elementen utanför — och så ha vi den privilegierade konsten och konstnären stående mot den fritt verkande — akademisten mot opponenten.

Akademiernas auktoritet erkänner ej vår tid, liksom den tror föga på traditionernas, på stilens betydelse. Det är flera gånger framhållet, att det är medelmåttornas stora hop, som uppmuntras och hjälpes fram af akademierna. Huruvida dessa äro värda de stora summor, som årligen gifvas åt dem af ett fattigt land med stort behof af att spara på sina slantar till andra, påtagligt nyttiga ändamål, det är en oafgjord fråga. För adepten är naturligtvis akademiens läroverk bra att ha. Det gifver kostnadsfri undervisning i konstens nödvändiga handgrepp, — och det är ingen sak att förakta. Är lärjungen förständig, behöfver han ej ångra den tid, han tecknat och målat der, blott han ej stannar der länge och blott han genom oupphörliga naturstudier håller uppe sin friskhet, sin omedelbarhet i uppfattningen.

Mot akademiens skola ha nog invändningar försports. Visst har den varit pedantisk, denna samma en gång för alla utstakade väg för de mest skiljaktiga talanger, denna barocka skizzteckning till de blifvande landskapstafflorna (som undertecknad förut — i Dagens krönika 1884, häft. 3 och 4 — uppträdt emot). Pedantiskt är hela detta prisämnesmålade, som nu tyckes gå sin undergång till mötes derigenom att eleverna helt enkelt föredraga att välja ämnen sjelfva framför att måla något motiv, som inte rör dem.

Tänk blott på landskapsskolorna förr! Prisämnet var till exempel pilar vid en strand. Hela sommaren målade hvar och en pilar. Allt annat förbisågs, ty något annat behöfdes inte för pristafeln. Det förstås, att höll man på i många år enligt den metoden, så kunde man bli mångkunnig, men om detta var idealet för fria studier i naturen, det blir en annan fråga.

Dyligt kan vara af större eller mindre vigt, det bidrager dock att sätta skolan i misskredit.

Farligast är fåmannaväldet, äfven om det är upplyst. Eleven vet, hvilka åsigter som äro omtyckta på högre ort. Vill han fram, ser han således den bekvämaste vägen. Ibland har han talang och är förtjent af framgången, ofta har det funnits andra, som förtjent den bättre än han, men som förspilt sin lycka. Af dessa ha opponenternas kärntrupp bildat sig, deras åsigter anses uppkomna af tryck, medan de öfriga äro sjelfständiga, endast därför att de ej slutit sig till oppositionen.

Må hvar och en ha sin ärliga åsigt! Inte ha opponenterna funnit konstnärsskapets blåa blomma, fast de skrivit på den der listan, och inte ha de andra behöft handla enligt egoistiska grunder, då de hållit sig utom. Det första bevisar lika mycken sjelfständighet som det sista.

Oppositionsmän har det funnits förr liksom nu. Men de ha föga uträttat, ty deras tid har kommit, de ha fått makt och uniform och blifvit andra menniskor. Det är det sorgliga att det plägar så ske, att den friskt revolutionära ungdomen så ofta skall följas af en än mera ensidig reaktion — att åsigterna gråna förr än håret.

Så snart den fria konsten göres officiell, så snart den skall ledas, då är faran nära att den skall gå utföre. Konsten kan gå sjelf, den har hunnit till stadgad ålder. Man tjänar den ej genom att sätta tyglar på den.

Att leda konsten i en riktning, som man sjelf bestämt, är farligt, därför att den då gerna blir traditionell. Man ställer upp förebilder, och så blir konsten servil — det värsta den kan bli. Hellre hur pojaktig som helst, om den blott med friskt sinne söker sig fram — hellre det än att göra efter hvad andra gjort. Ty det är ju hvad man *sjelf* ser och känner, man vill lägga fram i konsten. Hvarför då gå tillbaka, i uttryckssätt liksom i motivval? Om den, som sträfvar ärligt, misströsta vi aldrig, låt vara att han inte nått dit han velat komma.

Ett djerft försök, en ansats, som misslyckats eller endast fullkomligt lyckats, har mer intresse än ett genomarbetadt verk, som blott vitnar om flit, om korrekthet.

Konsten så föga tyglad som möjligt, dess herskare så många som möjligt för att hindra ensidighet, alla målare,

alla utställare lika röstberättigade, ingen utesluten och ingen mäktigare än den andra, — det är önskningsmålet.

Staten offrar mycket af folkets, af det arbetande folkets pengar åt konsten. Tviflet på att det är på bästa sätt ordnad med dessa summor är starkt numera *. Man torde därför ha rätt att fordra att dessa reformer, som anses nödvändiga inom akademien, verkligen blefve af, att åtminstone *någon* ansats gjordes till ett bättre, då alla äro öfverens om, att en förbättring kan och bör inträda. Väntar man kanske att rörelsen, som ske plägar, skall lägga sig så småningom, att bland opponenterna söndring skall yppa sig och öfverlöpningsar ske? Är det inte bättre att visa prof på god vilja från ömse håll?

* * *

Staten som konstbeskyddare har intet godt namn om sig. En fransk impressionist, Raffaelli, sjelf en ytterst karaktäristisk företeelse och en konstnär af erkänd betydelse, yttrar härom följande rättframma ord:

»Då i våra dagar styrelsen tar sig för att uppmuntra någon konstart, då är denna konstart nära sitt förfall, då bryr sig folket inte mera om den, hyser intet intresse för denna konst, hvars konservator och beskyddare blir staten, som känner och beundrar endast det förgångna.»

* * *

Det är både nedstämmande och hoppgifvande intryck, man får af våra nuvarande konstförhållanden.

Hoppgifvande därför att detta sakernas tillstånd *måste* bilda öfvergången till friare åsikter i fråga om konstens värd.

Men nedslående därför att det alltid sega och i vårt land så starka reaktionära elementet lägger så upprepade hinder i vägen för nyttiga reformer härutinnan, att det

* Opponenterna, som afsagt sig all gemenskap med akademiens styrelse, anse sig ej kunna söka stipendier, hvilka utgifvas genom akademien. Man tycker dock, att hvarje ung konstnär borde ha samma rättigheter i fråga om stipendier, då ju pengarna äro ämnade att understödja talangen och ej att belöna lojala åsikter.

torde dröja onödigt länge, innan något blir gjordt. Ibland ser det ut, som vore vederbörande så rädda att göra *något* medgifvande åt det yngre partiet, som fruktade man att hela den gamla bygnaden skulle ramla, om man en gång gjorde en eftergift.

Och nedslående därför att vården om konsten, den fria, lifvande konsten, upplöser sig i blott käbbel och parti-gräl, som till på köpet löper fara att röra sig om påfvens skägg i stället för att hålla sig strängt till sak.

Låt vara att akademien ej blir omorganiserad så, som *förslagsvis* opponenterna framkastade ett ord om i sin in-laga. Må vara att reformerna komma inifrån — hur som helst, blott de bli goda.

Det är ju en sak af betydenhet det gäller. Bort der-för med allt enskildt gräl och allt personligt naggande, alla små bevekelsegrunder, all sårad fäfänga och all misstro! Konstnärerna skola vara goda kamrater och hålla ihop. Deras intressen delas ju af endast ett fåtal utom deras krets, därför böra de akta sig för att isolera sig än mera. Nog hade de till exempel kunnat för framtiden åvägabringa ge-mensamma utställningar i Stockholm lika väl som i Göte-borg — och som det sker i Danmark, der konstnärerna äro liksom här delade i partier, skilda åt med skarpa grän-ser. Och nog skulle ett närmande kunna ske, om blott man från båda sidor toge ett steg deråt.

Hvad man först måste öfvervinna är emellertid all småkitslighet, alla försök att skrämma. Om konstnärerna äro tredska eller beskedliga, hvad betyder det, göra de goda konstverk, så låt dessa gälla för hvad de äro och gif dem din medkänsla, som de ha rätt att fordra. När du går att se konstverken på museet eller i en utställ-ning, då slipper du höra deras upphofsmäns trosbekännelse. Hurudan han är, som målat den taffan eller modellerat den gruppen, det kan du ge en god dag.

Att akademiens uppförande under den pågående stri-den i väsentlig mån bidragit till dess häftighet och bitter-het, kan långt ifrån förnekas. Att denna akademi under århundradens lopp uträttat något för landets konstutveck-ling, torde vara ej mindre faktiskt. Men arf förpligtigar, lika väl som adelskap.

Herdaminnen.

Af *Efraim Rosenius*.

1.

Prostens siesta.

Från middagsbordet kommen just, prelaten
En länstol sökte sig, förnöjd och mätt,
Att efter kaffet och en anisette
Få allra sist ett godt Guds ord på maten.

Men läckra minnen från de tömda faten
Med bibelns bilder dansade balett:
Maderan flöt i sjön Genesareth,
Och på dess stränder växte grönsallaten.

Snart kom han till den sköna bröllopsnatten,
Då Jesus, när i glasen det blef tomt,
Helt opåräknadt gjorde vin af vatten.

Vid detta ställe dröjer gubben fromt,
Och ur hans bröst en salig suck befrias:
»Där skulle du ha varit med, Matthias!»

2.

Tänk att han trodde . . . !

En gräslig natt! Den arma prästen drömmer,
Att allt är sant, fullkomligt sant hvart ord,
Som han predikat för sin fromma hjord,
Allt — himmel, helvete, en gud som dömmar!

Förskräckt han hufvudet i kudden gömmer,
Slår ned karaffen från sitt nattduksbord
Och skriker vildt på »röfvare!» och »mord!» —
Men hör nu bara, huru lätt man glömmer!

Till frukostrispen han sin pärla tar
Och skämtar gladt om efternattens oro,
Och huru »fäniga» hans drömmar voro:

Tänk att han trodde . . . ! Kors i alla dar!
Men tusan heller kan bedöma faran,
Då man om natten rides utaf maran!

3.

Idyll.

Se hur det blänker uti middagsluset
På prästens skrifbord, brokigt, svart och rödt!
Från paciencen har han somnat, trött
Af frukostätandet och gårdagsruset.

Det är så tyst — man hör ej mer än suset
I lindallén, som höstens vind förödt,
Och dalkarlsklockan, hur hon knäpper slött —
Det är så tyst, så tyst i hela huset.

Pastorskan smyger tyst omkring på tå
Och kysser ömt och tystar sina små
Och ber dem att ha pappa i sitt minne.

Ty det är lördag: hela socknen vet
Att pastorn då i stilla ensamhet
Med Gud och sin predikan stängt sig inne.

4.

I klump.

Han väger sjutton lispund utan kläder.

Hans istermage, kolossal och rund,

Betingar ensam sina åtta pund.

Han är den tyngsta ibland kyrkans fäder.

Den gubben, glad och pigg i alla väder,

Förstår behaget af en aftonstund

Med toddybörd i gläddigt vänförbund,

Där ingen skolkar eller orden skräder.

För resten sköter han sin tjänst ej illa:

Predikar vackert ur en god postilla

Och messar ännu någon gång en stump.

Men allt för tung att orka reflektera,

Han älskar ej om dogmer dividera:

Fan i detaljerna! Han tror i klump.

5.

Grefvinnans tröst.

Grefvinnan gråter. Hennes hjärtas ånger
Den sanna kristlighetens prägel bär.
Af detta lif hon intet mer begär
Än se sin pastors blonda polisonger.

Han kommer, han försäkrar tusen gånger,
Att Gud är kärleken och allt det där,
Och att en dam, så änglalik och skär,
Har fri entré till himmelens salonger.

Hur kan hon tro på slikt galanteri?
Hon — tro? Ack nej! Men borta äro kvalen,
Och lugn och lycklig kan hon gå på balen.

Från alla tvifvel om sin skönhet fri. —
Som dimmorna för solen de försvunno:
Den stackars prästen — hvad hans ögon brunno!

6.

Samvetskval.

Förtärd af själavända och askes,
Med skygga ögon, ängsliga fasoner,
Som fruktade han ständigt för spioner —
En tristare figur får sällan ses.

Och då han talar, stammande och hes,
Hörs intet återljud af hjärtetoner,
Blott kalla, torra textexplikationer,
Renläriga som Luthers katekes.

Den mannens lif har vissnat ned, emedan
Det var ett lif af lögn och feghet blott:
Han tviflade, då han gick eden, redan.

Han tviflade och hemlighöll sitt brott.
Men som en brottsling har han känt sig sedan,
Och kyrkans predikstol är hans schavott.

Kapitalets utvandring.

En nutidsfråga

af

Emil Svensén.

Allt högre går vågsvallet af den stora världshistoriska striden mellan kapital och arbete. Strejk följer på strejk, och den ena lock-out'en aflöser den andra, ofta under scener af blod- och våldsdöd, som komma håret att resa sig på äfven de trögaste. Med hvarje dag varder det mera klart för dem, som ej sett det förut, att den sociala frågan kommer att så uppfylla allas sinnen, att den tränger alla andra spörsmål åt sidan och ej låter sig skjutas undan, förr än den på ett eller annat sätt, till större eller mindre omfång, funnit en lösning.

Det kan då icke vara olämpligt att söka skärskåda denna så ytterst viktiga fråga från alla tänkbara sidor och att, hvar helst dervid en ny synpunkt visar sig, draga den fram i dagen och bringa den under de intresserades pröfning, vare sig att den för öfrigt är af glädjande eller sorglig beskaffenhet.

* * *

Väldsbragder, sådana som dem vi i år fått bevitna i Belgien, Chicago och flerstädes, sträcka sina verkningar åt mer än ett håll.

Menniskovännen, under det han ryser för dessa utbrott af en mer än barbarisk råhet, kan dock af dem hämta rätt hälsosamma lärdomar. Det måste vara ett djupt rotadt

ondt, ett elände utan namn, som kan leda till dylika utbrott, och de vilda dåden hafva alltid så mycket godt med sig, att de tvinga den allmänna uppmärksamheten att rikta sig på föremål, som i trots af sin högvigtiga betydelse kanske annars skulle förblifvit obeaktade. Det finnes ju alltid en stor del godt folk, som aldrig komma till insigt af hvad klockan är slagen, förr än de fått en yttre känbar påminnelse för att se på klockan.

Dessa yttre påminnelser torde vara än mer af nöden för de i saken närmare intresserade kapitalisterna och fabriks herrarne. Men det kan lätt låta tänka sig, att verkningarna deraf på dem blifva helt andra, än man vid första anblicken är böjd att föreställa sig.

Skälet härtill är ej svårt att upptäcka. Kapitalet sträfvar ju — och måste enligt sjelfva sakens natur sträfva — efter en afkastning, som icke allenast är så stor som möjligt, utan äfven så säker som möjligt. Men sådana händelser, som de här vidrörda, förvandla den säkra vinsten i en lika säker förlust. Ju oftare och i ju större omfång de upprepas, dess mera otryggt varder kapitalet. Det måste då helt naturligt af all sin makt sträfva att frigöra sig från dylika störande inverkningar.

På hvad sätt detta skall gå för sig, det varder då den stora frågan. Och den besvaras allt efter omständigheterna på helt olika sätt.

Är nu kapitalisten en hederlig man, som vill sitt folk väl, — och vi vilja till mensklighetens heder gerna tro, att det i de allra flesta fall så förhåller sig, — då söker han, så godt det under för handen varande förhållanden låter sig göra, att gå till botten med saken. Han gör hvad han kan för att gifva sina arbetare en bättre ställning, som mera svarar mot deras värde såsom menniskor. Han gör hvad han kan för att höja deras aflöning och trygga deras ställning, då ålderdom eller sjukdom sätter dem ur stånd att sjelfva sträfva för sitt bröd.

Men när hjertat står på den ena sidan och intresset på den andra, då varder striden svår äfven för den bäste. Medan menniskovännen sörjer för de sinas väl och gör stora uppoffringar för deras skull, låter egoisten bero vid det gamla och gör ej större uppoffringar, än han är tvungen till. När nu egoisten lägger ned mindre kostnad på sin affär, blifver följden helt naturligt, att han kan nöja sig med

mindre vinst och att han sålunda ute i marknaden kan underbjuda den menniskovänlige arbetsgifvaren. För att nu kunna hålla sig uppe i täflan med den förre, det vill här säga för att kunna lefva, tvingas äfven den senare att följa hans föredöme och behandla sitt folk på samma sätt.

Det är visst icke någon ny upptäckt vi här meddelat. Men de allvarsamma händelser, som föra den sociala frågan i förgrunden, hafva gifvit eller skola gifva en ny tillämpning deråt.

* *

De ariska folken äro icke skapade till trälrar. Medan deras söner i fjärran land med svärdet vinner sig nya riken eller med plogen grunda sig nya hem i vildmarken, medan de sålunda sträfva att taga hela jorden i besittning, skola de för visso aldrig finnas villige att i de gamla hemmen böja sina stolta nackar för en hand full millionärer. Ju hårdare oket trycker, dess häftigare skola de ock skaka derpå.

Klarare än någonsin förut har detta sakförhållande trädt i dagen under de växlande skiftena af det sociala kriget.

Men det är just trälrar, som kapitalet behöfver, lydige trälrar, som finna sig väl till freds med mycket arbete och litet mat. Kapitalistens menskliga känslor må aldrig så mycket uppresas sig deremot, så skall dock konkurrensens allt vildare rasande kamp tvinga honom erkänna, att det så förhåller sig, och — hvad mera är — att handla derefter.

Det beror då på, om han kan finna folk, som kunna göra den hvite mannens arbete, men på samma gång lefva på en bråkdel af hans dagspenning och vara nöjde ändå, — allt detta på det fabriakens driftkostnader må minskas.

Något hvar känner det sätt, hvarpå denna uppgift löses i Kalifornien, Australien med flera stater vid Stilla hafvet.

Hit lockades af guldfebern den hvita rasens oroligaste hufvuden från alla delar af världen. Men då jagten efter guld upphörde, trädde äfven här motsatsen mellan kapital och arbete i dagen och ett proletariat uppstod. »Vårt program är mycket enkelt, — smör och bröd», sade de kaliforniske socialisterna. Men nu uppträdde på skådeplatsen en medtäflare, som ej tycktes vilja unna dem smör till brödet och som — hvad värre var — höll på att rycka

från dem brödet sjelft. Det var John Chinaman med sin hårpiska och sin långrock. Hemma i det himmelska riket hade han lärt att arbeta som en träl och lefva som ett djur. Nu kom han och bjöd ut sitt arbete för en fjerdedel eller femtedel af hvad den hvite arbetaren ville hafva i lön. Han var svagare och klenare än denne, och hans arbete därför ej håller så godt; men denna brist vardt mer än uppvägd af det billigare arbetspriset.

Den hvite arbetaren såg sig öfver allt undanträngd. Han höll på att svälta ihjäl i guldets åsyn och i dess eget hemland. Och så tog han sig för att slå ihjäl kinesen, hvar hälst han mötte honom.

Det är nu ett sätt att resonnera, som är något svårt att komma till rätta med. Den kinesiska invandringen har genom våldsbragder och tvångslagar i någon mån hejdats. Men kineserna hafva dock ej låtit sig utdrifvas någorstades, der de en gång fattat fast fot. De hålla sig fast och tränga sig in öfver allt, uppträda aldrig pockande, tåla ödmjukt stryk och snäsor, blott de kunna förtjena en styfver, och — sluta med att öfver allt tränga ut de hvite.

* * *

Mer än en gång har äfven i det gamla Europa, då fabrikerne stått tillslutna under det kapitalet och arbetaren drabbat samman, på fullaste allvar satts i fråga att ersätta de inhemska arbetarne genom införsel i stor skala af kineser. De, menar man, ha hvarken lärt sig att göra strejk eller öfva ofog med dynamit, och deras närvaro skulle snart lära de inhemska arbetarne hvad deras frid tillhörde. Äfven här i Sverge sökte förlidet år en numera upphörd morgontidning, att i sådant syfte upptaga »den gula färgen» till behandling.

Det har likvisst icke behöfts mycken eftertanke för att inse, att ett dylikt nödfallsmedel snarare skulle skärpa än utjämna de sociala motsatserna. I vårt gamla öfverfyllda Europa skulle de gule konkurrenterna säkert röna ett långt hetare mottagande än i de nya landen, der ännu till en tid utrymme finnes för alla, och så vore snart den sista villan värre än den första.

Men skräcken för strejker och dynamit står lika fullt kvar. Lika så det sakförhållande, att i det folkuppfyllda österlandet finnas arbetaremassor, som hvarken äro eller på länge torde blifva smittade af de hvite arbetarnes sjelfständighetslusta, ej håller stält eller på länge komma att ställa deras höjda fordringar på lifvet. Frågan är då, huru dessa arbetskrafter skola kunna göras till godo, utan att de hvite arbetarne med lagliga eller våldsamma medel må kunna lägga hinder i vägen därför?

Dertill gifves icke mer än ett sätt. Får berget icke komma till Mahomet, måste Mahomet gå till berget. Kunna ej Kinas eller Indiens millioner af arbetare uppsöka det europeiska (eller amerikanska) kapitalet, så kan det mer än väl hända, att det i sina ömmaste intressen hotade kapitalet en vacker dag tager sig för att söka upp dem.

Penningen är icke för ro skull rund. Han rullar och rullar, tills han finner ett läge, som passar honom. Hotas han i det ena landet, flyr han till det andra för att finna lugn.

Det nittonde århundradets mest kännetecknande hufvuddrag på det socialekonomiska området har varit *arbetets utvandring*, då det i de nya verldsdelarnes omätliga, ouppbrutna landvidder sökt sig en ny och bättre arbetsmarknad och rikligare lön för sin möda. Det är mycket möjligt, att i motsats härtill det tjugonde århundradet kommer att kännetecknas af *kapitalets utvandring* till de urgamla kulturlanden i öster, der det kan försäkra sig om billig arbetskraft och sina ägare om trygghet till lif och gods.

* . *

Vi stå här inför en oväntad, men alldeles icke omöjlig vändning i den sociala frågans utvecklingsgång. Utsigterna för en dylik vändning äro nu för tiden icke obetydligt större än för några årtionden sedan, och de torde väl vara värda att något närmare skärskådas.

Det borde i sanning icke väcka någon förundran, om t. ex. en Eugène Bontoux, i fall han besluter sig för att å nyo bygga upp sina nedbrända glashyttor och i fall han efter katastrofen i våras ännu äger medel dertill, — om, säga vi, han då skulle föredraga att förlägga sin verksamhet

till en trakt af verlden, der han visste sin mödosamt förvärfvade egendom eller till och med sitt lif vara utom håll för en ursinnig mordbrännareligas illbragder.

Det resultat, som herrar anarkister dermed vunnit, vore visserligen icke det, som de sträfvat efter eller tänkt sig, och de verklige arbetarne hade alldeles icke skäl att vara dem tacksamme därför, lika litet som alla de andra, hvilka hand i hand med dem ärligt sträfvat att lätta bördorna för de fattige och betungade. Men det vore visserligen icke den första gången, som de oskyldige fingo lida med de skyldige här i verlden eller som framåtskridandets falske vännar skadat dess sak mer än dess ärlige fiender.

Det antydda resultatet skulle väl icke framträda så plötsligt eller på en gång. Ty om också penningen är rörlig, så äro de industriella anläggningar, som genom dess makt grundats, icke så lätta att förflytta.

Men i fall en sådan rörelse, som vi här påpekat, komme att taga sin början, så blefve ock dess fortgång visserligen långsam, men deremot så mycket säkrare. Kapitalet skulle en gång för alla draga sig tillbaka för nya anläggningar på en osäker och underminerad mark; och hvar hälst en gammal anläggning af en eller annan orsak nedlades, komme den aldrig att tagas upp igen. De gamla fabrikerna finge förfalla, och deras arbetare stode utan arbete och utan bröd.

Endast grufdriften och dermed jämförliga industrigrenar, som afsåge att frambringa råämnen, måste förblifva der de äro. Detta dock endast för så vidt och i den utsträckning, som dylika råämnen icke stode till att i tillräcklig mängd anskaffa inom närmare håll för den billigare och säkrare arbetskraften.

* * *

Men är det då så säkert, att dylik billig och säker arbetskraft i tillräcklig mängd stode att vinna eller att den i längden skulle förblifva obesmittad af tidens djupast gående rörelser?

På dessa frågor torde man utan tvekan kunna svara ett obetingadt ja.

Österlandets tallösa folkmassor skola utan all svårighet vara i stånd att oupphörligt vräka millioner och åter mil-

lioner individer in på arbetsmarknaden. Vi ha sett, huru lätt tillfredsställda dessa millioner äro, både i fråga om aflöning och en människovärdig lefnadsställning i öfrigt. Detta gäller nämligen icke blott om den *kinesiske* arbetaren, utan äfven om den *indiske* och *malajiske kulin* och — ehuru kanske i något ringare grad — om den *afrikanske negern*. Den kommer att gälla i en allt vidare omfattning, i samma mån vår tid griper sig an med den stora uppgiften att lägga den tropiska världen under kulturens välde. Härmed ha engelsmän och holländare på ett lysande sätt gjort början i Indien och på Java; fortsättningen har redan inledts vid Kongos stränder, och kommer en dag att fullföljas vid Orinocos och Amazonflodens.

Men den tropiska världens folkstammar hafva redan i följd af sin mestadels rådande fatalistiska världsåskådning en oöfvervinnelig böjelse för stillaståndet. Utom medärfda vanor och uppfostran medverka äfven natur och klimat att hålla denna böjelse vid makt. Den under desses inflytande alstrade trögheten, som låter dem arbeta endast så mycket som behöfs för att leva, så vida de ej utsättas för ett yttre tryck, tillåter dem ej håller att göra mer än det minsta möjliga motstånd mot ett dylikt tryck, der det en gång pålägges. De tropiska landen synas i följd af sjelfva sin natur en rund tid bortåt vara prisgifna åt ett mer eller mindre aristokratiskt styrelsesätt, der en fåtalig klass af hvite herrar råder öfver en indolent, lat och lydig massa, och Kinas folk skall, äfven om det kan skydda sitt yttre oberoende, af vana och natur hållas kvar på den låga ståndpunkt, som gjort det till en så farlig medtäflare på arbetsmarknaden. Så länge dessa förhållanden fortfara oförändrade, så länge lär ock täflan blifva svår, om ej omöjlig för det hvita arbetet.

England har i år öppnat en utställning för hela sitt ofantliga kolonialrike, som både hvad omfattning och innehåll vidkommer värdigt ställer sig vid sidan af åtskilliga äldre världsutställningar. Hvad man der bland mycket annat sevärdt lagt särskildt märke till, det är, att Indien så småningom bereder sig till att blifva hemmet för en industri, som fullt upp kan uthärda täflan med den europeiska. I arbetsskicklighet ha de indiske arbetarne visat sig ingalunda stå de europeiske efter.

Dylika erfarenheter torde gifva icke blott Englands, utan hela Europas kapitalister åtskilligt att fundera på.

Och de torde kunna förnyas äfven i åtskilliga andra land utanför Indien.

* * *

Men om nu österlandet och den tropiska världen också skulle kunna lemna lika godt arbete för billigare pris än i Europa, så fordras det äfven, att åtskilliga andra förutsättningar skola uppfyllas, innan deras arbete kan uthärda täflan med det europeiska.

Dit höra i främsta rummet tillräcklig tillgång på *stenkol* för en i stor skala drifven fabriksrörelse samt tillräckligt bekväma och *billiga samfärdsmedel*, för att ej en dyrare transportkostnad skall förtära den vinst, som de billigare arbetsprisen lemna.

Hvad stenkolet angår, hafva så väl Indien, som i synnerhet Kina en nästan outtömlig tillgång derpå. Och med samfärdsmedlen ställer det sig gynnsammare för hvarje år som går, i mån som ångan och elektriciteten hinna spänna ut sitt nät öfver all världen. Kanalen vid Suez har redan på sin sida förkortat vägen öfver världshafven till hälften; och kanalen vid Panama skall inom kort på sin sida åstadkomma det samma. De transkontinentala banorna genom Amerikas fastland bidraga äfven att förkorta afstånden; och den lucka, som skiljer Europas jernvägsnät från Indiens, minskas mer och mer för att slutligen försvinna. Om än motvilligt, börjar dock sent omsider äfven Kina att öppna sina så strängt slutna portar för ångans inflytelse. Och har detta en gång i något större omfång skett, då skall ej håller den dag varda aflägsen, när äfven genom Sibiens ööfverskådliga landvidder ett jernband knyter Europa samman med Kina.

Men kommer det väl en gång dithän, då finnas knappast några hinder för samfärdseln vidare att öfvervinna. Indien och Kina skola varda i stånd att öfversvämma Europa och Amerika med alstren af sin industri i huru stora massor som helst. Och på samma gång skola äfven transportkostnaderna genom täflan mellan olika linier så nedbringas, att de icke längre lägga det allra minsta hinder i vägen för en storartad täflan mellan dessa lands gryende industri och vår egen.

Och det blifver icke vår industri, som kommer att rosa marknaden vid en dylik förkrossande täflan.

* * *

Huru följderna af en sådan vändning i det sociala kriget, i fall den en gång inträder, skola ställa sig för våra gamla kulturland, det är ännu knappast möjligt att öfver-skåda.

Europas kapitalister kunde sitta i all sköns lugn i sina villor i London eller Paris och njuta frukterna af den vinst, de hämtade från sina fabriker i Bombay eller Calcutta. Men Europas egen industri komme att gå ohjelpigen tillbaka och skulle kanske till sist en vacker dag helt och hållet gå under, så att vi i industriellt hänseende blefve försatte minst ett hundra år tillbaka i tiden. De kraftiga försök, som med all sannolikhet komme att göras att genom höga skyddstullar eller rent af införselförbud skydda det inhemska arbetet mot den öfvermäktiga täflan från andra verldsdelar, skulle i längden visa sig fruktlösa.

Och arbetarne? — eller rättare de agitatorer, som genom sitt hänsynslösa öfverdåd drifvit sakerna till denna ytterlighet?

Ja — de torde få finna sig vid att göra nedsättningar i sina anspråk, som gå långt utöfver rimlighetens gränser och som de nu länge sedan anse höra till en öfvervunnen ståndpunkt. Att emellertid dessa nedsättningar icke komma att ske godvilligt, det kan man vara fullkomligt förvissad om; — och det är för öfrigt alldeles icke att förundra sig öfver. Men öfver de händelser, som då skola följa, torde det vara bäst att draga en slöja.

Det är icke någon glädjande framtidsstafla, som vi här sökt utkasta grunddragen till. Men det är ej vårt fel, om färgerna kommit att blifva något mörka. Allt hvad vi kunna säga är, att den storartade och för vårt slägtes framtid så djupt betydelsefulla striden för arbetets frigörelse måste föras med hofsamhet och värdighet samt hållas fri från alla våldsdåd, om ej de dystra utsigterna här ofvan förr eller senare skola varda till en ännu dystrare verklighet.

Konstutställningen i Göteborg 1886.

Några anteckningar

af

Cecilia Wærn.

II.

Inom *figurmålningen* må nu porträttkonsten först uppmärksammas. Den var på ett förträffligt sätt representerad. Icke nog med att den allmänna nivån var hög, sträfvän efter enkelhet, karakteristik och redbar tolkning förherskande, de konstnärliga och talangfulla porträtten många. Här fans äfven glänsande prof på våra dagars utmärkta porträttkonst. *G. v. Rosens* ståtliga Nordenskiöldsbild, med sin manliga teknik och allvarliga uppfattning, i hufvudsak så stor och enkel, att det melodramatiska första intrycket, beroende på de något väl heroiskt anordnade molnen, helt och hållet öfvervinnes. *Edelfelts* fulländade, eleganta pastellporträtt af herr och fru Vallgren — lika förnämt i sin formsäkerhet, som i sin breda behandling af kritan. *Berghs* »hustru-porträtt», der man ej vet, hvilket man skall beundra mest, tekniken, djerft enkel i uppställningen och verkningsfull i hvarje penseldrag eller den innerliga känslan. De båda sistnämnda äro och intressanta som interiörer — enligt den nya uppfattningen, som vill visa modellen i sin hvardagsomgifning.

Werenskjöld åter visar oss en annan intressant riktning inom det moderna porträttmåleriet i sitt impressionistiska mansporträtt af gripande karakteristisk verkan.

Inom *figurmålningen* för öfrigt märkes en tilltagande lust att behandla moderna motiv. Denna är dess mer glädjande, som man i Paris — att döma efter vårutställningarna — tycker sig i detta fall kunna märka en återgång. Efter en Bastien-Lepages skildringar ur bondelifvet, som höra till det största och allvarligaste konsten någonsin frambragt, och en de Nittis inspirerade sällskapslifsbilder, tycks man nu sysselsatt mera med att öfva upp sina yttre ögon än sin inre syn.

Det ligger intet ondt häri; — tvärtom är ett sådant ödmjukt vidgående af egen oförmåga det bästa lifstecken inom konsten. Hvarje tid af konstnärlig blomstring har hittills föregåtts af en tid af oförtruten och redbar sträfvan att bli herre öfver tekniken.

Men äfven under den mest löftesrika morgongryning ser man ovilkorligt framåt till dagen. Och det skulle dock vara härligt att få lefva i en tid, då figurmålningen icke längre, som nu, splittrade sig i granna eller nätta vägggrydnader eller missförstådd naturalism — utan verkligen fylde sin uppgift. Denna är och har alltid varit — för all bildande konst — att åskådliggöra tidens idéer. Hvad gjorde Fidias annat? Michelangelo eller Raffaële annat? Är vår tid då så fattig på innehåll, att den icke har något att åskådliggöra? Ha vi då så varmt och allvarligt sinne, så vaken sympati, att vi ej behöfva konstens ljungeldar för att väcka oss ur vår liknöjdhet eller konstens påminnelser för att vidga vår synkrets? Literaturen täljer en annan saga — så ock våra dagars storslagna skulpturkonst. Porträttmålningen har äfven tagit djupt intryck af vår tids allvarliga psykologiska intresse. Figurmålningen kommer nog snart, när dess lärotid är ute, att följa dem alla i spåren — men ännu höra verkliga nutidsbilder till undantagen, ej till regeln.

* * *

Dess mer glädjande äro under sådana förhållanden undantagen. Eget nog, hade vi på denna utställning ett par af paris-salongens mer tilltagsna försök i den vägen — *Cederströms* »Frälsningsarmé» och *Birgers* »Frukost».

Cederströms »Frälsningsarmé» är förlagd till en fransk krog. Midt på taflan står marskalkinnan sjelf, miss Hanna

Booth, blek och inspirerad, och sjunger. Kring henne gruppera sig krogkunder vid borden, värden bakom disken. Hufvudfiguren är vackert hållen, kompositionen väl afvägd, uttryckena studerade. Man skulle kunnat önska, att konstnären *velat* tillgodogöra sig mera af den moderna, lätta och liffullt verkande tekniken — men vare härmed hur som helst. Man är honom stor tack skyldig för att han *velat* inse de moderna motivens värde, för att han allvarligt behandlat ett allvarligt ämne.

Birgers »Frukost» är också en bild af franskt värds-huslif — men här är det hänsynslösa konstnärjublet en fernissningsdag, som skildras så liffullt och qvickt, att man blir glad af att bara se det. Äkta målarglädje andas ock den känsliga behandlingen af bakgrunden (en glastäckt verandas fina blågröna toner) af den dallrande luften, med sina skyar och strimmor af cigarr-rök och glimtar af sol-sken, af champagnen i glasen, grupperna på duken. Porträtt-karakteristiken har samma konstnärliga liflighet, som kompositionen. Men taflan är icke hel, förgrunden verkar rå och ofärdig; ett osökt tillfälle att glänsa med en sida af sin talang — det genialiska målandet af präktiga tyger — har konstnären här låtit gå sig ur händerna.

Ännu ha vi en större duk att omtala: *Kröyers* »Musik i ateliern», en af de betydelsefullaste på utställningen. Med klar och säker konstnärsblick har Kröyer här skådat bilden som ett helt i såväl komposition som stämning och tillika satt sig in i alla de olika individualiteterna med just den genialiska psykologi, som vi fordra af målarn. Med innerlig målarglädje har han dröjt vid alla tillfällena till ljus-dunkel i denna tobaksrökmättade qvälls belysta atelierinteriör, vid de skarpa slagljusen öfver noterna i förgrunden och de små gloriorna kring hvar ljusläga, vid ljusets lek med dunklet kring alla de olika uttrycksfulla ansiktena, vid den mildt och rikt belysta pistachefärgade bakgrunden, med sin dekoration af palmblad, skizzer och 'cuivre poli', vid själfva det svarta djupet i höger, ur hvilken här och der byster på höga pelare eller jättelika palmblad skymta fram.

En nutidsbild är också *Paulsens* »Modellerna hålla rast» — en allvarligt uppfattad interiör från konstnärslifvet. Modellerna äro tre. En fullvuxen flicka, som sitter trumpen och värmer sig vid kaminen. Två flickebarn, en ljus, täck, älsklig, en svarthårig, mörklagd, af tämligen obehaglig typ.

Dessa, som ännu taga lifvet lätt, sitta och leka på en pall framför en gammal duk, föreställande en knäböjande eremit. Tydligt har han ditkommit för färgkontrastens skull, för att ge den avslutande tonen i denna väl afvägda färgskala, der den fylligaste melodi åstadkommits med, såsom det tyckes, de enklaste medel. Endast i samma ton hållen färg i figurerna, med dertill lämpade draperier (lugna, mörka kjolar i mossgrönt, mörkbrunt och blågrått), den gråsvarta kaminen och grå atelierväggen och till sist den varma mörka duken, med sin gyllne ram. Ser man närmare efter, äro väl ej medlen heller så enkla, som de först förefalla, ty denna hudfärg är mästertligt målad, genomskinlig, färgrik, lefvande och dock lindrigt frusen af den kalla luften i rummet. Eremiten är för fristående målad. På de flesta torde han verka som en lefvande figur och ej som en tafla.

Paulis »Konfirmand» visar oss de egenskaper, som vi äro vana att vänta af denne konstnär. Allvarlig behandling af de mest bizarra (aldrig innehållslösa) motiv, afsigtligt betonande af det fula, känsligt behandlande af djerfva färgsammanställningar — och bakom allt, kring allt en ypperlig, dallrande luft i rummet. Allt detta mognadt, sammanhållet, så att man börjar tro, att han vet hvad han vill.

Viggo Johansens »Två väninnor» (två squallersystrar vid kaffebordet), är en äkta humoristisk, oskattbart rolig verklighetsbild, konstnärligt framställd i detta litet ulliga målningssätt, som verkar så lefvande.

Högt värde har bland smådukarne fru *Anchers* lilla »Interiör», med den lugna sammanhållningen, den äkta känslan i både teckningen och det väl beherskade ljuset. Taflan föreställer en kökspiga, som står, med ryggen vänd åt åskådaren, och skalar potatis i ett köksfönster. Varmt ljus faller genom den gula, fördragna gardinen öfver hennes hufvud och axlar, reflekteras mot väggen och återfaller derifrån på hennes kjol. Köksdörren står öppen och låter oss se ut i den olika belysta gången. Äfven *Nyberg* har med framgång behandlat fönsterproblemet. Dugtigt och redbart i »En byskräddare», särdeles känsligt i den fria kabinettsbilden »I köket» (en älskvärd gammal fru, som skalar kräfter). *Wentzels* roliga »Morgonstämning» (en större duk) föreställer en handtverkarfamilj vid frukostbordet. Lampan brinner ännu, men rullgardinen står alldeles ljus mot dagen

utanför. Den svåra uppgiften har delvis lösts med mycken talang — dugtig personlig talang, mer kraftfull än känslig.

Slutligen må nämnas *M. Anchers* »Fiskaresamspråk» — en samling typer, ganska karakteristiska hvar för sig, men utan koncentration. Det samma kan man ock säga om *Helsteds* »Et Byraad». I stället för en gemensam medelpunkt, har han här en för hvart och ett af dessa kraftfulla, förträffliga hufvud. Taflan verkar därför ock icke konstnärligt hel, trots den gemensamma handlingen, som kallar fram de olika skaplynnena.

* * *

Historiemålningen representeras här af *Salomans* »Gustaf Vasa» och af *Heinrich Hansens* »Från rådhuset i Danzig» — en rik, minutiös interiör från 1700-talet af den art, som man ogerna skulle sakna. Ty den är så konsekvent och själfständig i sin uppfattning, färgerna stå så fint och rätt mot hvar andra, när man ser på den, som konstnären målat den, bit för bit; hela bilden är genomandad af känsla.

Här må ock nämnas *Björcks* stora duk »Susanna». Icke för att den egentligen är en historiemålning — den gör ju ej ens ett försök att följa fabeln i bibeln. Men ännu mindre kan den kallas en nutidsbild. Och på samma gång har den, i vissa delar, för mycket talang och observation för att kunna anses som blott det som vi här hemma mena med dekorationsmålning. Storslaget, talangfullt ateliermåleri skulle jag vilja kalla denna tafla.

* * *

Friluftsmålningen sysslar äfven med de svenska motiven.

C. Larsson har här två dukar, afbildande samma trädgård på söder, från olika håll, i vinter- och sommarskrud. Nu fins det, som vi veta, två konstnärspersonligheter minst i Carl Larssons gestalt. Båda talangfulla och ärliga, den ena fin, elegant, ytterligt känslig för delikata lufttoner, lätt och luftig i behandlingen. Denne Carl Larsson, förut pastell- och aquarellmålare, har målat vinterbilden med dess utsökt fina toner mellan de lätt snöklädda buskarne, dess poetiska

stämning och lätta, riktiga snö. Figurerna äro kanske intetsägande, men äro dock så väl insatta, bilda så ett helt med luften och snön, att taflan ändå blir en äkta friluftsmålning.

Den andre Carl Larsson är en på en gång djerft original och omutligt redbar person, som lockas af svåra motiv och sätter sig före att måla det han ser, utan andra anspråk än att bidraga till att låta konsten tränga allt djupare in i naturens skattkammare. Denne Larsson har målat »Främmande». En ljus majdag med en grupp ljusklädda barn under ett äppelträd i full blom i förgrunden. Der bakom en gammaldags trädgård mellan brädsckjul och hus — ett par herrar till höger, ett par damer midt på sandgången till venster, glittrande solsken öfver det hela. En sådan uppgift fordrar mer än en redlig vilja, och Carl Larsson har också haft till hands en teknisk skicklighet, som låtit honom åstadkomma de mest otroliga saker i solljusets behandling och spelet af luften uppe mellan äppelträdets fristående grenar. Men det är icke blott några öfvervunna svårigheter i detalj, som ge taflan dess höga värde. Det är ärlighetens seger i allmänhet — och det starka intryck, duken förmår meddela af vår, solsken och glädje, ett intryck, som helt och hållet öfvervinner det första, lindrigt oroligt verkande, och förmår en att glömma, att en eller annan punkt icke bragts i samklang med det hela. Himlen t. ex. är kanske riktig i valör, just så tungt, djupt blå kan vårhimlen vara, men på mig åtminstone verkar den som blå färg och icke som luft. Dock detta är en oväsentlighet, bilden är hel ändå. Handlingen är rolig, hufvudgruppen af barn af uppfriskande humoristiskt intresse. Figurer, omgifning af blommande, jublande vår, lufttoner och belysning äro här ett enda liffullt konstnärligt helt.

Äfven på friluftsmålningens område framstår *Kröyer* som mästare i sin stora lugnt beherskade och gripande stämningsfulla pastell »En sommarafon vid Skagen», en af hans vackra skymningstaflor från stranden. Äfven *Soot* har i sin tafla ur »Familjen på Gilje» lyckligt behandlat ljusdunklet.

Josephson och *Österlind* skildra franska byscener. Den förres framställning är enklare, en scen (»Byskvaller») gripen ur hvardagslivet, framställd med äkta konstnärlig karaktéristik. Till denna kommer en värdig, tilltalande färgskala och ett särdeles vackert perspektiv uppåt bygatan. *Österlind*

har i »En olyckshändelse» valt ett något mer dramatiskt motiv, men har till gengäld behandlat det med så mycken känsla, finess och riktighet, grupperat och sammanhållit det så lugnt och verkningsfullt, att det blifvit ett högst värdefullt konstverk.

Wærenskjolds »En inföding från Briskeby» är ypperlig — denne lille norske gut, som står der med sin kälke, lefnadsfrisk och pigg, som vinterluften ikring honom. En liten förtjusande stämningsbit med utsökt fin luftbehandling är *Brendekildes* »Vid vårtid»; en präktig solig bild från fjällen, full af frisk sjelfständighet finner man i *Soots* »Från en gård i Numedalen»; en ljus Stockholmsbild, med en alldeles öfverdådigt träffad lokalsanning i luften, är *Schultzborgs* »Det Stockholm som rifves» — en klar ljus bild, med ett säreget tycke.

Malmströms »Grindslanten» utmärker sig för humoristisk uppfattning i det hela och mycken rolig karakteristik; *A. Hagborgs* »En morgon i Cayeux» för stämningsfullt allvar och karakter i linierna; *Kreugers* »Höst» för något sär eget personligt-poetiskt, som ett stycke fin fransk lyrik; *Wergelands* »I hafsnöd» för käck manlighet och ett präktigt måladt vatten.

Edelfelt tillhör dessa begäfvade, som af en enkel folk-lifsskildring göra en hel kulturbild. Så ock här, i hans »Sommarafon vid Hammars», hvilken i tekniskt afseende är något ojemn, mästerlig i hufvudgruppen, tung i vissa partier.

En bild, som anslår alla, lärda och olärda, är *Zorns* »Sommarnöje». En elegant dam i modern, hvit ylleklädning står en gråvädersdag på en skärgårdsbrygga och talar vid en båtkarl i en båt nedanför. Det är allt — men det är helt, elegant, säkert i stämning och utförande. Damens stiliga uppenbarelse står så fint mot den mulna luften, båtkarlens präktiga gestalt är så präktigt fristående mot vattenet — detta öfverlägset målade vatten, småkrusigt grått, skiftande i grönt under båten och bryggan.

Zorns »Ziguenarsmedja» (likaledes hållen i hvitt, grått och svart eller brunt) har ej något så omedelbart förtjusande, som detta våta, rörliga vatten, men har svarta djup i dessa ziguenarögon och denna intressanta smedja, har en kraft i modelleringen och en verkan i färgen, som man i aqvarell sällan får se make till.

Jag vågar nu ej längre dröja vid målningen — men

får dock ej försumma att omtala något som äkta friluftsmålning så utmärkt, friskt, färggladt, luftigt, som *Nordströms* pastell »I trädgården» (en dam, i ljusgul klädning och hatt och hvit parasoll, som sitter i gräset i en vänlig trädgård).

Ej heller kan man glömma dessa *Liljefors* djur- och blomstertaflor, som rent af jubla af målarglädje och entusiasm för naturen och fröjd öfver öfvervunna tekniska svårigheter.

* * *

När man tar sig det orådet före att spekulera öfver konstens uppgift och framtidsutsigter, har man stunder af — förtviflan. Det är alltid vanskligt att med bestämdhet påstå något om framtiden, och vår tid är så svårförstådd. Männe de ha rätt, som påstå, att vår prosaiska lefnadströtta tid ej *kan* frambringa en stor, levande konst?

Om man emellertid från teorier öfvergår till fakta, och, i stället för att sitta och spekulera öfver målarkonstens framtid, går och ställer sig att se på ett stycke god modern skulptur — då fattas man genast af en annan öfvertygelse. Det är omöjligt att gå en stund t. ex. i Luxembourg eller i Parissalongen utan att kasta all kritik, alla framtidsfunderingar öfver bord och tacksamt erkänna, att här, midt i vår splittrade tid, stå vi — *nu* — inför stor, levande konst. Hur detta är möjligt, är ej alltid godt att förstå. Jag vet blott, att det *är* så, och jag trotsar hvem som helst, som har sinnet öppet och ej är alldeles fången i förutfattade meningar, att motstå inflytandet af denna rikt qvällande, omedelbara lifsådra, att icke gripas af denna konst, hvilken med en ursprunglighet, som om vår civilisation alls icke vore rutten, vår ungdom blaserad, griper sig an att afbilda det enklaste och det svåraste af allt — lifvet.

* * *

Hvad utförandet vidkommer, märkas för närvarande två hufvudriktningar. Den ena ser företrädesvis möjligheten att i den mensklige gestalten framställa ett fullt, i hvarje muskel vibrerande lif. Den andra har mera tjusats af sjelfva linier-

nas hemlighetsfulla språk och förmåga att uttrycka en karaktär. På Göteborgsutställningen saknades ej tillfälle att bilda sig ett begrepp om denna moderna konst.

Hasselberg hade här sin stora grupp från salongen, »Farfadern», och en mindre staty, »Uppfinnaren». »Farfadern» framställer en gammal gubbe med ett litet gossebarn i knät. Sömnen har öfverraskat dem båda, och den lille håller på att glida ned ur den gamles armar. Med djupsinnig enkelhet har konstnären här uppfattat det innehållsrika motivet, naturen, som jemnar ut skilnaden mellan livets båda yttersta poler, och med denna utsökta känsla i formbehandlingen, som är honom egen, funnit uttryck för det för de båda åldrarne djupast kännetecknande.

Linierne äro, som sig höfves, ädla och allvarliga, synnerligen kring det öfre partiet. Det nedre verkar litet ofärdigt, som skulle konstnären ej ha funnit den lösning, han sökt, men ej så mycket att det förmår nedstämma grundtonen i det hela. Det är ett stort och moget verk.

»Uppfinnaren» föreställer en 14 à 15 års gosse, som sitter tankfull och leker med ett litet vattenhjul. Här är det således en karakteristisk sida af gosselifvet, som vackert och poetiskt tolkats. Ställningen är god och enkel, utförandet känsligt som alltid, hufvudet uttrycksfullt, kanske litet för mycket. Det verkar en smula för tungt i formen, för medvetet i uttrycket.

Gosseåldern har också skildrats af *Vallgren* och *Lundberg*. *Vallgrens* »Gosse lekande med kräftor», är rolig, gaminartad, full af sprittande lif, men icke fri från slarf i modelleringen. *Lundbergs* »Per Svinaherde» har vackert hufvud, käck uppsyn och ganska liffull ställning, men lider af temligen kraftlös formbehandling.

Barnaålderns lyckligaste framställare få vi denna gång söka bland porträttörerna. *Fallstedts* barnhufvuden ha en oförliknelig tjuskraft, naiv, älskvärd, liffull. Det är, som skulle hans gifva att gripa i flykten ett skiftande, spelande lif här funnit sitt rätta område. Men hela *Fallstedts* utställning är af mest glädjande art, ett bevis på önskligt framåtgående. Här fins lif i många arter, älsklig barnaoskuld, leende skalkaktighet, ungdomligt allvar eller småmysande medelålders humor. Hans färglagda, tillställda genrebyster i terracotta stå fortfarande på gränsen till det otillåtna. Men den som samtidigt kan göra något så fint och allvarligt,

som hans marmorbyster och gifva så många bevis på genialisk konstnärlighet, må kanske tillåtas att stundom visa prof på en oeffterrättligt tokig.

Id Ericsons »Salomé» är ett för nutida fransk konst ganska typiskt arbete, typiskt i sin liffullhet och i sitt bibliska namn. Sådana äro temligen på modet nu för tiden i Paris. Man har med rätta tyckt, att man i ämnen ur bibeln skulle finna mer tillfälle till djup karakteristik och dramatiskt lif, än i mytologiens utnötta gudagestalter. Emellertid har man äfven här stannat vid en liten krets väl bekanta typer, med fastställda, oundgängliga attribut. Framställningen är dock i vanliga fall allt annat än konventionell, i många fall så rik och ursprunglig, att man till en början icke alls tänker på namnet, för att sedan tycka, att det ena namnet efter det andra bjuder sig sjelft, om man vill med ord uttrycka allt, som bilden innehåller.

I *Ida Ericsons »Salomé»* är namnet oväsentligt, attributen litet störande, i synnerhet för en svensk publik, som ej har franska konsttraditioner, framställningen full af sprittande lif och originell kraft från hufvudet till fotabjellet. Sjelfva hudbehandlingen är, som ofta vid ett sådant konstnärsskaplypne, en smula försummad och okänslig.

Carolina Benediks är elev af Falguière. Hennes dugtiga studiebild, »Den döende krigarn», har mer än mästarns förakt för att studera linierna, men visar godt resultat af hans lärdomar och sjelfständig begåfning i de godt modellerade benen.

Bland den öfriga skulpturen må nämnas: *Runebergs »Brahestod»* och *Åkermans* älskliga »Sömnängångerska», ett karakteristiskt gubbhufvud af *Christian Ericsson* och ett känsligt behandladt studiehufvud af *Thod Christensen*.

* * *

Det hela var en rik utställning, en af dem som ge åskådaren mångt att glädjas åt och mycket att tänka på, egentligen mer än man genast kommer på det klara med och i all synnerhet mer, än dessa strödda anteckningar förmå gifva någon föreställning om.

En framtidsmusiker.

Frans Liszt

och hans betydelse för den moderna konsten.

af

V. v. S.

Génie oblige.

LISZT.

II.

Den unge Liszt var redan sedan flere år en af verldstadsens berömdheter, då samtidens — många säga alla tiders — störste virtuos, Paganini, första gången trädde inför parisanerne. Detta inträffade i mars 1831, under en tidpunkt, då hela Paris »strödde aska på sitt hufvud», då löjet tystnade och dagsäflans tusen lidelsefulla röster ett ögonblick tycktes förstummade inför den hemska gäst, som från österlandet kort förut gjort sitt intåg och slagit hvarje sinne med dödsfruktans alla fador.

Midt under den dofva beklämningen bryter nu plötsligen genom sorgmessornas och dödslockornas dystra klang toner af en ännu ej hörd skönhet, af en ännu aldrig anad tjusning, och likasom för att göra intrycket ännu mer uppskakande blandar sig med dagens skräckbilder det sällsamma dunkel, som insvepte konstnäreus föregående lif och gjorde det hemskt fantastiska till bundsförvandt åt hans stora konst. Med andlös spänning lyssnade man till hans spel, som slog både hjerta och fantasi i bojer af demonisk makt. Man glömde allt, »man glömde döden, som osynlig kretsade öfver åhörarnes hufvud, man glömde de mörka, ryktet tillade, äfven brottsliga hemligheter, som omgäfvö trollkarlens person»,

endast för att försänka sig i detta spel, hvilket klingade »ironiskt och hånfullt som Byrons Don Juan, nyckfullt och fantastiskt som ett nattstycke af Hoffmann, melankoliskt drömande som en dikt af Lamartine, vildt och glödande som en förbannelse af Dante och dock ljuft och smekande som en Schubertsk melodi»*.

Bland dem som på detta sätt lyssnade till Paganinis spel var äfven Frans Liszt, och detta blef för honom en vändpunkt, men en vändpunkt, som på samma gång den gaf hela hans konstnärsträfvän en ny riktning härigenom medelbarligen också gaf världen en ny konst.

Vid denna tid herskade inom pianospalet virtuosväsendet med oinskränkt makt. Glatthet och elegans på ytan var hufvudsaken, om det konstnärliga innehållet bekymrade man sig icke stort. Flere årtionden under Rossinis lekfulla spira hade bidragit att gifva smaken en sådan riktning, och med hänryckning lyssnade man i konsertsalen till verk af Kalkbrenner, Herz, Pixis, Pleyel och konsorter; de tyska pianoverken med sin djupare halt, sin allvarliga struktur kände ingen, och den konstnär, som vågade försöket att framföra dem, kunde vara temligen säker på att ej göra någon vidare lycka. Väl hade Liszt, knappt sjuttonårig, undantagsvis företagit det vågstycket att offentligen spela Beethovens Es-dur-konsert, då för tiden en verklig »konstnärlig hjeltedat»,** och på hans program förekommo ej sällan såväl Beethoven som Weber och Hummel. Men på en tid, då Habenks försök att låta spela Beethovens D-dur-symfoni kunde jaga Rudolf Kreutzer (den samme, hvilken B. tillägnade sin Kreutzerersonat) på dörren under utropet: »för Guds skull, käre vän, forskona oss från dylikt barbariskt machverk» eller när Cherubini med hela tyngden af sin konserverande auktoritet om B:s senare arbeten kunde säga: »Cela me fait éternuer», kan man lätt förstå, att de ej skulle finna nåd inför den herskande smakriktningen och att kritiken, trots

* Léon Escudier.

** W. von Lenz berättar, hvilket intryck det gjorde på honom, när han som främling i Paris i november 1828, bland teateraffischerna för dagen äfven såg ett tillkännagifvande om en »extrakonsert i konserveratorium af mr Litz» och i spetsen för programmet läste Beethovens Es-durkonsert. Han stod just i begrepp att uppsöka Kalkbrenner för att af honom erhålla lektioner, men han slöt af annonsen att den, som vågade spela en konsert af Beethoven offentligen, måste vara »ein Tausendsappermenter», och så for han i stället till Liszt.

beundran för Liszts talang, sällan underlät att beteckna hans program såsom »illa valda». Man kan därför också knappast räkna strängt med honom, om äfven han skrottade åt denna smak, och trots de glimtar, som redan nu frambröto i hans spel af något nytt, något helt främmande för tiden, stod han, om ock redan hufvudet högre än mängden, dock ännu såsom konsertspelare i det stora hela på den allmänna standpunkten. Äfven han bjöd på hvad alla ville ha, konsertstycken och improvisationer i den herskande stilen, och när han med sin brinnande kärlek till de tyska mästarne stundom ej kunde motstå att servera sina åhörare stadigare föda, tillgick detta ofta så, att han under ett eller annat populärt namn smugglade dem in i konsertsalen*, eller också — hvilket förefaller vår tid ännu betänkligare — uppgaf han komponistens rätta namn, men utsmyckade stycket med prydnader af egen tillverkning, för att på detta sätt göra det mera aptitligt.

Men så kommer Paganinis spel och slår som en tän-dande blixtned i Liszts tillvaro. Han hade hittills utan medvetet mål sväfvat omkring, och endast gifvande efter för en dunkel, aningsfull trängtan (»un instinct secret me tourmente») hade han blifvit ett byte för de mest olika, mera rent tillfälliga intryck. Nu såg han sitt mål klart för sig. »Detta spel — det var hans själs drömda ideal, efter hvilket han sökt och jagat, utan att någonsin kunna finna eller fatta det. Nu, här kände han det förverkligadt inför sig. Med tändande makt grep det hans konstnärliga vilja.» Hvad tiden på det poetiska området eftersträfvade, frihet i form och innehåll, detta återfann han nu på det musikaliskt-reproducerande området, och han förstod, hvad Paganini må hända sjelf aldrig gjorde, dess omätliga betydelse för

* Om L:s förmåga som musikalisk escamotör berättas från hans ungdom eller rättare barndom, ty han var då endast fjorton år, följande: En afton i Bordeaux gjorde han musik tillsammans med andra konstnärer, bland dem en känd violinist och kompositör, hvilka entusiastiskt utläto sig öfver Beethoven. Då satte sig L., som väl visste, huru litet de i grunden kände till hvad de talade om, till pianot för att spela en af hans sonater, och de närvarande, särskildt violinisten, kunde ej finna uttryck för den förtjusning de kände. Ingen af dem anade, att den klarsynte gossen mystifierade hela sällskapet och till sin faders dödliga förskräckelse i stället för Beethoven spelade en af sina egna kompositioner. Af hjertegodhet, väl äfven af klokhet, teg Liszt sjelf stilla dermed och nöjde sig med den inre tillfredsställelsen. Först efter violinistens död omtalade han, att hans namn var — Pierre Rode.

framtidens konst. De idéer, Saint-Simonisterna väckt hos honom,ingo nu gestalt. »Så uttryckt», sade han, »kan konstverket blifva till ett kulturspråk och den reproducerande konsten lösa en kulturuppgift. Konstverket måste helt och hållet försänkas i den reproducerande konstnärens ande, för att ur den omedelbara känslans glöd af honom blifva födt på nytt. Icke formen skall klinga, anden skall tala! På detta sätt blir virtuosen konstens öfversteprest, i hvars mun den döda bokstafven vinner lif, hvars läppar uppenbara konstens hemligheter.» Orden klinga må hända i mångens öra en smula öfverspända, men för en hvar, som i likhet med Liszt hyser en lefvande tro på konstens sedliga uppgift, skall bakom dem meningen ligga klar, och citatet kan derjemte betraktas som uttrycket för Liszts hela sträfvan som konstnär.

Men trots det djupa intryck, Paganinis hela framträdande gjorde på honom, var han ej blind för bristerna och ensidigheterna hos den store virtuosen. Han insåg disharmonien mellan P:s snille och ståndpunkt som människa. Öfverväldigad af de andliga och tekniska perspektiv, som hans geni öppnade för den reproducerande konsten och hvarigenom han höjde denna upp till den skapande konstens jemlike, kände sig Liszt på samma gång tillbakastött af Paganinis brist på allmän och mensklig bildning, af bristen på idealitet i hans konst. I sin bekanta uppsats öfver Paganini tio år senare betecknar han såsom både utgångspunkt och mål för den samma »en trångbröstad egoism», och detta, som utgör inskränkningen i P:s storhet, utstakar tillika den bestämda gränsen för hans inflytande på Liszt. I honom såg Liszt ett för sig sjelft bestämmande vittnesbörd om, »huru oskiljaktig den verkligt konstnärliga bildningen är från den menskliga, huru den menskliga storheten måste vara genomgångsstadiet för den konstnärliga»; det var detta, som aflockade honom det stolta, bevingade ordet »*génie oblige*»*, hvilket tryckt sin stämpel på hvarje handling af Liszt, i konsten som i lifvet, och det är genom detta

* I den ofvan nämnda uppsatsen om Paganini, skriven med anledning af hans död 1840, hvilken slutar med dessa ord: »Mätte framtidens konstnär med glädje mod afstå från den fäfängligt egoistiska roll, hvilken, såsom vi hoppas, i Paganini funnit sin sista glänsande representant; mätte han ställa sitt mål inom och ej utom sig och virtuositeten för honom blifva medel, ej ändamål; mätte han dervid aldrig förlora ur sigte, att lika väl som det heter '*noblesse oblige*', med lika och ännu högre rätt heter det äfven '*génie oblige*'.»

dubbla inflytande, det positiva och det negativa, som Paganinis konst för Liszt blef bryggan till en ny teknik, ett nytt andligt innehåll i pianomusiken.

Efter att hafva hört Paganini, vände sig Liszt med fördubblad ifver till instrumentet. Han visade sig endast föga ute i världen; som offentlig pianospelare så godt som alldeles icke. Paganinis teknik eggade honom, och med en otrolig uthållighet arbetade han under de följande åren på att utbilda sin egen till jemnhöjd dermed. Det var nu, som »han utbildade hvar och en af sina fingrar till en pianist», och hvarigenom de verkligen hvar för sig uppnådde en hastighet, sjelfständighet och säkerhet, som ingen före honom besuttit. Paganinis tekniska under frigjorde hans eget, och under denna tid öfvade han sin ande i det språk, som en gång skulle för den förvånade världen utropa konstens innersta hemligheter. Ungefär vid samma tid utkom i tryck Paganinis »24 Capricci per Violino solo composti e dedicati agli artisti», och med girighet grep han efter detta verk, som för honom skulle upplåta hemligheterna af Paganinis konst. Vid första blicken i noterna märkte han, att den fina, proportionerliga handen, utbildad genom klassisk pianomusik och knapt mäktig att gripa föga mer än oktaven, omöjligt kunde beherska alla dessa språng, arpeggier, dubbelgrepp och löpningar, men under försöket att på pianot återge en fullfärdig bild af violinstycket gjorde han den upptäckt, att klaverspelarens hand, äfven om den ej är stor, dock förmådde öfvervinna alla dessa svårigheter, särskildt i fråga om långa grepp, och härmed kan man säga, att vägen till den nya tekniken var funnen. Utgångspunkten för den samma låg i handens spännkraft och språngsäkerhet, hvilket tillsammans med de sammanträngda lägena i den klassiska musikens ackorder, löpningar och figurer skapade nya uttrycksmedel, som stegrade omfattningen och skönheten i instrumentets klangfärg till det underbara och på samma gång gaf uppslaget till den moderna stilen i pianomusiken. Men de nya områden, som på detta sätt eröfrades åt pianots uttrycksförmåga, flyttade ock samtidigt gränserna för framställningens innehåll långt utöfver de hittills rådande. Och här var det åter Paganinis Capricci, som blef det direkta medlet. När Liszt spelade dem på pianot, fann han, med sitt oändligt fina sinne för individualiteten, att den blott nottrogna öfversättningen — det enda slag af transkriptioner,

som man då kände — ingalunda återgaf originalets karaktär. Violinbilden, sådan Paganini gifvit den, stod lefvande för hans föreställning, och under intrycket häraf skapade hans fantasi den på nytt genom en process, hvarunder violinbilden förvandlades till en pianobild, utan att den förra förlorade sin karaktär eller den senare nedsjönk till en blott fotografi. Och med detta första försök att öfversätta från ett instrument till ett annat öppnade han nu nya banor äfven för den skapande fantasien; ur detta växte upp hela den rika pianoliteratur af transkriptioner, i hvilka orkesterns klangeffekter och den menskliga sångdeklamationens alla stämningar fingo lif under pianots döda mekanism. Så förkättrad den från det konservativa hållet än blifvit, har den med det ursprungliga konstverkets sjelfständighet burit ett nytt innehåll fram, och gjort det så, att ingen, som vill vara ärlig mot sig sjelf och mot samtidens konst, kan förneka dess betydelse — lika mycket ur inre som ur teknisk synpunkt — för den musikaliska utvecklingen.

I stillhet arbetade Liszt nu under nära fyra år på det mål, han satt sig före, och ju längre han nådde i sitt arbete, desto starkare växte vingarne, desto djupare trängde han från den glänsande ytan, som han nu lärde sig fullt beherska, in i sjelfva konstens anda. Och att betydelsen af Liszts pianospel blef så oerhörd, som den verkligen gjorde, berodde väl förnämligast derpå, att han aldrig blef sin vackra devis otrogen, att han i hvarje ögonblick kände de höga förpligtelser, snillet pålade honom, och att dessa voro bestämmande för hela hans verksamhet. Också var det aldrig tekniken såsom sådan han efterjagade, utan tekniken såsom andens språk. Redan fadern hade hos honom inskräpt, att virtuositeten var berättigad endast såsom medel att derigom nå fram till det sjelfständiga skapandet, och hans sträfvan var nu att utveckla denna till en sådan höjd af uttrycksförmåga, att den slafviskt kunde lyda och återspegla äfven den finaste skiftning i hans inre lif: den skulle vara ett medel för det stora målet, men målet sjelft var konst-innehållet.

»Det är denna princip, som gjort Frans Liszt till det moderna pianospelets heros och till grundläggare af en ny epok på detta område.»

När Liszt åter framträdde inför offentligheten, var han som förvandlad, och man hade svårt att i den romantiske

himlastormaren igenkänna »le petit Litz». Allt hos honom var nytt, med en hittills okänd makt och på ett hittills obekant språk talade han till sina åhörare, och han band dem i en förtrollning, som gjorde att till och med konsertsalens hela atmosfär syntes förändrad. Allt var stämning, rörelse; spänning i hvarje ansigte. Och på podiet Liszt sjelf, omgifven af en krets af qvinlig skönhet och elegans, till största delen hans elever, med hvilka han nu utbytte komplimanger och skämtsamma repliker eller bland hvilka han under pauserna helt ogeneradt slog sig ned. Konsertsalen tycktes förvandlad till en salong, och lik en ungdomlig gud stod i dess midt den smärta ynglingagestalten med de blixtrande blågråa ögonen och sin skarpt skurna »profil d'ivoire», omgifven af det långa mörkblonda håret, beherskande allt med den tändande makten af sitt snille. Om hans spel från denna tid skrifver d'Ortigue i »Gazette musicale»: »Han är det poetiska inbegreppet af alla intryck, som han emottagit. Och dessa intryck, som han enligt all sannolikhet ej skulle förmå återge i ord eller i klart uttryckta tankar, dessa reproducera han nu i hela deras obegränsade utsträckning med en sanning, en kraft, en energi i känslan och förtrollning i uttrycket, som är oförliknelig. Än är hans konst passiv, ett instrument, ett eko: hon uttrycker, hon öfversätter; än är hon åter verksam: hon talar, hon är det organ, hvaraf han betjenar sig för att utveckla sina idéer. Så sker det, att Liszts föredrag ej är ett mekaniskt, materielt exercitium, utan vida mer och i egentlig mening en komposition, en verklig konstskapelse.» Ända till framemot fyrtiotalet var pianospelet i allmänhet af den art, att snabbheten, lätthet och elegans i figurer och passager samt i fråga om uttrycket en vek, så att säga i midten af känslan stående melodi blef det förherskande draget. De mera begåfvade af den tidens virtuoser, såsom Hummel, Clementi, Moscheles hade visserligen sökt att förbinda det virtuosa elementet med den klassiska musikens lyriska innehåll, men man hade ännu knappast fått rätt sigte på hvad detta senare djupast innebar. Den mångsidighet, det djupa innehåll af romantik och lidelse, som ligger i t. ex. Beethovens pianoverk, var ännu så godt som en förborgad skatt. Likasom andan i hans musik under hans lifstid blef oförstådd och den universella och historiska betydelsen af hans storhet knappast uppgått för mer än en

och annan, så stod äfven återgifvandet af hans kompositioner i öfverensstämmelse härmed. Sjelf förmådde han ej utöfva något reformerande inflytande på pianospelet, och det vedertagna föredraget var klassiskt, d. v. s. strängt i takt, flytande och glatt, med lidelselösa accenter och ett behagfullt uttryck i känslan. Med Liszt komma de starkt karakteristiska motsatserna, den poetiska tankens framhållande, ett till dramatik stegradt föredrag, dettas inre rörlighet och ett fördjupadt uttryck in i pianospelet, han likasom förändligar tekniken och inblåser ett själfständigt lif i det döda materialet samt skapar på detta sätt för pianot en ny konst.* Väl ges det än i dag en musikalisk riktning, som med beundransvärd seghet fasthåller vid traditionerna af det klassiska och brillanta pianospelet, och för hvilken det moderna spelet ej är någonting annat än förvillelse. Men trots deras afsky därför, hafva de ej kunnat undgå att lära af det samma, och med den historiens ironi, som ej sällan låter motståndarne till framåtskridandet blifva delaktiga af det befruktande i just det nya, som de bekämpa, ha de alla ryckts framåt, de flesta sannolikt mer än de sjelfva ana, mot de nya banor, som af Liszt öppnats för den producerande konsten.

D'Ortigue har i de ofvan citerade orden fullkomligt riktigt karakteriserat den höga andliga halten af Liszts spel: det var endast ett uttryck af hans idéer, hans konst- och virtuosidealer. Dessa stodo i bakgrunden och angäfvö ton och takt; ur dem klarade sig nu ynglingens drömmar om presterlig verksamhet till ett bestämdt medvetande om hans uppgift såsom en konstens missionär. Och från den stund, han grep vandringsstafven för att som pianospelare draga

* Ingenting kan vara orättfärdigare, än när man påstår, att Liszt vid slutet af sin bana öfverlevat sig sjelf, att det endast var partiet, som uppbär honom, och att han fortfor att lefva på sin förgångna storhet. Ännu i ålderns sena höst bevarade han hela sin andes ursprungliga friskhet, i detta som i så många andra fall utgörande ett glänsande undantag från den vanliga regeln. Den som skrifver detta hade tillfälle att upprepade gånger konstatera, huru han ej långt ifrån 70-årig ännu både i det yttre bibehöll detta personligen bedårande, som nästan syntes förhöjdt af det hvita håret och de färade dragen, öfver hvilka de underbara ögonen lade liksom en glans, och i inre afseende ännu lika enväldigt herskande från flygeln eller dirigentplatsen. I hans föredrag sökte man fäfängt efter något tecken till afmattnig eller något tillfalle, der den yttre tekniken, hvilken ännu egde hela sin oförminskade kraft och smidighet, fick täcka öfver ett aftagande i det andliga uttrycket.

igenom Europa, började han utföra den första af sina stora missioner. Han är nu ej längre endast en resande virtuos; han är profeten och lagstiftaren, som pekar mot det stora kommande och förbereder dess emottagande.

Liszts hela väsen har i sig någonting af pionieren, som åt civilisationen eröfrar obrutna bygder, och tillika af reformatorn, som väcker de sofvande till lif och med eldsnitet hos en zelot predikar tron på de nya ideal, han ställer fram för menskligheten. Ej under därför, att han i vår tids musikhistoria blifvit liksom en af märkstenarne mellan det gamla och det nya, ej under, att å ena sidan stillastående, såsom alltid i dylika fall, velat fränkänna honom hvarje betydelse utom den rent tekniska, eller att å den andra de ungas skaror fylkat sig kring honom såsom den der bäst af alla kunde föra det nya framåt. Derför har han också ständigt stått midt inne i stridens vimmel, men han har alltid kämpat med blanka vapen, och inför den slagne motståndaren sänker han ridderligt sin udd. Och vid den tid, då för andra åldern vanligen berättigar till hvila efter dagsarbetets mödor, stod han ännu lika outtröttlig, lika brinnande bland de kämpande; det är till och med denna period af hans lif, som skall utmärkas af de mest afgörande segrarne.

Men innan han hunnit dit, skulle han slå mångt slag, tända mången stridsfråga och sätta hela sin varelse in på dess lösning. En sida af hvad man skulle kunna kalla Liszts missionerande verksamhet, den pianistiska, ha vi i det föregående redan vidrört. Hans andra stora mission ligger inom området för de allmänna konstprinciperna, och för nydaningen på detta område har han arbetat med lika ifver såsom skriftställare, kompositör och dirigent, ej mindre än som exekutör.

När Berlioz 1832 började sin musikaliskt-romantiska kamp mot den klassiska formalismen, stod Liszt vid hans sida. Entusiasmerad af allt det bländande och regellöst bizarra i hans »Sinfonie fantastique», insåg Liszt genast den stora betydelsen i de nya vägar, som härmed öppnats för framtidens instrumentalmusik, och det var af detta verk, han skapade sitt första »pianopartitur», der orkesterns hela rike-

dom på klangeffekter och dynamisk afhuggning fördes öfver på pianot. Men han insåg också, att denna betydelse var af en öfervägrande historisk art. Med sin elementära urkraft och sitt snilles obändiga flygt var Berlioz en banbrytare, som slungade alla hinder ur vägen för det nya; han förverkligade i den skapande musikaliska konsten med ens romantikens ideal: frihet i form och frihet i innehåll, enligt hvilket »det tomma formväsendet, schablonen skulle vika för nya konstskapelser, som, fria från den bindande klassiska formen och den stereotypa satsbyggnaden, hemtade sitt lif direkt ur fantasiens otyglade rörelser och stegrade sitt innehåll till en musikalisk diktkonst. Det obestämda skulle blifva till bestämdhet, lyriken uppnå dramatikens spännande moment, och hela den symfoniska konsten omstämmas från de allmänna lyriska känslorna till en pointerad framställning af den menskliga lidelsen i dess olika skiftningar».

Tonerna af Berlioz fantastiska symfoni trängde vid denna tid knapt utom Paris, men verket sjelft blef baneret för en ny fas af den instrumentala musikens historiska utveckling, och med detta gjorde »program-musiken», den mycket förkättrade, sitt inträde i världen. Men Berlioz sjelf var till hela sin anläggning så söndersplittrad, så negativt ironiserande, att hans genialitet endast sällan förmådde åt hans foster förläna det harmoniska och universella konstverkets lifskraft. Han blir personligen alltid en af musikhistoriens intressantaste företeelser, och som skriftställare har han tändt flammor, som sällan värmt, men som kasta sitt skarpa ljus långt in emot framtiden; men hans diktverk skola, trots sina många skönheter, i de flesta fall ega sin egentliga storhet deri, att de bilda en öfvergångslänk mellan den klassiskt romantiska och framtidens musik i deras högsta manifestationer, eller närmare betecknad, mellan Beethoven och Wagner.

Öfvergångsformen fick här sin hufvuduppgift mindre i att sjelf bringa ett nytt innehåll in i det allmänna konstmedvetandet än att verka befruktande på de andar, hvilka med riktig blick för grundtanken i den berliozska konsten efter honom förmått upptaga den och föra den vidare till betydelsen af en verldskonsts universella skönhet. Wagner grep Berlioz' tanke — så mycket han än sjelf bestrider det — och gjorde den, om ock under andra förutsättningar, fruktbärande för sina reformer på dramats område. Men

på det symfoniska området var det Liszt förbehållet att blifva verkställaren af Berlioz' testamente.

De impulser, Liszt emottagit af Beethovens konst, hvilken ju en gång med mästarens kyss och profetiska ord likasom invigt honom till konstnärskallet och som en underströmning kan sägas ha gått igenom hela hans föregående utveckling, taga nu ett mera medvetet lif och förmåla sig med de Berlioz'ka ideerna till en helhet, som blir bestämmande för det mål, till hvilken Liszt skulle föra den symfoniska musiken.

Redan innan han i sina stora orkesterkompositioner gaf den ursprungliga skönhetens och det harmoniska uttryckets lif åt reformtanken i Berlioz' konst, hade han utom såsom reproducerande konstnär äfven med sin glänsande penna fört det nyas talan; men med sitt behof att generalisera förlade han tyngpunkten af striden från den speciela yttring, som framkallat den, till de allmänna principerna, och betydelsefulla bli i detta hänseende hans bekanta uppsatser: »De la situation des artistes». Redan förut hade frågan om konstnärrens sociala ställning sysselsatt Liszt, och han hade för sig sjelf fastslagit, att höjandet af denna och dermed äfven af konsten var en omöjlighet, »så länge konstnären sjelf ej arbetade sig upp till höjden af en allmänmenschlig bildning». Ännu strängare betonar han i dessa uppsatser, att konstens förfall och konstnärståndets ställning så godt som utanför det sociala samhället berodde mindre på det statliga och sociala lifvet* än på »konstnärens egen brist på bildning, konstnärlig öfvertygelse och tro på idealen samt på konstens makt». Med hela sin person var Liszt lifvet igenom en illustration af denna åsigt och oafåtligt arbetade han för att förskaffa konstnären hans sociala och konstnärliga rätt. När han därför i sin förbittring mot »borgarkungadömet» vandalism vägrar spela för Louis Philippe eller för drottning Isabella, emedan den spanska hofetiketten förbjuder konstnären personliga presentation, när han vredgad kastar Friedrich Wilhelm IV:s diamanter i kulissen och snäseg kejsar Nikolaus, när han ej vill bekväma sig till de sedvanliga inbjudningsvisiterna hos Ludvig I eller Ernst August, så får man i allt detta icke se nyckerna och öfver-

* Man erinre sig, att de skrefvos under Louis Philippes källborgerliga och mot all konst dels fiendtliga, dels indifferentare regering.

modet hos en bortskämd virtuos, utan berättigade handlingar af en snillets aristokrat, som, sårad i det innersta af sina känslor, värnar om sin rätt och samtidigt bryter en lans för hela konstnärssståndet.

De ofvan nämnda uppsatserna börja med allmänna betraktelser öfver konstens och konstnärernas dåliga ställning och öfvergå derefter till en motiverad framställning af botedmedlen mot det onda, hvilka utmynna i ett förslag till bildande af »ett allmänt musikaliskt verldsförbund», ungefär efter samma plan som den 1859 bildade »Allgemeine deutsche Musikverein» i en mindre måttstock förverkligade, och hvars ifrigaste befordrare Liszt allt jemt sedan varit.

Dessa uppsatser, som skrefvos under vistelsen i Genève, gjorde fullständigt rumor i det konstnärliga läget. Å ena sidan väckte de ett ändlöst jubel, å den andra ett »ramaskri» af förbittring. Det haglade motskrifter, i hvilka man talade om »öfverdrift», »frasmakeri», »vanvett» och, hånfullt anspelande på hans förhållande till grefvinnan d'Agoult, menade, »att den som sjelf intog en så gynnad ställning inom societeten ingalunda hade rätt att beklaga sig öfver konstnärens sociala ställning». »Just därför», svarar Liszt lugnt, »att min ställning är så lycklig, har jag skyldighet att träda inom skrankorna för mina mindre lyckliga konstbröder.»

Artiklarne hade från början varit tre, men angreppen vuxo slutligen så, att Liszt såg sig nödsakad i en fjerde artikel försvara sig mot dem, och denna blir, genom de fakta, han hopar till bevis af sina föregående påståenden, lika mycket en bitande filippik, der motståndarne få sitta emellan, som ett värdefullt bidrag till dåtidens konstnärshistoria.

Med dessa uppsatser börjar Liszts mera epokgörande verksamhet som musikalisk skriftställare, och i sammanhang härmed erinra vi endast i förbigående om den betydelse, denna haft för den musikaliska kritiken. Både teoretiskt och praktiskt kämpar nu Liszt för konstnärens rätt och befogenhet att sjelf såsom kritiker lägga sitt ord i vågskålen. »Jag hyser den fasta öfvertygelsen, att det måste komma till en art filosofisk kritik öfver konstverket, som ingen bättre förstår att utöfva än konstnären sjelf», säger han i ett bref till George Sand, men saken var ny, och han ber henne ej håna honom, »så bizarr min idé än kan före-

komma er vid första ögonkastet.» Den kan också synas mången betänklig, men praktiskt visade Liszt, särskildt vid ett tillfälle af ytterst grannliga natur, huru berättigad denna åsigt är. Detta var under den bekanta Liszt-Thalbergskampen i Paris, då hela världen delat sig i två partier kring de båda konstnärerna. Utan fruktan för de misstydingar, för hvilka han skulle utsätta sig, tog Liszt till ordet och visade utan öfvermod, men också utan hänsyn, att det allmänna omdömet låtit vilseleda sig och att smaken höll på att råka in på en falsk väg. Misstydingarna uteblefvo ej heller. Bland annat slungade den äldre Fétis mot honom en artikel, i hvilken han utan vidare beskyller honom för att af afund ha kritiserat Thalberg. »Du är afkomlingen af en skola», säger han, »som slutat och ej har något vidare att göra, men du är ej mannen att grundlägga en ny. Thalberg är denne man. Detta är hela skilnaden mellan er båda!» Förhållandet var i själfva verket det, att Liszt med stigande beundran läst allt berömmet om Thalberg och att han, brinnande af begär att såsom han trodde lära känna en ny stor konstyttring, ilade till Paris för att höra honom. Han fann i stället en stor virtuos, men en liten konstnär, och när han insåg sin misräkning, var han allt för ärlig att ej öppet säga det. Historien har för länge sedan dömt mellan dem.

Till hvad Liszt i sina essays öfver konstnäreus ställning börjat, sluta sig sedan under årens lopp en mängd större eller mindre uppsatser, hvilka i det elegantasté språk städse belysande, klargörande taga ordet i tidens konstfrågor och i de flesta fall med tyngden af sin auktoritet visa vägen till deras lösning. T. ex. den musikhistoriskt epokgörande boken om Chopin, uppsatsen om Robert Franz, om ziguenarmusiken i Ungarn, om italienska musikförhållanden, en mängd monografier öfver musikverk och deras komponister samt framför alla andra hans studie »Tannhäuser et Lohengrin», hvilken bildar epok såsom inlägg i kampen för de Wagnerska konstprinciperna, denna kamp, som utgör kronan på Liszt lifsverk och som ensam den, om allt annat strökes bort, skulle vara tillräcklig att bevara hans namn för efterverlden.

Liszt stod på middagshöjden af sitt verldsrykte, när han midt i segerloppet plötsligen afbröt sin virtuosbana (1846) för att uteslutande egna sig åt sin andra stora mis-

sion, såsom komponist och dirigent. Och det lilla Weimar, hvarifrån han skulle utföra denna, blef från denna stund medelpunkten för ett konstlif, hvilket med sina yttringar omfattade allt, som skrifvit framåtskridande på sin fana. Hade hans verksamhet som exekutör varit epokgörande, blef den det ej mindre såsom komponist, lärare och dirigent. Endast den, som sjelf sett eller rättare hört honom dirigera, kan fatta den tändande makt, hvarmed han förstod att samla orkesterns massor till en enda stor enhet, huru han förstod att hos hvarje medlem i orkestern ingjuta den glöd, som beherskade honom sjelf, och likasom han ur pianot lockat förut ej hörda toner, så spelade han nu på orkestern såsom på ett enda kolossalt instrument, hvilket ända in i de finaste skiftningar återgaf de uttryckets och stämningsskalans vaxlingar, som hans fullkomligt sjelfständiga konst äfven på detta område erfordrade.

Häriifrån stego nu den klassiska musikens heroer fram i en ny eller snarare i sin rätta, under tidernas dam bortskymda gestalt, hvilken bar det lefvande lifvets prägel; häriifrån framfördes mångt bortglömdt eller dittills ej till fullo uppskattadt konstverk, häriifrån var det, som den tidens unga andar, nu grånade eller redan bortgångna mästare, första gången fingo tala till folket; häriifrån var det ock, som han gjorde det sjelf i sina stora tondikter, med deras rika idéinnehåll, deras utvidgning och fulländning af den symfoniska stilen. Och han gjorde det så, att klangen deraf genljöd öfver hela Tyskland, ringande in den nya tidens konst, samt allt efter den olika ståndpunkten väckande jubel eller skräck öfver hvad som komma skulle. Bland mängden af hans kompositioner nämna vi här utom de rent symfoniska endast de tre märkligaste inom kyrkomusiken: hans »Granser Fest-messe», »Kristus» och »die heilige Elisabeth», emedan de på kyrkostilen inympat nya, friska skott och i sin art kunna betraktas såsom höjdpunkten af hans skapande verksamhet.

Till Weimar drogo årligen skaror af lärjungar för att hemta visdom vid mästarens fötter. Liszt ville, att hvad han sjelf uppnått i konsten, ej skulle vara bundet vid hans person allena, utan göras till hela samtidens egendom, och sålunda mottog han med öppen famn, alla som ville och kunde taga andligt arf af honom, sålunda har hans inflytande som pedagog befruktande sträckt sig öfver ej blott gamla utan

äfven nya världen. Sälunda har ock från Weimar utgått en skola, som, trots allt tal om, att Liszt var allt för subjektiv, allt för godtyckligt fantastisk för att kunna bilda en sådan, i allt vidare kretsar utbredd mästarens lärdomar och inom sig sluter nästan utan undantag hvarje namn, som i samtidens musikannaler höjt sig till någon betydenhet.

Från konsthärden i Weimar var det ändtligen, som första gången den verkliga betydelsen af Wagners konst ropades ut för världen och med en stämma så kraftig, att världen ovillkorligen började undra, om ej stämman verkligen kunde hafva rätt. Wagner lefde vid denna tid i landsflykt, och hvad han redan skapat hade lemnats till största delen opåaktadt.

Då framträder Liszt såsom en riddare »sans peur et sans reproche» för de Wagnerska konstideerna, hvilka ju, ehuru de framför allt riktade sig åt den dramatiska musikens pånyttfödelse, sammanfölo med hans egna. Han var den förste kämpen af verklig betydelse, som utan andra hänsyn än sin egen öfvertygelse började striden för den landsflyktige mästaren, och ännu en tid skulle han blifva så godt som den ende. Upptagandet af »Lohengrin» på teatern i Weimar betecknar den första vändpunkten. Han beledsagar detta med den ofvan nämnda studien »Tannhäuser och Lohengrin», i hvilken han »med den öfvertygande vältalighetens och den brinnande hänförelsens verkan» utvecklar sina åsikter om de båda musikdramerna och de principer, som ligga till grund för dem.

»Brillant i framställningen, full af den varmaste hänförelse, illustrerad med väl valda notbilagor, verkade den lilla boken», säger Ambros, »hvad Wagner sjelf med sina talrika skrifter ej förmått. Verlden blef uppmärksam och det var, som om först nu förhänget för all den verkliga skönheten i de båda verken dragits åt sidan. Framgången blef nu hastig och allmän, trots de lidelsefulla röster, som höjdes deremot.» Ja väl, det blef den första afgörande segern för Wagner, men de »lidelsefulla stämmorna» voro fortfarande mycket kraftiga — de hafva ju ännu ej tystnat — och ännu länge fick Liszt så godt som ensam hålla stånd mot den skara af motståndare, hvilka med alla brukbara vapen sökte undanrycka det förhatliga nya den tumsbredd mark det vunnit. Ännu under år måste den, som ville höra Wagner, vallfärda till Weimar, men med oförsvagad kraft

och öfvertygelsens orubbliga mod fortfor Liszt att kämpa. Och så småningom växte den ringa flocken af hänfödda anhängare, som från början slutit sig kring honom, växte till skaror, som slutligen skulle göra den lilla tumsbredden mark till ett vidsträckt område, der den nya konsten hade god plats att i lugn utveckla sig. Och hur den gjorde det, sedan Wagner sjelf återkommit, huru han sjelf förde den vidare först i München, sedan i det egna konsttemplet i Bayreuth, samt huru den nu dagligen mer och mer tar herraväldet på skådebanan öfver hela den bildade världen, detta veta alla, och det hjälper ej, äfven om motståndarne fortfarande söka häfda, att rörelsen är på återgång samt förlorat sin betydelse. Här som öfver allt är det fakta, som tala, och dessa säga det motsatta.

Men att så kunnat ske, och detta på mindre än fyra decennier, dertill har Liszts både arbete och inflytande varit en af de mäktigaste häfstängerna, kanske väl så mycket som Wagner sjelf. Afven sedan framgången tagit vid, stod Liszt fortfarande såsom »der Altmeister», till hvars ord alla obetingadt lyssnade, såsom den värtalige tolken, hvilken upplyste, förtydligade och mången gång försonade, troget vid Wagners sida, och efter hans död var det Liszt, som ensam utgjorde den stora rörelsens medelpunkt. Med en sällsamt vacker lek af ödet blef det honom också beskärdt att under lifvets sista timmar lyssna till de toner, som han skattat högst af alla, och att sluta sin långa och sköna lifsgerning der, hvarest den konst, som för honom förverkligade idealet, erhållit sitt fulltonigaste uttryck.

Med afseende på den titel ofvanstående skizz erhållit, tillåter sig förf. anmärka, att den, såsom hvar och en lätt kan finna, blifvit något för omfattande, då visserligen allt som kunde sägas om Liszts betydelse för den moderna konsten dermed ingalunda är uttömdt. Meningen hade från början varit att utarbета den efter en något olika måttstock, men då tid och omständigheter hindrat detta, har förf. nödgats inskränka sig till denna mer fragmentariska bild, och har han då framför allt bemödat sig om att upptaga sådana synpunkter, som ansetts företrädesvis egnade att belysa denna betydelse i sitt sammanhang med den stora allmänna konstutvecklingen samt att förmedla en riktig uppfattning af Liszt inför en läsekrets, der han kunde antagas vara jemförelsevis okänd. Beträffande källorna, har han utom Liszts egna skrifter företrädesvis begagnat det hittills utkomna af L. Ramanns vidlyftiga biografi, derjemte Ambros,

Berlioz, La Mara m. fl., utom hvad han möjligen sjelf kunnat i utlandet inhemta. Något slags auktorsära vill han i intet afseende tillmäta sig, tvärt om har han med fulla händer öst af det tillgängliga materialet, och der andras ord adeqvadt uttryckt, hvad han velat säga, till och med i regeln föredragit att begagna dessa framför sina egna.

Skulle man slutligen till äfventyrs anmärka, att teckningen väl mycket framhållit endast föremålets ljusa sidor, så får han öppet tillstå, för det första att enligt hans ringa mening konsthistorien endast sällan kan uppvisa en gestalt, der ljuspartierna verkligen varit så förherskande och för det andra, att de gifvas, hvilka så nitiskt och så intresserad framdragit endast hvad de betraktat såsom skuggsidor, att han nu ansett sig berättigad företrädesvis hålla sig på solsidan, utan att bilden derigenom förlorat något i sanning.

August Strindbergs »Jäsningstid.»

Betraktad i sammanhang med hans litterära produktion

af

Nils Erdmann.

Hvad som gör Strindberg så intressant för litteraturkritikern är hans gränslösa subjektivism. I nästan alla hans arbeten, äfven de mest obetydliga, återfinner man den stämpele, hans personlighet påtryckt dem. Äfven om han icke själf är den, som der uppträder, den, hvilken döljer sig bakom hans diktnings människor, gifver han dock åt dessa sina egna tankar och känslor, — intryck och stämningar, hvilka han själf genomlefvat. Detta är nu visserligen intet säreget för Strindberg. Det är snarare en regel, ty författaren öser oftast ur sina minnen och erfarenheter, omdiktat situationer ur sitt lif eller sin samtid och skänker sina hjeltar de drag, han själf eger, eller dem, hvilka han iakttagit hos personer ur sin omgifning. Men att så inkarnera sig i dramats och berättelsens hjeltar, att till den grad återgifva sig själf och ständigt sig själf, så uteslutande göra framställningen beroende af sin stämning, detta är dock ovanligare och skulle ej heller lyckas, om författaren icke egde den begåfning, den originalitet, som gör hvarje verk, hvilket härleder sig ifrån honom, så egendomligt och pikant. Mäster Olof är hans själshistoria vid slutet af 1872; Röda Rummet hans själfbiografi från medlet och slutet af sjutti-talet; samlingen Svenska Oden och Äfventyr hans funderingar om samhället, om betydelsen af ordet utveckling, förhållandet mellan stad och land, med andra ord ett uttryck för ett nytt utvecklingsstadium. Lycko-Pers resa är hans historia i sagoform, och Utopier i Verkligheten hans erfarenheter från Schweiz.

Kanske är det hans subjektivism, som låtit honom misslyckas, då han pröfvade sina krafter såsom Svenska folkets häfdatecknare. Oomtvistligt är, att den ej duger för historieskrifvaren, att denne framför allt måste se klart för att kunna döma, måste frigöra sig från åskådningar, som vilseleda omdömet eller injaga det på områden, der stämningen är förherskande. Och hur kunna begära en så objektiv granskning! Kräfvade det af Strindberg, som nu, i »Jäsningsstiden», följdriktigt kommit dit, att han undrar, om ej själfbiografien, »det enda ämne en förf. kan någorlunda beherska», möjligen kommer att avsluta den litteratur, »den öfvergångsform», som nu går under benämningen realism och naturalism!

Sjelf har han förverkligat denna egendomliga fundering. »Tjensteqvinnsans son» är den titel, han använder — titeln på en själfbiografi, som hittills kanske står ensam. Så uppriktig är den och så hänsynslöst framställs den. Uppriktig, ty den visar oss hvarje sida af sitt föremål; den döljer icke en skrymsla, den skyler icke en linie. Hänsynslös, ty den använder inga andra färger, än sanningens; den fula, elaka verkligheten i sin råaste nakenhet.

Och ingenting göres för att försköna denna verklighet. Med skoningslös hand drager förf. den i dagsljuset. Han blottar tankar och känslor, han berättar oss sina handlingar, och hur dumma eller eländiga eller låga de än äro, hur nedsättande för honom själf, hur dåliga eller löjeväckande, skyr han icke ordet, när det gäller att tala sanningen. Han säger om det inträdestal, han höll i förbundet »Runa»: »Det hela var en blandning af blygsamhet och oförskämdhet, betecknande för mannen». Han uttrycker sig om sig själf vid elevernas afskeds-kollation: »Han höll en skål på vers för att göra sin sortie så litet fiaskoartad som möjligt. Blef full som vanligt, bar sig dumt åt och försvann från den skådebanan.» Han berättar om sin Zerrissens-tid, att »han var full nästan hvarannan qväll», och han undviker icke en skugga, icke något, som kan uppenbara, hur han verkligen betedde sig, hur han verkligen lefde lifvet under sin jäsningsperiod.

Dock synes motivet, som drifvit honom till hans uppriktighet, icke fullt tillfredsställande. Dertill fordras, anser han, att »förf. är fullt medveten om sin viljas ofrihet och sålunda icke känner sig brydd för att vara uppriktig, hvil-

ket han endast kan vara, om han är fullt på det klara med sin oansvarighet.» Att på detta sätt frigöra sig från ansvarighet och skuld är visserligen en modern lära, en lära, som importerats, liksom mycket annat, från Frankrike. Men att helt och hållet undanskylla sig med viljans ofrihet går dock icke an, är ej rätt, ej sanningsenligt. Beqvämt blir det alltid, men farligt blir det också, och glädjande hade varit, om Strindberg egt nog styrka att äfven utan öfvertygelsen om sin personliga oansvarighet nedskrifva sin självbiografi.

* * *

På våren 1867 tog Strindberg studentexamen. Redan följande höst begaf han sig till universitetet, i afsigt att idka studier för den filosofiska doktorsgraden. Nya intryck eröfras, nya erfarenheter vinnas. I studenterna anträffar han ett stånd, ett slags öfverklass. De få bryta ned stängsel, slå ut fönster, störa gatufriden, med ett ord göra allt, som ej var tillåtet för andra — och »andra», det är »brackorna». I nationen ser han en qvarlefva af den öfvergifna landskapsförfattningen, dessutom så antik, att Skåne, Halland och Blekinge icke äro representerade. Universitet är intet annat än en gammalmodig examensanstalt; föreläsningarna så vidlyftiga, att de icke kunde användas. En professor behöfde 40 år för att genomgå filosofiens historia, och Shakspeares Henrik 8:de, som tolkades af en adjunkt, kräfde med hans kommenteringssätt, en tid af 8 år. Att auditoriet, för hvilket han läste, utgjordes af fem personer, förefaller ej så underligt, då en och annan erinrar sig, att tio år senare en adjunkt tolkade Plato för en publik af — *en* student. Professorerna medelmåttor och det hela småstadsaktigt.

Ville man nu komma fram, var man tvungen att taga kollegier. Men kollegier voro dyra, och Strindbergs 80 kronor skulle räcka hela terminen. Han hade inga böcker, ingen frack, inga bekanta. Han hade sålunda god tid att göra, hvad man rådde honom till. »Första terminen orienterar man sig», hette det omkring honom. Och sättet för »orienteringen» har han omtalat i »Lättsinnet». »Man såg honom uti Eklundshofskogen slå käglor och dricka punschbålar kl. 11 på förmiddagen. Han anförde alla nattliga uppträden på torget; han sjöng första bas och försummade

aldrig allmänna sången; han blåste b-kornett i nationen. Hans hem var oordentligt, och der spelades bräde och dracks öl hela förmiddagarne.»

Allt detta gjorde han. Men *han* är icke Strindberg, ty Strindberg var för fattig att kunna uppträda så storstatligt. Deruti voro de lika, att båda blåste b-kornett, att båda ingenting gjorde, men slogo dank och spelade bräde. Liksom hjälten i »Inackorderingarna» kommer han med den frågan, om Atterboms »Svenska Siare» läses utantill i examen. Omdömet öfver Geijer är redan nu färdigbildadt; icke ett grand bättre, än det, han sedan uttalat*. Vidare gör han bekantskap med en kamrat i samma läge. Hela hans bibliotek var en salmbok i kofferten. Denne fick stå modell, då han lät hjälten i »Lättsinnet», sökande efter sina böcker, hitta dem i en gammal koffert; der lågo de gömda bland hans orena kläder — »en salmbok, ett testamente och en Anna Maria Lenngren».

Hans ställning var sålunda hvarken lycklig eller afundsvärd. Han längtade ock ifrån den. Han längtade att komma bort, att bli själfständig, börja ett nytt lif, och han tänkte på att bli folkskollärare. Han sökte flera lärareplatser, misslyckades och for till Stockholm. Der fick han slutligen anställning i Klara folkskola. Samtidigt skulle han studera.

Men han passade ej att undervisa. Han var för blyg och såg för ung ut, och han in jagade ingen respekt. Pedanteriet fann han onaturligt, rottingen motbjudande. Dessutom var han för fin att kunna uthärda denna lukt, dessa trasiga kläder och sjuka barn.

Behållningen från hans skoltid blef dock ingalunda obetydlig. Dels började Strindberg att fundera öfver undervisningen. Han fann i den ett fel, en brist att afhjelpa. Dels gjorde han iakttagelser vid besöken i barnens hem. Der såg han ett elände utan bot och utan gränser. Der gjorde han ock förstudier till åtskilligt i »Röda Rummet».

Beskrifningen af Klara fattighus, som var upplåtet under bostadsbristen, erinrar alldeles slående om det gamla trähuset i »Hvita Bergen». »I en stor sal lågo och stodo väl ett dussin familjer, som delat golfvet med kritstreck. Der stod en snickare med sin hyfvelbänk, der satt en skomakare med sitt bord, och rundt om krälade barn och qvinnor på

* I »Svenska Folket.»

båda sidor om kritstrecket, som var för smalt att dölja, hvad som brukar döljas.» Både kritstrecket och snickaren och skomakaren återfinnas. Detaljerna kan man studera i kapitlet »I Hvita Bergen».

Hans betraktelser öfver barnen gå igen i »Odlad Frukt.» Han tycker, att han hos alla ser, hur stadsarbetarens yrkessjukdomar nedärfts och fortplantats. »Här såg man i miniatyr gasarbetarens genom svafvelångor förderfvade lungor och blod, smedens skuldror och utvikta fötter, bokbindarens inklämda bröst, urmakarens närsynthet m. m.» Den unge Sten Ulffot, som egentligen är en återspeglings af Strindbergs eget jag, gör, ehuru han tillhör en mycket afägsen medeltid, liknande observationer under sitt bad i badstugan. »Dessa bagare», tänker han, »hade ju benen vuxna som bokstafven X, och deras fötter voro vända inåt, så att tårna möttes. Dessa smeder med skulderblad som renslar, armar så långa som släggskäft och med nedtrampade, utåtvikna fotblad; dessa skräddare med tunna bröstkor, krokiga ben och böjda ryggar, voro de medvetna om, att de genom att stympa sig gäfvö andra tillfälle att vara vackra!» Endast slutklämmen är tillagd; den är en produkt af ett något senare utvecklingsstadium.

Allt detta tryckte honom. Här var något galet, något i olag, det kände han. Olusten växte, och den ökades af hans naturkärlek. *

* * *

Redan under sin Upsalatid berättar han om sin naturkärlek. Han led af den flacka Uplandsslätten. Längtan efter Stockholmstrakten med dess omvexlande naturtaflor säger han var så stark, att när han återvände vid jultiden och fick se den vackra Brunsviken, rördes han till tårar. Hagaparkens löfskogslinier stämde honom harmoniskt; öga mot öga med naturen blef han vek och sentimental. Att sinnet för den, kärleken till den länge bött inom honom, tjenar blott att bekräfta, hvad man anat af hans land-

* Under denna period inträffar hans förhållande till flickan på Stallmästaregården, hvaraf sedermera i »Röda Rummet» uppstått Rehnjelmss förhållande till Agnes och Falks till Beda.

skapstaflor. Tanken att få lefva på landet stod framför honom som en skön dröm. Den var ett af motiven till hans önskan att bli folkskollärare.

Vidare är hans samhällshat redan nu fullt utbildadt. Samhället är ett konstsamhälle och som sådant föraktar han det. Han tycker, att det är gjordt genom ett våldförande af naturlagarne. Han längtar derifrån, ut i naturens enkelhet, och då staden var en produkt af detta konstlade samhälle, hatar Strindberg staden. Han befinner sig i samma stämning, som Sten Ulföt i »Odlad Frukt». Torg och gator, tycker han, voro gjorda liksom för torgföring af »de yttre tecken, hvilka angäfvö stigande eller fallande på den orimliga sociala skalan. *Han hade kulturfientlighet i blodet.*» Han trånar, såsom det vilda djuret, bort, ut i skogarne. Icke ens det lilla Upsala tolererar den unge svärmaran. »Såsom ett mindre stadssamhälle borde småstaden Upsala ha tilltalat honom mer än storstaden, *hvilken han hatade.* Hade småstaden verkligen varit en utvecklad form af landtbyn, så hade den varit att föredraga. Nu är småstaden en tarflig, anspråksfull kopia af storstadens misstag.»

Här se vi, med andra ord, att Strindbergs rousseauism, hans kulturfientlighet och samhällshat ingalunda äro ett hugskott, som han senare uppfunnit. Tvertom ega de djupa rötter, då han nu, endast adertonårig, kan tänka sådana tankar. Och tankarne blefvo verklighet. Han skrifver om dem, han kämpar för dem. De öfvergå till en idé, en fix idé, så outrotlig, att han icke allenast omsätter den i studier och afhandlingar, men rent af låter den inverka på sin roman- och historiediktning. Hans afsky för kulturmenniskan, rättare dock för stadsbon, urartar helt följdriktigt till en dyrkan af naturmenniskan. Denna blir nu bonden, och bonden idealiseras af idealhataren Strindberg.

Men icke nog härmed. Idén är honom så öfvermäktig, att den ständigt återvänder. Det är den, hvilken inspirerat honom i företalet till »Giftas»; den, som lik en röd tråd genomlöper Utopierna; den, som i reflexionsform går igen i hans sjelfbiografi. Dessutom kan man spåra den i »Svenska Öden och Äfventyr», och den erhåller sitt förnämsta uttryck i berättelsen »Per och Pål». Andemeningen är den: att »landet föder staden. Staden suger ut landet; den tar bara emot, men ger dåligt igen. Stäng stads-

portarne, och staden skall svälta ihjel, ty det växer intet på gatorna.» *

Här se vi ett återgifvande af den adertonåriges tankar. Staden, det är eldstaden, som uppslukar allt lefvande. Derför måste den utdömas i det blifvande natursamhället.

* * *

Allt detta hade insmugit sig i Strindbergs känsliga sinne. Han fann, att han egde förråd, »materialsamlingar af erfarenheter», af iakttagelser, anmärkningar, kritik och tankar, ehuru jäsande och sjudande i en ännu oordnad massa. För att öppet kunna få tala om dem, fritt få utlopp för dem, sökte han efter sällskap. Då sådant icke erbjuder sig, börjar han deklamera. En dag får han rätt på, hos en bekant elementarlärare, Schillers »Röfvarebandet.» Här finner han sig själf med sina tvifvel och sin samhällsleda. »Jag äcklas af detta bläcksuddande sekel», ropar Carl Moor, »då jag läser i min Plutark om store män. Prometheus' gnista har slocknat, och därför tillgriper man nu nichteldar från teatern. Der bomma de för den sunda naturen med vidriga konventioner, kyssa fötterna på skoputsaren, för att han skall göra dem påminta hos »Hans Nåd», och hunsas den stackars satan, som de icke frukta etc.»

Detta var ju han själf, hans egna tankar och intryck, hans drömmar omsatta i ord, hans revolterande kritik i tryck. »Det fans sålunda en annan och en stor, berömd förf., som känt samma äckel för hela skol- och universitetsbildningen, och som hellre velat vara en Robinson eller en stråtröfvare, än låta inskrifva sig i denna armé, som kallades samhället.» Här predikades upproret, krig mot det bestående. Röfvaren blef hans hjälte, hans ideal, hans andra jag. Och »han imiterade honom ej, ty han var så lik honom, att han ej behöfde efterapa. Lika uppstudsigt, lika vacklande, lika oklar.»

Sådan hade han blifvit. Han var led vid det hela; han tänkte på att fly bort ur det civiliserade samhället, på Algier och på främlingslegionen. Här spirar sålunda redan

* Se »Likt och Olikt».

nu denna framtidsstanke. Sedermera förverkligas den — i böckerna och på tiljan. Presten i »Högre ändamål» flyr till Vestmanlands urskogar; Kristian i »En Ovälkommen» seglar ut till hafs, och medeltidens skogsman blir en missnöjd revolutionshjelte. Strindberg ser hos honom denna hemlängtan efter naturen, »som visar samhället icke såsom en sund utveckling, utan såsom en förkonstling, samma längtan, hvilken brutit ut i revolutioner eller tagit uttryck i siares fantasiskapelser.» Bland siarne anför han, jemte Rousseau och Voltaire, Schillers Carl Moor.*

Äfven Kristus blir en missnöjd, en annan August Strindberg. »Kristus,» heter det, »kunde icke vara så glad af naturen, då han varit nog olycklig att få upp ögonen för det bakvända i världen, och han gick ofta i ensamheten att låta tankar och tvifvel mogna ut. *Han gick ut ur samhället.*»** Sjelf har han förverkligat denna flykt ur samhället. Schweiz blef det paradiset, som Strindberg uppsökte.

* * *

Småningom förbättrades dock hans ställning och hans utsigter. Han erhöi ett par elever, gaf lektioner och arbetade. Sommaren tillbragte han i en sommarkoloni på djurgården. Lynnet är antingen svärmodigt eller ysterst eller patetiskt.

Vintern får han framlefva i en judisk läkares hus. Rikedom och umgänge och bildning och konstnärer. Nu tänker han bli läkare, men studierna få stå efter för teater och skönliteratur. Umgänget med artisterna väcker hägen att bli skådespelare. Han börjar såsom elev, blir statist och profvar — misslyckas, tar opium och dräpker sorgen i ett rus. Hans besök på teaterkansliet och hans anhållan om debut återgifvas i karrikerad form, då Rehnhielm, i »Röda Rummet», har audiens hos teaterdirektören.***

Intressant är att iakttaga, hvad som dref honom till

* Se »Svenska folket.»

** Se »Lifsglädjen» och »Sömngångarnätter», der man får en teckning af Strindbergs Kristus-bild.

*** Den judiske läkaren skaffar honom tillfälle att skriva artiklar i Aftonbladet, och i en af dessa, bearbetad efter »The Lancet», uttalar han sig, liksom i »Giftas», mot kvinnoemancipationen. Boccaccio är, enl. honom, den förste, som kommit till insigt af den äkta mannens löjliga ställning såsom familjeförsörjare, »sedan kvinnan fann för godt att kasta arbetet på mannen.» Jemför »Giftas»!

teatern. Först var det artistlivet, som är friare än andra människors; vidare den omständigheten, att artisterna på sätt och vis hafva trädt ut ur samhället; slutligen var det en afhandling af den 25-årige Schiller: »Om Teatern såsom sedlig uppfostringsanstalt.» Der blef han tjugad af all den härlighet, som utlofvas. Der — på teatern — afkastas alla band; människorna förbrödras och de fjettas icke längre af »förkonstlingens och modets kedja»; der skulle han ock återfinna den drömda idealnaturen. — Således en ny form för naturkärleken och samhällshatet.

Strindberg ville debutera såsom Carl Moor och Lucidor. Orsaken är förklarlig. »I dem» säger han sjelf, »hade han i tryck funnit sitt inre uttaladt, och därför ville han tala med deras tungor. *Lucidor tog han nu som en föroljedad och missnöjd, af fattigdom undergräfd högre natur.*» Han deklamerade, gymnastiserade, läste roller och öfvade sig. För att riktigt få vara i fred, höll han till på Ladugårdsgärdet. »Här rasade han mot himmel och jord, och staden var samhället, under det han stod härute i naturen. Han knöt näfven åt slott, kyrkor, kaserner. Det var något fanatiskt i arbetet.»

Här spelar Strindberg, ensam på Ladugårdsgärdet, förspelet till den kamp, han i böckerna skulle förverkliga. Här står han och dunderar mot den fiende, han hatade. Några år till, och han genomlefver fantasikampen. Och var det icke en ödets lek, att just detta Stockholm, staden, som han knöt näfven åt och som inneslöt hans samhälle, först skulle bli den, mot hvilken kampen riktades! Han börjar med »Röda Rummet», han fortsätter med »Nya Riket»; hela hans produktion är en lång strid mot samhället.

Derför blifva hans hjeltar i de flesta fall revolutionsmän. Olof är en grubblare, som vill omskaka det bestående; Falk är en missnöjd, som revolterar och kritiserar; Presten i »Högre Ändamål» sätter sig upp mot den heliga kyrkan; Bosse i »Beskyddare» gör ett djerft angrepp mot skräväsendet, samhällets skyddssystem, som hindrar hvarje förändring. Bokpräntaren Hans* är en fanatisk frihetsdyrkare, och äfven hans mer moderne hjeltar, såsom Paul** och Herr von Bleichroden***, ega detta samhällshat, detta missnöje, denna upprorslust.

* Se »På Godt och ondt».

** I »Återfall» (Utopierna)

*** I »Samvetskval.»

Och alla hafva de svårt att låta inskrifva sig i samhället. Strindberg sjelf berättar, att orsaken till hans ombytthet, hans vacklande mellan lifsuppgifter icke var någon annan än hans fruktan för att inordnas. »Han ville icke bli inskrifven i samhällets här, bli ett nummer, ett kugg-hjul, en skrufmutter.» Han nedlägger denna fruktan hos nästan alla sina figurer, hos Falk, hos Hans, hos Paul och Herr v. Bleichroden; och är det icke rätt egendomligt, att Strindberg något senare, då han lemnat universitetet och inträdt på litteratör-banan, kommer till det resultat, som han skildrar i »En Ovälkommen»! »Han skulle snart finna», heter det i slutkapitlet, »att uppfostran gjort honom oduglig för samhället, och när han icke fann sig i att vara utvisad, började hans tvifvel vakna, om icke samhället också hade en skuld i hans uppfostran, och om icke samhället hade fel, som borde botas».

Blott så länge Kristian får vara i fred för samhället, lefva ute i naturen och i frihet och ensamhet, bibehåller han sin heder, sin lycka och sin karaktärs skönhet. Samhället träder emellan och tillintetgör naturbarnet. Kristian blir en missdådare, en hämdgirig och en uppsrismakare.

* * *

Morgonen efter nederlaget, då han misslyckats på teatern, ligger han på sin soffa och läser »Fältskärens berättelser.» Allt efter som han läser, tycker han, att han sjelf genomlevat det, som här möter honom. Här finner han styfmodern, som försonades med sin styfson, alltså en upplösning, som Strindberg länge åstundat. Längtan efter försoning var i dag särdeles djup; hans hjerna arbetade med förslag till gåtans lösning, en feber kommer öfver honom och minnena ordna sig. Hans inbillning är så stark, att han hör och ser personerna, och efter två timmars förlopp är en komedi utkastad. »Det gick för sig af sig sjelf, utan hans vilja och förvållande.» Fyra dagar brukar han till komediens nedskrifvande, gående fram och tillbaka mellan soffan och skrifbordet. Aftonen samma dag skrifver han bref till en vän; småningom upptäcker han, att raderna börja rimma. Han skrifver alltså vers, han är poet, han jublar!

Nu såg »Hermione» eller »Det sjunkande Hellas», en pjäs, som finnes intagen bland hans samlade arbeten, första gången dagen. Psykologiskt är den värdelös. I Demosthenes hade man väntat sig en annan Carl Moor och i hans tal till atenska folket några vredesyttningar mot samhället.

Tanken på att bli förf. har nu upprunnit inom honom. Han återvänder till Upsala, egentligen dock med afsigten att få studier och erfarenhet. Tillsammans med några kamrater poetiserar han och drömmer han; lefver så ett lättingslif på krogar och kafeer, stiftar förbundet »Runa» och nedskrifver »I Rom». Denna dramatiska bagatell, som sedermera uppfördes, grundlades något tidigare, under vistelsen hos läkaren. Der gjorde han bekantskap med en ung, begåfvad bildhuggare, och der satt han modell till Alfred Nyströms Bellmansstaty. Sjelf har han berättat, hur dessa sittningar tillgingo. I ett poem* skildrar han den unge bildhuggarens atelier, långt borta på norr, i »Numro sexti Norrlandsgatan.» Nyström, som modellerar, och Strindberg, som sitter för honom, undergå ingen annan förändring, än den, som ligger i namnen, eller att Nyström blir Thorvaldsen och Strindberg Pedersen. Icke ens gitarren, detta nödvändiga Bellmansattribut, saknas i den atelier, der Thorvaldsen arbetar. Strindberg, som helt nyligen hade upptäckt, att han skref vers, lägger nu i Pedersens mun sina egna infall hos Nyström. Han skämtar öfver sin rimkonst, men det syns, att han vill visa den. I ett nu har han hopsatt en parodi öfver versskrifningen, och stolt öfver sin fyndighet, deklamerar han den för vännen. Sedan vankas öl, i pjesen naturligtvis vin, och

»Under muntert prat och gamman
Dricker man ur samma glas.»

Bland böcker, som lemna spår efter sig i Strindbergs utveckling, äro Brand och Victor Hugo. Brand tog bort känsligheten, Strindbergs ömma samvete, döfvade hvarje fruktan att göra fadern och vännerna ondt, en fruktan, som plägat gripa honom vid hvarje nytt steg han tagit. Brand lärde honom slita alla band af hänsyn och kärlek, slita dem för *sakens* skull; ingaf honom tron på en rätt, högre än rätten, på ett samvete, som är renare, än hvad uppfostran gifvit honom. Hos Hugo sympatiserar han med upproret mot samhället, den på den ensliga ön boende skaldens dyrkan af

* Se »Dikterna», poemet »I Nyströms Atelier».

naturen, hånet af dumheten, raseriet mot prestreligionen och svärmeriet för Gud såsom alltets upphofsman. Tron på den gamla skönhetsläran rubbas ock af Brandes. Här finner han svar på sina estetiska tvifvelsmål, och han väljer såsom specialstudium Öhlenschläger och dansk litteratur.

* * *

På hösten 1870 har han återvänt till Upsala. Inackordering hos en prestenka, dagligt och rikt umgänge, fruntimmer, kärlekssvärmeri, dagdrifvarlif och rummel — allt sedan skildradt i hans studie »Inackorderingarna». Skämtet med hans teaterpjes, som samma höst uppfördes, tidningarnas recensioner, som behandlade honom omildt, och en väns dumma tilltag att låta trycka ett hans förstlingsdrama verkade så starkt, att han blef vild och människoskygg. Så läser han Kierkegaard, skakas djupt af läsningen, blir tom, nästan förtviflad, känner sig syndfull och ångrande. Der-till kommer inverkan af en egendomlig bekantskap, en student, brodern Is, som imponerade med sin »Zerrissenheit», sin djupa — ytliga — visdom, sin Byronska intressanhet och sin Kierkegaardska experimentalpsykologi.

Denne rycker från honom hans förhoppningar, hans skaldedrömmar. Var han då icke kallad, hade han fåfängt gjort som Brand, hade han svikit fadern! Förtviflan, själfmordsplaner, återresa till Stockholm. Här börjar han förakta denna falska idealitet, älska det nyttiga arbetet och finna studentens missaktning för filistern ovärdigt. Skrifver så en afhandling i estetik för graden, kallar den »Hakon Jarl eller Idealism och Realism», men gör den till en återspeglings af sin egen själsutveckling. Estetiskt är den värdelös, psykologiskt har den betydelse, ty den lemnar oss ett frappant bevis på Strindbergs subjektivism.

Han börjar med den estetik, hvilken han först hyllade; bekämpar den med Brandes; uppdrager i Werther en konturteckning af sig själf, d. v. s. af idealisten, af förbundsbrodern och skalden-svärnaren*; afslutar med Kierkegaard och det

* Denna teckning är så fullständig, att äfven Werther, liks. Strindberg, hindras af en vän, som träder emellan, i sina själfmordsplaner. Str. söps »dödfull» af denne kamrat, bars öfver ett plank och kastades i en snödrifva. En liknande scen i »Inackorderingarna».

tvifvel, denne gifvit honom. Slutklämmen är en önskan att kämpa sig fram genom detta tvifvel; hvart eller till hvad, det vet han icke ännu, ty han står själf midt i kampen.

En obetydlig bagatell låter honom bryta med fadern. Sommaren tillbringar han på en ö ute i skärgården, härdar kropp och själ, moraliserar och är »etisk». På hösten till universitetet; har det svårt, fryser och svälter; omarbetar en teaterpjäs, som han bränt upp, kallad »Blotsven», och gör den till »Den Fredlöse».

Här har han inkarnerat sig i flere af sina figurer. I jarlen, som kämpar mot tiden; i dottern, som bryter med fadern; i modern, som revolterar, men försvagas af sin sympati. Hvem igenkänner icke här, i Gunlöds ord till jarlen, de känslor, som besjälade honom efter brytningen med fadern. »Kärleken,» säger hon, »har jag aldrig känt. Vet, du har lärt mig att hata, ty när gaf du mig kärlek? Du lärde mig frukta den store Thorfinn Jarl, men du lärde mig aldrig älska min far. Du stötte bort mig hvar gång jag ville komma till dig, du förgiftade min själ.» Derefter kommer han in i en sentimentalare sinnesstämning; han törstar efter försoning, efter frid, efter ömhet. »O fader, fader!» ropar hon, »Jag ville kyssa molnen från din panna och komma dig att glömma sorgerna.» Och med tanken på sin häftighet vid det uppträde, som nyss timat, ber han genom Gunlöd: »O, glöm hvad jag har sagt, öppna din famn nu!» —

Eller hör man icke förf. i Orms svar till Thorfinn, då jarlen frågar skalden, hvem som gifvit honom hans tro: »tviflet, olyckan, sorgen?» Och är det icke han själf, som profeterar om framtiden, siar om den nya tid, hvilken hägrade för hans inbillning, »hvars spira heter kärlek och hvars krona heter ljus?» — — — —

Stycket mottogs med köld, men väckte anklang hos Karl XV. Strindberg fick en hofpension för att afsluta gradualstudierna; men läsningen går illa, författarematerielen börja sysselsätta hans fantasi, tvifvel och apati göra honom håglös och ointresserad. Lifvet finner han vidrigt; han längtar bort från Upsala, tror, att han är sinnesrubbad, mister sin pension, öfvergifver sin doktorsgrad, far till Stockholm, blir litteratör.

Nästa gång vi möta honom, står han för oss som Mäster Olof. Allt, som legat och jäst, blir till ord, blir till handling. Hans tvifvel på sig själf och sin kallelse såsom ny-

danare, hans undran, om han skall våga sig att träda ut i lifvet och kämpa — kämpa för sitt tvifvel och för de läror, som han hyllade. Han tror sig född till fängelse, född att slå, född att lida. Han låter Gerdt inbilla sig, att han skall bli en ny Daniel, att han är sänd i verlden till att säga furstarne sanningen. Hvarför han icke lyckades, ej blef den nye Daniel; hvarför han måste sluta såsom affälling i skampallen — detta är ett problem för en ny del af sjelfbekännelserna.

Från teatrarne.

Återblick af

Habitué.

Den 25 oktober.

Äfven under den månad som förflutit efter vår senaste återblick på Stockholmsteatrarnes verksamhet hafva nyheterna af mera intressant slag varit temligen tunnsådda.

Å Dramatiska teatern hafva två nya program sett dagen och lefvat ett kort lif. Det ena var en repris från anno 1818 och upptog G. E. Lessings något mer än 120-åriga lustspel »*Minna von Barnhelm*», som är en god exponent för förra århundradets bästa dramatik inom Tyskland, men icke så synnerligt tilltalande för våra dagars publik.

Direktionen för en teater, på hvilken man har anspråk att den skall iakttaga värdighet i sin repertoar etc., råkar vanligtvis i ett ledsamt dilemma vid återupptagandet af pjäser hvarpå seklernas damm hunnit lagra sig. När detta vid framtagandet röres upp, fastnar det i ögonen på åskådarne, och några lära finna det mycket angenämt att genom det sålunda uppjagade molnet betrakta de återuppståndna gengångarne, medan andra (och sannolikt de flesta) tycka att dammet generar och att betraktandet är en smula tråkigt.

För en gång torde också de flesta ha rätt. Shakspeare har der vid lag i många fall privilegium på en undantagsställning, och för en och annan pjes gäller detta äfven några andra gamla teaterförfattare, som lyckats gripa sina ämnen ur ett af tidsförhållandena någorlunda oberoende, allmängiltigt område. Men i fråga om Lessings »lustspel» *Minna von Barnhelm* nödgas vi väl i det stora hela hålla med »de flesta». De döma kanske litet partiskt till förmån för sin

egen tid, litet obarmhertigt mot de der några, som älska kulturhistoriska studier på teatern, och litet orättvist mot direktionen, som under sina mångahanda skyldigheter mot *alla* också anser sig böra tillgodose behofven hos kulturhistoriens dyrkare, men omdömet är ärligt och afgifvet »efter gehör» utan ett konstladt underordnande under literaturhistoriens fastställda domslut, jemfördt med den och den paragrafen i någon estetisk kodex. Och en sådan fördomsfri dom är både riktig och nödvändig, då det icke gäller att bedöma 120-åringen såsom ett barn af hans egen tid, utan sådan han visar sig i sitt framträdande inför en vida mer framskriden efterverld.

Att Lessing var en förträfflig teaterskribent är ett faktum, som består utan något särskildt erkännande från vår sida. Hur han blifvit det och hvilka intryck han tagit från den franska dramatiken o. s. v., fins för den intresserade tillfälle att studera i de literaturhistoriska böckerna. Hur han tager sig ut inför oss, på våra dagars scen är teateranmälarens sak att undersöka och den stora publikens intresse att konstatera.

Bortser man då från de vanskliga hypoteserna hur stycket möjligen skulle gjort sig gällande med en i alla delar fullt tillfredsställande rollbesättning och tager det sådant det visat sig vid sitt uppförande å Dramatiska teatern, faller det genast i ögonen att publikens intresse så godt som uteslutande tagits i beslag af bipersonerna och bihandling, medan deremot hufvudhandlingen mellan fröken Minna von Barnhelm (fröken Björkegren) och major von Tellheim (hr Hillberg) lemnat åskådarne temligen oberörda. Med kännedom om rollinnehafvares respektive förmåga att framhålla och gifva tilltalande form åt sina uppgifters innebörd torde man redan af detta förhållande kunna draga en pålitlig slutsats om hvad som i pjesen är föråldradt och hvad som motstått årens inverkan. Medan fru *Hartman* som kammarjungfrun Franciska, hr *Hamrin* som majorens betjent Just och hr *Personne* som underofficeren Paul Werner kunnat ge lif åt de figurer de framställt och lyckats på ett anslående sätt framkalla den komiska verkan som åsyftas, hafva teaterns förnämsta krafter, fröken *Björkegren* och hr *Hillberg*, endast förmått tillvinna sina framställningar en mention honorable för det resultat hvartill deras roller gifvit dem tillfälle att komma.

Vi inlåta oss, som sagdt, icke på några gissningar hvem som skulle bättre uppburit särskildt hr Hillbergs roll, hvar-till denne realistiskt anlagde skådespelare är fullständigt olämplig, och framhålla endast i förbigående att utan en speciellt god representant för detta parti kan man nästan lika gerna låta hela Minna stå qvar i sitt hyllfack i biblioteket. Det är till och med troligt att teatern icke eger någon för rollen lämplig skådespelare, emedan vår tid vuxit ifrån den åskådning som åtminstone på scenen skapade detta slags idealmänniskor à la mänskenshjeltar. Våra skådespelare hafva intet kött och blod att förläna åt författarnes fantasibilder inom denna genre. De kunna icke gifva uttryck åt deras vackra svärmerier, deras ädla entusiasm och deras för oss någorlunda innehållslösa deklamationer. Herr Hillberg hade icke heller det ringaste vuxit in i sin uniform, han blef icke varm för sin kära fröken Minna och föreföll hela tiden rätt främmande för hela den tillställning hvori han skulle vara hufvudpersonen. Det är hvarken för att rädda hr Hillbergs skådespelarrykte eller för att förminska hr Lessings författarära (båda stå sig nog ändå) som vi tro oss kunna skylla resultatet på den senare. Men erfarenheten har visat att alla liknande figurer i den äldre dramatiken äro de som hafva svårast att i våra dagar finna tillfredsställande representanter, och de *många* exemplen torde berättiga till det antagandet att författarne just der, på grund af det för deras tid egendomliga idealiserande åskådningssättet, mest aflägsnat sig från den verklighetens mark der man känner sig hemmastadd sekel efter sekel, hur än de yttre förhållandena vexla.

Samma anmärkning gäller i vida mindre grad den qvinliga hufvudrollen, hvori också fröken Björkegren bättre fylde sin plats, ehuru man, så att säga, tyckte att hos framställarinnan fans något mer än som behöfdes för att utfylla figuren. Fröken B. är kanske litet för storslagen för den ifrågasvarande lustspelsfiguren, och med all erkännansvärd mjukhet och elegans är hon må hända icke den rätta att fullt pointera den fina (stundom omärkligt fina) komiken i situationerna mellan de båda älskande. Deras fram- och tillbakagående diskurser om sin ställning till hvarandra äro dock i och för sig så pass långträdiga, trots många fint iakttagna och fint uttryckta, typiska drag, att det säkerligen är rätt svårt att afvinna dem ett större intresse. Det föråldrade i pjesen

ligger deri och har fallit uteslutande på hufvudpersonernas lott att framföra

Vare sig nu att de lägre samhällsklasserna tidigare än de förnåmna vunno ett naturligt och allmängiltigt sätt att både förklara hvarandra sin kärlek och att eljest umgås med hvarandra, eller att teaterförfattarne tidigare kommo under fund med det för dessa klasser karaktäristiska, eller att slutligen detta kan hända längre bibehållit sig lika, säkert är att soldaten Werners och kammarjungfrun Franciskas scener fortfarande verkade mycket uppfriskande och föreföllo fullt naturliga äfven för 1886 års publik. De nämnda figurerna voro förträffligt representerade af hr Personne och fru Hartman. Sedan den sistnämnda redan vid andra föreställningen betydligt modererat sin vid första representationen anmärkta öfverdrift i slutscenen in på farsens område, var hon en allt igenom intagande och genom sin naturliga uppsluppenhet i stilen passande kammarjungfru. Hr Personnes konsekvent och roligt hållna knekt var ett nytt bevis till flere föregående att denne skådespelare ingalunda har sitt egentliga fack i de älskare- eller resonörsroller, hvori han oftast fått visa sig och hvori han aldrig öfvervunnit en gammal ovana att mer eller mindre lyckligt kopiera en annan, äldre skådespelare, utan just i utpräglade karaktärsroller på det komiska området.

Lyckliga i återgifvandet af biroller voro äfven hrr *Hamrin* och *Bäckström*, af hvilka den förre hade att med en naturlig godmodighet förena en soldatbetjents något bullrande framträdande och den senare att såsom värdshusvärd genom en spelad godmodighet låta en medfödd småaktighet och räfsaktighet skymta fram.

* * *

Dramatiska teaterns andra nya program innehöll, enligt ett på denna scen temligen flitigt odladt bruk, tre enaktspjäser, nemligen en tysk: »*Jag gifter mig med min dotter*», en fransk (af Alphonse Daudet): »*De frånvarande*» och en svensk (författaren onämnd), kallad »*Griller*».

Af dessa bortföll mycket snart den mellersta, hvaremot den första och den sista fortfarande gifvas med andra, äldre enaktsbitar som fyllnad i programmet.

»Jag gifter mig med min dotter», öfversatt af hr O. Wijkander, låter rätt väl se sig. Så synnerligt originelt i sin anläggning och utveckling är stycket visst icke med sin medelålders man som hittills icke kunnat besluta sig för något parti med någon af societetens förkonstlade damer, men helt hastigt och lustigt fångslas af och förlofvar sig med en nyss utsluppen pensionsflicka, som vinner hans hjerta genom sin friska och barnsliga naturlighet. Anledningen till pjesens namn ligger i den tillfälligheten att flickan, som varit faderlös från sin tidigaste barndom, tror den ifrågavarande herrn vara sin fader. Stycket utspelas mellan hr *Fredrikson*, som fortfarande sköter detta slags roller med känd rutin, fru *Hartman*, som har tillfälle att visa en af sina vanliga, men därför icke mindre roande skolflickor, samt fru *Swartz* i en mindre roll som mor åt den manliga hufvudpersonen. Skilnaden i ålder mellan den 35-årige ryttmästaren och den 16-åriga flickan synes kanske med den nu nämnda rollbesättningen något större, än dessa åldersiffror betinga, och denna omständighet försvagar säkerligen i någon mån intrycket och förtager bestämdt åtskilligt af det komiska deri att den giftasvuxna flickan tror en 35 års man vara sin far. Nu synes denna hennes föreställning rätt naturlig, och det mindre naturliga kommer på orätt sida, nemligen på ryttmästarens. Med denna lilla inskränkning gör pjesen en god och behaglig verkan på dem, som tycka om att fylla en teaterafton med åseendet af obetydligheter i 1 akt hvar.

Daudets stycke »*De frånvarande*» satiriserar på ett älskvärdt sätt, men med något för långdragna scener, den menskliga svagheten att låta frånvaron förläna ganska tarfliga personligheter ett skimmer af behag och förtjenstfullhet som de icke ega, medan man fullkomligt förbiser förtjensterna hos de ständigt närvarande, vid hvilkas uppoffringar och tjenstvillighet man vant sig. I denna pjes har hr *Hamrin* såsom den ständigt förbisedde Leonard en verklig glansroll. Han pointerar med mycken helgjutenhet i figuren bondslugheten vid sidan af inställsamheten och enfalden hos den försmädde älskaren, hvars oupphörliga uppmärksamheter tagas som den naturligaste sak i verlden och aldrig ett ögonblick tydas så som de äro menade, nemligen som en tyst förklaring af den kärlek han icke vågar uttala. Hr Hamrins grätsцен, när han på sitt stilla sätt rasar öfver sitt tillbakasettande, är af präktig effekt, om den också i tekniskt

hänseende kunde vara ännu bättre utarbetad, och hans illfundighet, då han sedan narrar sin rival till sådana excesser som enligt hans tanke nödvändigt skola sätta denne i misskredit, är mycket väl gjord.

Enkan Brigitte, framställd med fru *H. Kinmanssons* aldrig svikande talang, den gamle trädgårdsmästaren Brèche-main, med säker hand tillyxad af hr *Norrbj* till en rolig bifigur, och flickan Suzette, med erkännansvärd omsorg återgifven af fröken *Zetterberg*, är den trio, som i inbillningen gör till det bästa, ädlaste och älskvärdaste på jorden en ung och egoistisk hr Eustache (hr *Törnquist*), som, när han slutligen efter flere års frånvaro uppenbarade sig, visar sig förakta hela sällskapet.

Hvad som utom de antydda longörerna i sjelfva stycket säkerligen mest bidragit till det sammans hastiga försvinnande från repertoaren, är väl de båda förnämsta rollinnehafvarnes oförmåga att, trots samvetsgranna ansträngningar, göra sina uppgifter så gällande som författaren åsyftat. Man skall knappast kunna göra någon anmärkning mot den del af fröken *Z:s* framställning, som kan kallas sjelfva arbetet. Man måste tvärt om erkänna detta såsom i hög grad förträffligt. Men det hjälper icke. Det fins i hennes naturel något motsträfvigt som hon detta oaktadt icke lyckats öfvervinna. Om det är blyghet som hindrar henne att hängifva sig åt sina roller, så att hon går upp i dem, eller något annat hinder för intressets väckande, våga vi icke söka afgöra, men faktiskt förefaller hon, obehagligt att säga, litet tråkig. Hon har, trots sina anmärkningsvärdt goda studier, aldrig lyckats taga ut steget mellan den arbetande eleven och den skapande konstnärinnan. Det är dock att hoppas att hon, med de rikliga tillfällen direktionen ger henne att öfva sig inför publikens ögon, till sist skall lyckas. Men i »*De frånvarande*» har hon ännu icke kommit derhän. Hr *Törnquist* hade icke heller någon lycklig roll som Eustache. Figuren är visst obehaglig, men det är det egna med obehagliga roller att, när obehagligheten riktigt pointeras, så att allt blir just det som dermed åsyftas, så har åskådaren det största behaget af att se dem. Detta sker icke i hr *T:s* framställning. Han halkar öfver alltsammans, och det blir just ingenting.

I »*Griller*» har någon onämd svensk författare eller författarinna icke alldeles utan framgång försökt sig med en

scenisk bagatell af delvis rätt roande beskaffenhet, men utan något egentligt värde för öfrigt. Grillerna, som gisslas och botas, bestå i en ung flickas (fru *Hartman*) och hennes brors (hr *Hartman*) pessimistiska funderingar om lifvets värdelöshet. Deras pessimism är stäld i en komisk belysning och kan ju till följd deraf få vara en smula karrikerad, om författaren anser sig nå sitt mål bättre på det sättet, men sannolikt skulle målet nås ännu säkrare, om öfverdrifterna vore något mindre, så att man kunde tro sig försatt till verkligheten. Nu är det hela ett skämt med temligen överkliga förutsättningar. Botemedlet består i en ung, rask och arbetsam militär (hr *Personne*), som egnat sig åt gymnastiken, som älskar den unga fröken och som efter undanrödjandet af ett missförstånd också vinner hennes hjerta och hand samt omvänder henne.

Framställningen är liflig och treflig och håller stycket uppe. Med den fyllighet i uttrycket, som utmärker fru Hartmans spelsätt, förstår hon att gifva en komisk färgläggning åt den bortskämda unga damens inbillade pessimism. Hr Hartman återgifver den blaserade broderns roll med sin vanliga, måttfulla elegans, hr *Personne* har i den rättframme och hederlige löjtnanten en af de här ofvan omnämnda resonörsrollerna, der hans förtjenster icke äro fullt oblandade men som han i alla fall fyller skäligen tillfredsställande, och såsom en ung, yttlig friherrinna med litet anlag för intrigmakeri har fru *Dorsch-Bosin* en uppgift, som ligger ganska väl för henne.

* * *

Nya teatern, som är känd för sin snabba, att icke säga brådstörtade, verksamhet, har under månaden medhunnit trenne program, af hvilka det första upptager Labiches fars i 3 akter »*Allas älskling*» och opera-buffan »*Téaterdirektören*», musiken af Mozart och texten af L. Battu och L. Halévy. Det andra programmet bestod af *Madame Angots dotter*» och det tredje af »*Doktorinnan*», fars i 3 akter af Paul Ferrier och Henri Bocage. Sedermera har som förpjes till »*Doktorinnan*» gifvits ett svenskt original i 1 akt, kalladt »*Då bladen falla*».

»*Allas älskling*» är en äkta fransk fars, äfventyrlig i sin uppräning, utan synnerligt mycket sundt förnuft i sin

delvis vågade situationer. Framgången beror helt och hållet på utförandet, på det naturliga framhållandet af roliga repliker utveckling, men ganska rolig i uppradandet af befängda och och ett lifligt genomförande af lustiga karaktärer. Egentligen var väl ingen af de spelande fullt på sin plats, men man kan icke heller säga att stycket helt och hållet skändes bort. Titelfiguren, en nygift 40-åring som förföljes af den besvärliga vänskapen från två äkta män, hvilkas hustrur före hans eget bröllop visade honom mer än tillätlig ynnest, återgifves roligt af hr *Holmquist*, och kunde man bortjaga minnet af hr Svante Hedin, som för några år tillbaka skulle hafva varit som klippt och skuren för denna uppgifts lösande på ett öfverdådigt skrattretande sätt, så skulle sannolikt hr Holmqvists Célimare förefalla ännu roligare. Nu synes den stundom något tung. Det är emellertid karaktär i framställningen och verklig farston. De båda vännerna, de bedragna äkta männen, framställas utan synnerlig verkan af hrr *Lindmark* och *Sjöberg*. Deras gubbar äro visst icke stötande genom något mindre korrekt i utförandet, men de göra sig icke gällande. Fröken *Klefberg* är en präktig svärmor i den barska stilen och fröken *Sandell* en mycket intagande ung fru, för öfrigt en obetydlig roll.

Operabuffan »*Teaterdirektören*» torde lämpligast böra granskas uteslutande ur musikalisk synpunkt, ty i dramatiskt hänseende hör detta slag af musikstycken afgjort till den ledsamma genren. Af de uppträdande, fröknarna *Sjöberg*, och *Jonson* samt hrr *Lundberg* och *Stenfelt*, tycktes ingen hafva tillfälle att ur skådespelaresynpunkt göra någonting framstående af sitt parti.

* * *

Återupptagandet af »*Madame Angots dotter*» var af ganska stort intresse för operettens vännner. Vi taga fortfarande operettgenrens tillvaro som ett faktum helt enkelt och öfverlemnna åt andra att beskärma sig deröfver. Men som madame Judic icke uppträdt i denna operett, torde den få gå fri och anses temligen oskadlig, såsom den också jemförelsevis är. Derjemte är den rolig och till och med, trots den utomordentligt rika produktionen på detta område efter den tid då »*Madame Angots dotter*» såg dagen, roligare än flertalet af sina efterföljare. Föråldrad syntes den

icke heller. Melodierna äro visserligen utnötta genom ett omåttligt begagnande, men det äro äfven de flesta andra operetternas mera populära melodier. I dramatiskt hänseende torde väl också »Madame Angots dotter» stå fullt i jembredd med, om icke öfver flertalet af yngre verk inom genren.

Framställningen hade sitt förnämsta intresse i fröken *Sjöbergs* utförande af titelrollen, hvilket var sprittande lifligt och stilenligt. Denna unga skådespelerska går ständigt framåt och tycktes som Clairette Angot vara riktigt i sitt esse. Hon lefver alltid med i sina roller, när de icke ligga alldeles emot henne, såsom ju stundom händer till följd af den omvexlande användning denna teater har för sina sujetter. Som m:lle Lange uppträdde fru *Stenfelt*, litet kall och stel. Hr *Stenfelt* var såsom vissångaren Ange Pitou icke fullt lyckad. Det tycks fattas honom naturlig friskhet. Han förefaller konstlad. Hr *Castegren* var ganska bra som Pomponnet och hr *Ringvall* någorlunda tillfredsställande som Larivaudière. Stycket gick i allmänhet med rätt mycket lif, och mot den dekorativa utstyrseln funnos inga graverande anmärkningar att göra.

* * *

Den gamla välkända operetten höll sig emellertid icke så länge på repertoaren, utan efterträdades snart af den ofvannämnda farsen »*Doktorinnan*», som går för goda hus då detta skrives. Denna fars är, sådan den framställes på Nya teatern med fru *Ulff* som den praktiserande doktorinnan Angéle Frontignan och hr *Castegren* som hennes snobbige man, verkligt rolig. Den visar ett upp- och nedvänt hus, der hustrun sköter sin läkarepraktik och helt och hållet försummar sin man, hvilken intager en hustrus plats, talar om sin hemgift och sköter hushållet. Mannen ledsnar emellertid och söker förströelse utom hus hos en konstberiderska. Hustruns svartsjuka väckes på ett ganska våldsamt sätt, då hon öfverraskar sin man under en tête-à-tête med konstberiderskan, som dock är nog omtänksam att icke bevilja någon ynnest, utan fordrar äktenskap. Efter denna upptäckt omvändes doktorinnan och blir för sin man den mest förtjusande hustru, som ger läkarepraktiken på båten och

uteslutande egnar sig åt sitt hem, der lyckan vid pjesens slut lofvar att hålla sitt intåg.

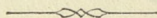
Detta i sig sjelf tacksamma ämne hafva de båda författarne behandlat med mycken spiritualitet. Förvecklingarna äro muntrande och spännande och dialogen fylld af roliga och qvicka vändningar. Stycket är utan tvifvel en af de senare tidernas bättre farser. Ett par vågade situationer finnas väl, men riktigt behandlade vid framställningen, äro de icke stötande, emedan man uteslutande skrattar åt dem.

Ett särdeles godt utförande har kommit denna pjes till del. Fru *Ulf* firar en triumf i doktorinnans roll. Som praktiserande läkare har hennes doktorinna all den karlavulnhet i uppträdandet som anstår ett emanciperadt fruntimmer, hvilket icke vill kännas vid namnet kvinna, och efter omvändelsen är samma doktorinna den mest intagande kvinna i världen. Öfvergången och stridigheterna i hennes inre nyanseras utmärkt. Det är en frisk talang som uppenbarar sig i denna skapelse, hvilken afgjort hör till fru *Ulf*s bästa. Vid hennes sida frapperar på det angenämaste sätt hr *Castegren* genom ett icke mindre lyckligt utförande af den äkta mannens parti. I utseende, gång, uppträdande och sätt att tala har hr C. lyckats fullt konsekvent och roligt genomföra en beskedlig snobbtyp, oförarglig och älskvärd i all sin inskränkthet. Figuren gör en utmärkt effekt och visar att hr C. är en mycket god skådespelare, då han kommer på sin rätta plats.

Öfriga roller äro af mindre betydelse, men utföras i allmänhet väl. Hr *Ringvall* är kanske icke en lämplig representant för den kärlekssjuke De Serquigny. Han är lika torr i denna roll som t. ex. i Larivaudières (i *Madame Angot*) och gör för mycket väsen af sig. Men för öfrigt fins ingenting från de spelandes sida som stör det goda intrycket. Fru *Gardt* är mycket kraftig och präktig som kanondrottningen, fru *Fahlman* en ganska retande konstberiderska och hr *Lindhagen* lyckad som en omåttligt oförskämd betjent.

* * *

Södra teatern har, sedan Djurgårdsteatern för året stängt sina portar, återupptagit sin verksamhet, men ännu icke haft anledning att framföra något nytt, då »*Jorden rundt*» fortfararande med godt resultat bibehållit sig på repertoaren.

Musikalisk Revy.

K. Musikaliska Akademien: Pauline Lucca, Augusta Öhrström.

K. Stora Teatern: Trumpetaren från Säckingen.

Nya Teatern: Teaterdirektören. Madame Angots dotter (reprises).

Pauline Lucca! Det är här i Sverige med fremmande sångare och sångerskor, som när man kastar en sten i en klar vattenspegel; ryktets svallvågor breda ut sig allt mer och mer, till dess de slutligen hota att alldeles öfversvämma den lugna strand, som allt ditintills varit så helt oberörd af dem. Men liksom det är statueradt en viss ålder för inträde i vissa parlamentariska församlingar, kongresser och dylikt, så tyckas dessa utländska sångfoglar föreställa sig, att hvad vi svenskar framför allt fordra af en utöfvande talang är denna talangs — mogenhet, så att i allmänhet allt hvad under 40 år är skulle vara af ondo. Också förhastade de sig minsann icke. Blygsammast af alla var väl härom året en viss signora *Corinna de Luigi*, »favoritelev af den stora maestro Rossini», hvilken hade inväntat den ålder då ett fruntimmer redan kan vara mormors mor, innan hon vågade uppträda inför de granntyckta svenskarne. *Ristori* vågade dock redan vid ett par och sextio denna äfventyrlighet, men *Kristina Nilsson* litade naturligtvis på sin egenkap af svenska, då hon dristade återvända hit hem i den späda åldern af tre och trettio. *Trebelli* gaf ett lysande prof på sitt manliga mod, härdadt i ett dussin page-roller, då hon djerfdes sjunga här första gången med två år felande i det klassiska 40-talet. Hvad *Adelina Patti* beträffar är hon så försynt, att hon blir väl både femtio och sextio innan hon törs hit upp. Men Pauline Lucca, *Bismarcks* väninna, hon är modig hon, hon har varit här nu och är ändå yngre än Patti. D. v. s. yngre i somliga musiklexika. I andra är hon äldre. Öfver hufvud taget är hon född upprepade gånger,

1841, 42, 43, 44, och hvilket af dessa? Måhända 1841, då hon nu vågat sig hit upp till den mogna talangens beundrare.

Alltnog — Pauline Lucca har varit här. Man har sagt att hon har »le diable au corps», denna konstnärinna, och törhända icke med orätt. Då hon 1859 i Olmütz debuterade, egnade hon sig först åt den tragiska stilen, Elvira i Ernani, Norma, Valentine i Hugenotterna etc. etc. I den senare rolen fick Giacomo Meyerbeer se den vackra wienerskan och fattade sådant behag i hennes framställning, att han »komponerade Afrikanskans titelrol för henne» — — —

Så tros det och så tror kanske den goda Lucca själf än i dag. Det är blott litet förargligt att det fins flere sångerskor, som ha kunnat skryta af samma ära, att Meyerbeer skrifvit Selika »specielt med hänsyn till *min* talang». Redan 1847, två år före »Profetens» premiére, var en stor del af »Afrikanskan» i ordning och såväl en fransk som en italiensk sångerska hade den beräknande maëstron då i sigte. Men så kom »Profeten» emellan, fru Viardot skulle der ha sig en triumfrol och Roger skulle från Opéra-Comique inträda å Grand Opéra i Johans rol, som utan tvifvel är långt tack-sammare än bigamisten de Gamas. Men saken var den att Meyerbeer i början af sextioalet gerna ville ha sina nyaste operor, som gjort lycka i Paris, uppförda i sin födelsestad. »L'étoile du Nord» gick icke gerna an, den kunde berline-sarne utantill sedan »Das Feldlager in Schlesien», delvis not för not identisk; för »Dinorah» fans ingen Marie Cabel i Berlin, som då genljöd af Luccas namn. Då begagnade sig den alltid sluge och omtänksamme maëstron af detta favorit-skap i och för sin Afrikanskas lyckliga framträdande i hans födelsestad — han »komponerade sin Selika enkom för Lucca» — hon sjöng den — och hon och operan och Meyerbeer — alltsammans gick *alle stelle!*

Det var som Hector Berlioz sade: Den Meyerbeer har icke blott lyckan att ega en stor talang, framför allt har han talangen att ega stor lycka.

Selika var ett allvarsamt afbrott i Luccas glada reper-toar, ty glad hade den blifvit med åren. Näpna pager aflöste en förtviffad Elvira, koketta subretter undansköto den sublimes Valentine, Cherubin bjöd Muntra fruarne armen, Mozarts Zerlina drillade i kapp med Aubers, Svarta dominon extra-vagerade och Gounods Margaretha — jubilerade, ty märk-

ligt att säga äfven sistnämnda unga dam var en tid i Luccas skepelse en ganska gladlynt bekantskap, der juvelarians stämning sprattlade igenom hela partiet. Men så fick Lucca ögonen på Carmen, som parisarne aldrig kunna förlåta sig att ha uthvisslat en gång i tiden. »Se der en rol för mig!» — ropade den tilltagsna fru Lucca — »här skall det tyska geniet öfverglänsa det franska». Och i Carmen gjorde hon en kompromiss mellan glädt och sorgligt, blef en rätt utmärkt och ännu mer applåderad Carmencita — och är det än i dag.

Nu var gärdet emellertid uppgifvet. Vid samma tid började Patti ledsna på *sina* subretter och fann det förmer att egna sig åt *le genre héroïque*. Lucca ville visst icke vara sämre. *Vouloir c'est pouvoir*, strax fram som Trubadurens smärteedignande Leonora, som Gounods storartadt vansinniga Hermosa, Ponchiellis Gioconda och nu senast Massenets nobla Chimène i Cid, sångerskans första tillärnade nya skapelse! *Ça ira, ça ira!*

Allt skall gå för denna resoluta dam. En gång stack en viss afundsjuk — ja, namnet hör icke till — den liffulla Lucca i näsan med det att sjunga kunde hon nog, men sjunga koloraturer — nej, det kunde hon icke. Genast skyndade den förargade konstnärinnan att uppträda i ett af operalitteraturens svåraste bravurpartier — jag tror Drottningen af Valois — och det gick, det gick — men icke lär det ha gått så öfversvinneligt väl. Men »sjungit koloraturer» hade hon nu ändå gjort, sjungit Margaretha af Valois — men hon gjorde visst aldrig om det. Hon hade sina skäl, förstås.

Emellertid — den sköna Pauline har nu också applåderats i Sveriges hufvudstad. Hon introducerade sig der med Mozarts i Cherubins fjortonåriga mun lagda gudasköna älskogssång »Väsen, som lyden ömma begär, sägen mig, sägen hvad kärlek är», ett klokt val — bl. a. af det skäl att samtliga de i denna aria förekommande toner eger sångerskan qvar, i förvånande grad ograverade af tidstanden, den der förargliga tingesten, för hvilken ingenting är heligt. Sången gafs som sig borde i ordets egentliga mening *con amore, un poco troppo* till och med. Den blyge, drömmande Cherubin hörde man just ej af, men väl den passionerade, den spanske. Skada emellertid att man såg en elegant, nära medelålders dam utföra detta stycke, och ej den lille »Mignon», Pauline Lucca gifver till bästa på scenen i denna rol, med

sin svajande baret, sin koketta broderade hvita atlasdräkt och den lilla konfektsöta runda purpurkappan — — —

Derpå sjöng Lucca »Erlkönig», och det är ej tu tal derom att hon *icke* förstår tolka Schubert som de främsta tyska romanssångerskorna, Amalia Joachim t. ex. Det är den romantiska grundstämningen, som saknas under Luccas romanssång, den svärmiska koloriten, anden — — —

Lucca är icke nog *fin* musicienne för att skilja emellan olika musikbranscher. Den episka och romantiska sångens plastiska kynne förbises helt och hållet af denna sångerska, som i stället deri inlägger ett pittoreskt element, lånadt från teatersången, hvilken hon sålunda blandar in i en fremmande konstart. I ofvannämnda ballad är det dramatiska lynnet emellertid så starkt uttaladt, att Luccas egendomliga manér just i den mindre stöter musikvännen än i diverse andra saker, specielt Mozarts »Violblomma», som af Lucca gjordes till en glödande passionsros och det med en talang som skulle varit allt beröm värd, om den ej varit i musik-estetiskt hänseende så grundligt — malplacerad.

I röstprakt, sångmetod och mekanisk virtuositet har Lucca alltid hört till andra rangens sångerskor. Det som gång efter annan höjt henne upp au niveau med Nilsson och Patti har varit — »le diable au corps», som vi här ofvan antydde. Dertill arbete. Lucca har arbetat mycket med sin just icke öfverlägset tacksamma stämma, hvilken hon i tidernas lopp fått ganska underdånig de skiftande intentioner, improvisationer — kanske inspirationer, men med säkerhet de — capricer, som hennes lätttrörliga sinne ingifvit henne. Ty hon *känner* lifligt och starkt, och hon vill att hennes åhörare också skola göra detta. Det är denna nästan inställsamma omedelbarhet i förening med den ännu ganska charmerande personligheten, som förklara 1886 års svenska bifallsstormar åt Pauline Lucca — *nota bene* näst efter hennes stora rykte, hennes små privata affärer i detta lifvet och mera dylikt, som icke kan verka annat än exciterande — — —

Jag har redan förut i denna tidskrifts musikafdelning nämnt något om Pauline Luccas Carmen, som, ehuru på sitt sätt framstående, likväl icke är så *hel* och så *riktig* som fru Galli-Mariés, den spirituella fransyskan, som kreerade rolen på Opéra-Comique och sedan deri triumferat litet hvarstades. Luccas Carmen har det felet att råka för ofta i affekt, hon

förmår ej ge ett vederhäftigt uttryck åt den stagnerade indolenta passionen, åt elden under askan i Carmens temperament, hon är dertill för liflig i enskildheter, för litet kraftfull i stort. Koncentreradt *in nuce*, visade sig detta högst åskådligt i habaneran, hon här föredrog på sin andra konsert, hvars glansnummer utan fråga var det sprudlande qvicka och pigga utförandet af Bizets lika pigga »Cadiz-flickor», en visa, helt i Luccas bästa genre. Det seriösa torde nemligen aldrig helt och hållet bemäktiga sig Luccas glada och pikanta konstnärsindividualitet, trots de förtjenster hennes smidiga, tilltagsna talang förstår inlägga äfven i sådan musik som Grefvinnans stora scen (Mozart) och än mer uti Ponchiellis i mindre sträng och fordrande stil hållna Gioconda-aria.

Då detta skrives, har Lucca ej ännu uppträdt på vår lyriska scen. Man väntar.

* * *

Som hastigast vill jag blott omnämna efter Lucca en svensk sångerska, som i röst öfverträffar henne och i dramatisk expression kommer henne mycket nära, oaktadt bristen på verldsrykte gör detta svårerkänt för oss, allt utländskt afgudande svenskar, fröken *Augusta Ohrström*, hvars konsert med dess af sångerskan mönstergilt föredragna Faust-scen förträffligt inledde höstsäsongen.

* * *

K. Stora Teatern tyckes nu i sin »*Trumpetare*» ha fått en konstnärlig själsförvandt till *K. Dramat. Teaterns Blumenthal & k.i.* Samma mikropiska estetiska värde, samma otadliga moral och samma applådknipande realisations-godtköps-effekter!

Och ändå hvilat denna Nesslers opera på en klingande skön poetisk malmgrund, Scheffels sång-cykel, som i skärhet, ömhet, finhet utvecklar samma intagande behag som i fylig, blodfull fart och styrka. Librettisten hr Bunge har enligt

librettisters vana gjort sitt värsta att skudda bort så mycket guldstoft som möjligt från den lyriska diktens fjärilsvingar — men der orden finnas qvar in extenso på några ställen, verka de med oasens ljufliga friska lugn — efter den irriterande ökenvandringen genom bearbetarens fatala anordningar, omstöpningar och — än fasligare — tillägg. Dessa ur den Buneska snillrikheten direkt emanerande påhitt äro *lika mycket* värdefulla som de äro ovanliga och det är knappast skäl att med deras relaterande förarga en större allmänhet än den som blir instängd i k. operasalongen att utstå dem.

Hr. Nessler har icke misslyckats i att träffa den Buneska poesins rätta ton. Dessa herrar ha rätt mycket gemensamt i anda, smak och märkvärdighet. Den Scheffelska poesin står deremot okomponerad qvar. De melodier, hvarmed hr Nessler efter långt sökande hos Abt, Kücken, Gumbert och Proch försett dem, verka ungefär som klosterdocket framför en vacker nunnas anlete. Man har en plågsam förnimmelse af något skönt och härligt, som icke kan göra sig gällande.

Liksom de Buneska meningarna förefalla hopletade ur all verdens operaböcker, så har hr Nessler i ljufligaste harmoni härmed plockat i hop både smått och stort ur all verdens opera-partitur. Man skulle vara honom erkänsam för den möda han gjort sig att kompilera och åter kompilera, om han blott vore så hygglig och citerade korrekt och citerade till punkt. Men det är det hr Nessler alldeles icke besvärar sig med. Bredvid en fras, temligen snällt afskrifven ur Wagner, fogar han en reminiscence af Verdi eller franska skolan, så en trosvarm Wagnerist kan bli alldeles galen i hufvudet. Å andra sidan kan någon öm älskarinna af de Gounodska kärleksförhåvelserna rent af få nervattacker, då hon finner sin dyrkade idol ej citerad, ej en gång imiterad, nej — *karrikerad* och på det mest otillständiga och — nöjsamma sätt, man billigtvis kan begära.

Med god instinkt har man hos oss låtit måla vackra dekorationer åt Trumpetaren. Det behöfs *mycket* vackert att se på, när man skall höra hr Nesslers musik. Äfven balettdamerna äro vackrare i denna opera än annars. Också välbetänt med hänsyn till den Nessleriska balettmusiken. I hr N:s andra mästerverk, »Rättfångaren», äro dock tablåerna flera och mer omvexlande — något à la Tummeliten — dekorationerna grannare, scenerierna lifvigare; därför äro vi

nästan frestade att sätta detta hr Nässlers mästerverk *öfver* hans »Trumpetare», så eget det kan tyckas, enär man kunde anse ju, att kattmusiken i »Rättfångaren» borde vara större än i »Trumpetaren».

Det är hr *Forstén* som är vår trumpetare och det är hr *Johnson* som trumpetar ut hans älskogsjemmer och älskogsfröjd. Båda trumpeta på med den äran. Hr *Forstén* uppbyder all sin förmåga att påminna om hr *Ödmann*, men någon tenortrumpet blir han ändå ej, fast han sjunger sina a, e, i, o, u, y, uppåt höjden så tunt och ljust som möjligt. Hr *Forstén* bör betänka: att en lyrisk tenor, som hr *Ödmann* i grunden är, till alla damers och med dem liktänkandes tillfredsställande tvingas att sjunga *alto* eller helst *soprano* så mycket som möjligt uppåt trestrukna registret, att minska volymen för att få klangen skärare, och när man har tenor och gör detta hokuspokus så charmant väl som hr *Ödmann*, är ju härom intet att säga, om ej *bravo*. Men en barytonstämman lämpar sig ej för slikt; vill en barytonist partout tjusa damerna — *jag* förtänker honom det ej — då får han allt lof att göra det på annat sätt. Hr F. försöker ju detta för öfrigt med »fina manér». Det är ju godt och väl, men icke passar det precis hans trumpetare. Då hr *Forstén* står och kurtiserar fröken *Ek* utanför kyrkan vid *Fridolinsfesten*, frapperas man af huru mycket våra *Amaranth-* och *Innocence(!)*-hjeltar måtte likna medeltida trumpetare.

Föröfrigt går det nu bättre än förut för hr F. att få fram rösten och att han ej tremulerar — ens i afskedssången — bör högeligen beundras. Men det är med hr F. som med hr *Simonsen* i *Kjöbenhavn*, sans *comparaison* hvad röst-materialet angår. De kunna knapt sjunga två takter efter hvarandra *legato*. *Derför* gör ej hr F:s afskedssång det intryck, som den rätt tilltalande kompositionen och det varma föredraget annars skulle göra.

Hr *Johnsons* trumpetare är också ganska bra. Men, när han trumpetar kärlek, måste han minnas, att det är *ren* kärlek det är fråga om.

Fruarna *Strandberg* hjälpas äfven i denna opera åt endrägteligen som goda anförvandter anstår att lätta bördorna för hvarandra vis à vis *Grefvinnans* tråkiga och dumma parti. Fru W. *Strandberg* har fått klander för att hon spelar *Martha* emellanåt i denna rol — men i all världen!

då hr Bunges Grefvinna heter lika simpelt om ej simplare än Martha, hvad göra?

Likaså har man klandrat hr *Rundbergs* Damian för att vara en dålig medeltidsfigur. Men då hr Nesslers och Bunges Damian samvetsgrant är tagen ur »Nürnbergerdockan», hvarför klandra hr R., om han bjuder till att låta hr Dahlgrens mirakulöse Donathan gå igen i riddarkostym?

Och som en värd kollega -oändligt träffande har sagt: något roligt bör man väl få ha i denna opera!

Fröken *Ek* ropar »Pappa, nu kommer han!», så att man genast tänker på fru Hartman, och försöker göra sig så munter och ingénue som möjligt i Marias travesti af Schefels Margaretha. Fröken Ek har sitt område, der hon börjar bli allt mer och mer förtjenstfull, i den tragiska operan, och det torde ej vara förståndigt att annat än undantagsvis ge henne roller som denna. Sista aktens soloscen, der hon är bäst hemma, bör väl ock kunna sjungas af någon annan än fröken Javette, nu som förr kgl. teater-dublett-sångerska.

Hr *Söderman* bör ej förgätas som Conradin, trumpetaren-värfvaren, en rol, som tycks ligga bra för denne sångares naturel och som därför lyckas honom berömvärdt väl.

Hr *Strömberg* har på senare tiden uppträdt så mycket i den seriösa operan, att han lättförklarligt nog glömt af att vara rolig. Och likväl har denne redbare artist för en tid sedan i roller som Hr Page (Muntra fruarne), Lord Elfort (Svarta Dominon), Bartholo m. fl. visat prof på en icke förkastlig humor. Här i Grefvens långgrandiga parti skulle en sådan komma väl till pass, och kanske den kommer med tiden. Men skall hr Strömberg dubblas af någon, måste det bli hr Janzon, hr Selligren är omöjlig för denna rol. Man betänke ju att den ädle grefven sitter en god del af andra akten och bara småpratar, småputtrar och småpokulerar för sig sjelf, tar då och då en knarrig djup ton, då och då en klunk ur bågaren (orkestern genast: tipp tapp, tipp tapp, tipp tapp, ti, Offenbach), läser viktiga bref, högt dessvärre, anfäktas af gikten, liksom åhörarne af giktarian, stultar kring i rummet, sätter sig igen, tar emot bud, affärdar bud, och man börjar tro att hr Strömberg-Grefven tagit andra akten på entreprenad, emedan damerna och hr Forstén tycka den är för tråkig att agera med uti, då dessa sent omsider infinna sig, hr Forstén dock först efter ett oändligt trumpetande.

Körerna sjungas så att det är en skam åt *det* — att det icke är bättre musik att sjunga. Balettkåren är deremot icke så lyckad i denna opera som annars. Icke vet jag om det är bristen på balettmästare eller förstyre, men alltnog det går icke som förr riktigt och pantomimen utfördes de aftnar, jag tagit mig till att skåda Trumpetaren, rent af dåligt. Naturligtvis undantar jag derifrån hr *Sjöblom* och fröken *Westberg*, som äfven i pantomimväg visade sig som goda konstnärer. Orkestern spelar denna singuliert instrumenterade opera med mer intresse än man kan begära för en så ovärdig uppgift. Jag vet icke, om hr *Henneberg*, som haft besvär med Trumpetaren, är för mycket pietetfull att vilja bryta med k. orkesterchefernas *sittande* traditioner, men det vet jag, att flera musikvänner, vid underrättelsen om hr *Hennebergs* utnämning till sin plats, utbrusto: »Nå, då få vi en kapellmästare som står, som *måste* stå — — —»

De bedrogo sig.

* * *

Nya Teatern, hvars musikaliska smak mot slutet af förra spelåret fördelaktigt dokumenterade sig genom uppförandet af Glucks »Bedragne Kadi» och Cagnonis »Pappa Martin», har denna termin hedrat sig med Mozarts »Teaterdirektören», som, låt vara att de musikaliska krafterna här lika litet som i de tvenne nyssnämnda operorna räckte ens tillnärmelsevis till, dock icke förfelade att göra ett godt intryck genom — förutom naturligtvis den formklara, älskligt graciösa musiken — den håg och det bemödande som märktes hos de utförande, af hvilka fröken *Jonson* med sina rikare medel som vanligt bäst uppbar den musikaliska delen, liksom fröken *Sjöberg* den dramatiska. Äfven repisen af »Madame Angots dotter» hör till dem, som icke billigtvis böra af musikkritiken klandras, enär detta arbete, fränsedt librettens delvis af lokal- och tidstone betingade små frivoliteter, erbjuder små musikaliska genrebilder och konversationsstycken i *Lecocqs* allra bästa stil, som rätt mycket i denna opera närmar sig den franska komiska operans heroer, hvilka det eget nog långt mindre lyckats kompositören att följa i spåren, då han skref sin på Opéra-Comique uppförda

stora opera »Plutus». Fru Hjortberg och — fröken Björkergren (!), som introducerade denna opera på N. T. i dennas barndom, efterföljdes i sina resp. roller af fru Östberg och fröken Vendela Andersson, hvilkas prestationer antagligen voro de bästa, man i en sådan opera som denna någonsin sett och hört. Fru *Stenfelt* och fröken *Sjöberg* hade alltså ett ganska kinkigt uppdrag att söka ersätta dessa begge omtyckta och begåfvade konstnärinnor, och att det lyckades dem så bra som det gjorde hedrar deras redbara och talangfulla ansträngningar, om det också naturligtvis långt ifrån lyckades dem fullt ut.

Oktober 16.

Volontaire.

Ett publicistlif.

Det var i slutet af april, en blåsigt gråkall dag, då den nyss 30-årige Karl August Strömbäcks stoft i Ladugårdslands grafkapell invigdes till den sista hvilan. Begrafningseeremonierna försiggingo så sans ceremonie som möjligt, och det hela var undanstökadt på några minuter. Icke lönade det mödan att plundra retorikens blomstersängar, då det endast gälde en fattig tidningsskrifvare, som ej kunnat vinna en »aktad» ställning eller ens ett utanför trängre literära kretsar känt namn. Processionen till kyrkogården räknade summa två vagnar, ingalunda till trängsel fyllda. Intet farväl uttalades vid grafven, intet öga skymdes af tårar, ingen blomma lades på kullen. För att utmärka platsen, der den döde hvilade, nedstucko dödgräfvarne i mulden en brädlapp, på hvilken det stod: N:o . . . — — —

N:o . . . ! Det var således den minnesvård, han kunnat förvärfva sig. Likväl var här jordad en man, hvilken tidningar i skilda landsändar betecknat som en af våra mest begåfvade, mest talangfulla publicister. I liberala kretsar förespåddes honom under hans sista lefnadsår en lysande framtid, så lysande, som journalistiskt arbete i vårt land kan bereda sin utöfvare. Han egde förutsättningar dertill uti ett mångsidigt vetande, en rent af underbar receptivitet, en snabb uppfattning och en derpå grundad träffsäker slagfärdighet, som knapt lät motståndaren tala ut, innan repliken redan var färdig. Härmed parade sig en aktningsvärd arbetsförmåga, om också något ojämn, och en ovanlig lätthet att producera, äfven om det producerade var nog vexlande såväl i innehållets tyngd som i formens klarhet och elegans.

Det som i första rummet konstituerade honom till tidningsman och gjorde honom egnad att med kraft verka i pressens tjänst, om han fått leva, var hans brinnande kärlek för sitt yrke, — nej, för sitt kall. Ty journalistiken var för

Strömbäck ej blott ett vitæ genus, hvaraf han sökte sitt lefvebröd, — det var en lifsuppgift, hvilken han satte högt och med hänförelse omfattade. Han var en af dessa bland oss alltmera sällsynt vordna naturer, som äro födda till tidningsmän och som därför knappast någonsin haft en tanke på att bli något annat.

Hans utvecklingshistoria hör icke till de hvardagliga, och i sitt lif fick han ingalunda färdas på banad allfarväg; därför vardt han ock en säregen natur, varmt afhållen af några få, sedd med övilja af många, förbisedd af ingen. Han föddes i Ystad 1855, men icke af sammanvigda föräldrar. Sin mor hade han aldrig sett; med sin far, en person i framstående samhällsställning, trädde han visserligen i beröring både som gosse och man och torde med honom hafva haft mer än ett meningsutbyte, till föga båtnad dock för bägge parterna. Han fick emellertid en fostermor, vid hvilken han fasthängde med innerlig tillgifvenhet. Hon satte honom i »latinskolan» i Ystad, hvarifrån han dimitterades till de öfre klasserna af läroverket i Malmö. Bland kamraterna der väckte han genast uppmärksamhet genom sina för korta byxor, sitt för långa hår, den höga ton han strax anslag och sina väl avancerade lefnadsvanor. Han superade på restauranter, han spelade biljard, han bildade klubb, hvori det spelades kort och politiserades. Den visdomskälla, hvarur han helst hemtade sina kategoriska omdömen, med hvilka han frankt nedgjorde kungar och prester, var Held och Corvins verldshistoria. Snart inträdde han i gymnasisternas förening för idkande af vittra idrotter. Föreningen hade en handskrifven tidning, som förut, då den redigerades af, bland andra, skalden A. U. Bååth, var ett hufvudsakligen »belletristiskt» organ. Men med Strömbäcks inträde i sällskapet blefvo tendenserna mer politiska och polemiska. Dermed var uppslaget gifvet till en rad af strider med skolans rektor, hvilken saknade sympati för »individualitetens berättigande», som då var de unge rabulisternas slagord, men deremot så mycket strängare höll på skolans ordning. Gymnasisterna med Strömbäck i spetsen svärmade för det »subjektiva»; rektor var nog man för, att det »objektiva» skulle komma till sin rätt. Var än uppfattningen af det »subjektiva» och »individuella» något oklar, så hade man dock bildat sig en bestämd öfvertygelse derom, att rektor var en grym tyrann, mot hvilken man borde revoltera.

Än värre blef, det då en sommar Buckles Civilisationens historia föll i Strömbäcks händer. Studiet af denna gaf uppslag till läsningen af Brandes' Hovedströmningar, Hettners literaturhistoria, Viktor Rydbergs Siste athenare och Bibelns lära om Kristus, Renans arbeten m. m. Nu kunde det ej skrivas en skolkria, utan att det gjordes opposition mot bestående förhållanden och häfdvunnen uppfattning. De religiösa frågorna behandlades med en obesvärad frisinthet; historiens dogmer nedrefvos, till stort obehag för Gustaf Vasa, Gustaf II Adolf och Karl XII; franska revolutionen apoteoserades; Luthers reformation stämplades till ett fuskverk; Voltaire framdrogs ur den skamvrå, der den kyrkohistoriska undervisningen placerat honom, och åt Rousseau egnades hänryckt tillbedjan. Romantiken afskyddes, åt Tegner ryckte man på axlarna, Runeberg godkändes. Men mest var det Danmarks unga literatur, som intog ynglingasinnena; Holger Drachmanns revolutionära dikter kunde man nästan utantill; man hyste den lifligaste beundran för Schandorph och Jacobsen, om man ock ej på långt när fullt förstod dem.

Den uppfattning, han genom sådan läsning insöp, gaf sig luft i små uppsatser, som väckte uppmärksamhet inom skolan och äfven gingo till läns inom familjekretsarne. Läraren i svenska blef rent af förbryllad och hänvände sig till rektor, hvilken genast tog itu med ofogets näpsande. I en kria hade Strömbäck låtit Gustaf Vasa stå fram mindre som befriare än som frihetsförstörare och deremot försvarat Dacke. Detta var ju härresande! Strömbäck framkallades inför läroverkets samlade ungdom och mottog en dundrande tillrättavisning, hvarefter ungdomen förmanades att frukta Gud, älska fosterlandet och vörda våra store konungars minne. Derefter framträdde på rektors vink historiarum lector, försedd med en diger apparat af historiska luntor, och införde delinqventen i ett sidorum för att der grundligt öfverbevisa honom om det orätta i hans uppfattning. Vid detta eller något annat rektorsförhör vågade Strömbäck uttala Brandes' stolta ord: »Jag tror på den fria tankens rätt och den fria forskningens slutliga seger». Men rektor genmälte dervid kärt, att den »fria tanken» kunde hålla hus, hvar den ville, men vid hans läroverk fick den icke finnas.

Slutligen hölls i närvaro af läroverkets inspektor ett kollegium, inför hvilket Strömbäck inkallades. Hans kamrater i de öfre klasserna samlade sig nu och uppsatte en af

dem alla undertecknad skrifvelse, hvori de förklarade sig med honom solidariska, sägande sig i allo gilla hans handlingssätt och ansluta sig till hans åsikter. Denna proklamation ingöt icke, sanningen att säga, hos lärarkåren den respekt, som man åsyftat. Men då Strömbäck mottagit sin varning och utträdde ur kollegiirummet med hufvudet buret högre än vanligt, helsades han af kamraterna med skullande lefverop.

På sådant sätt kunde det icke gå väl i längden. Krachen utbröt snart nog och af följande anledning. En af Strömbäcks kamrater, den till hvilken han närmast slutit sig, erhöi ett mindre godt sedebetyg, hvilket af kamraterna ansågs orättvist. S. gick hem och nedskref ögonblickligen en uppsats, med hvilken ett par kamrater lunkade af till en liten tidnings byrå, der den med tacksamhet mottogs. Det var första gången han fick något af sina tankefoster befordradt till tryck. Hur beundrades ej detta opus, hvori den ungdomlige författaren så väldeligen ljungade mot jesuitism, förtryck och allt mörkrets otyg! En af kamraterna misstänktes för författarskapet och ställdes till rätta. Han nekade, förstås, men angaf ej auktor. Med den ridderlighet, den hänsynslösa oförskräckthet, som alltid utmärkte Strömbäck under kritiska moment, skyndade han att presentera sig som insändaren. Måttet var nu rågad. Strömbäck erhöi consilium abeundi.

Det var under loppet af vårterminen 1874 och ynglingen, som då fylt 18 år, befann sig i skolans öfversta (sjunde) klass. Hans betyg från föregående termin utvisa »med beröm godkända» kunskaper i modersmålet, historia och naturkunnighet, i de öfriga ämnena »godkända». Han hade således vid den tid, då han bortvisades, utsigt att inom kort kunna aflägga en fullgod »mogenhetsexamen» — om han blott varit spakare. Nu stängdes med ens banan framför det nästan upphunna målet, och han slungades in på äfventyrarens mörka stråt för att gå en oviss framtid till mötes. Redan under sina sista skolår hade han nog fått veta, hvad fattigdom vill säga. Något understöd fick han af sin fostermor, kanske äfven en och annan gång litet hjälp af fadren, men var annars hänvisad att lefva på, hvad privatlektioner kunde inbringa; och på den tiden betalades 1 à 2 timmars daglig undervisning med 5 kr. i månaden. Sina böcker sålde han så efterhand, och liqviden användes för tillfredsställande af hans alltid starka matlust.

Men sedan han förvisats från skolan, blef nöden fruktansvärd. Han gick trasigt klädd, han bodde i ett rum, der under vintern fönstret var tumstjockt af is, han frös och svalt. Någon gång kunde han få en öfversättning att verkställa, eller skref han en uppsats till den nyss nämnda lilla Malmötidningen, men honoraret var jämmerligen klent. Han skulle bokstafligen hafva hungrat ihjäl, om ej en och annan barmhertig menniska ibland skickat till honom en matbit.

En vacker dag fick han i sitt hufvud, att han skulle bli skådespelare. Han anmälde sig hos fru Elffors och fick tillåtelse att debutera. Först var Gringoire ifrågasatt, men så bestämde man sig för »De nygifta», hvori han skulle spela Axels rol. Garderoben blef nödtorfteligen upphjelp, rum hyrdes i hotell, och en vacker vårafton uppenbarade han sig å Malmö scen inför fullsatt salong. Hans f. d. lärare voro talrikt tillstädes, likaså hans f. d. kamrater. De förra sågo skeptiskt hånande ut, de senare voro fyllda af segervisshet. Debutanten var vacker som en Apollo, men hade synbarligen för trånga skodon, förde sig otympligt och talade den förfärligaste Ystadsskånska. Hans sceniska carrière slöts samma qväll den börjat.

Under sommaren 1875 förde han åter samma svältlif, med bostad ömsad oftare än skjorta. Vid denna tid kände han allt mera oemotståndligt hågen för tidningsmannaverksamhet vakna. Mången sommarafton tog han med sig en liktänkande vän och vandrade så utåt landet, helst längs med Sundets flacka strand, der man kunde se solen gå ned i hafvet. De slogo sig då ned vid väggkanten och drömde om framtiden. Och var blott hungern nödtorftigt stillad för dagen och kassan så stark, att man kunde bestå sig lyxen af en sexörescigarr, så var det ingenting som afkylde den alltid muntre och hoppfulle Strömbäcks oförbränneliga lefnadsmod. Han strålade af belåtenhet, han talade om framtiden med en trygghet, en tillitsfullhet, som vore det den enklaste sak i verlden att sjelf länka sitt lifs öden. Nu ville han sätta upp en tidning, som skulle heta »Det fria Sverige» och föra frihetens, framför allt tanke- och samvetsfrihetens talan, men ej vara bunden vid något visst partis program. Plan för en sådan tidning uppgjordes i hvarje detalj. Medgifvas bör måhända, att den i det hela var riktig och att i vårt lands press kanske fins ett tomrum, som »Det fria Sverige» kunde hafva fyllt. Ännu ett par månader före sin död talade S.

om sin blifvande tidning, men han hade icke mera något hopp att realisera tanken.

I sept. 1875 erhöill han af boktryckaren, bokhandlaren och redaktören Kindvall i Varberg ett anbud att ingå i redaktionen af denna stads tidning. Han anställdes som medarbetare med 300 kronors lön och allting fritt; han hade naturligtvis äfven fritt tillträde till boklådan och det begagnade han med eldig håg. Ungdomligt hänförd, kastade han sig i debatten om »de lokale forhold», lade sitt ord i vågskålen till förmon för en projekterad järnväg, afstyrkte en annan, polemiserade med Göteborgs Handelstidning, förordade en reform af polisväsendet m. m. För följetongsafdelningen lemnade han öfversättningar från franska och tyska språken. Han uppträdde nu äfven som originalförfattare med Kindvall som förläggare. Den af honom skrifna teaterpjesen »452,000 kronor 77 öre» gjorde lycka, åtminstone i Varberg. Som en vemodig minnesbild fick han nu utgifva sin under nödens tid i Malmö skrifna originalskezz, »Enslingens julafton», ett ur beklämdt bröst frampressadt skri af ängslan, en bön om en skymt af solljus och kärlek i all den lifvets bitterhet, som då strömmade öfver honom. Ett litet häfte med titel »Skizzer i original och öfversättning» utgafs äfven. För dessa arbeten erhöill han (enligt kontrakt af den 28 juli 1876) i ett för allt ett vederlag af 50 kronor.

Under Kindvalls frånvaro på en utländsk resa de sista månaderna af året 1876 fungerade den 20-årige Strömbäck som redaktör af Norra Hallands tidning. Som tidningsman och skriftställare egde han nu en social position och gjorde sig bemärkt i sällskapslifvet. Han var ballejon, utan att vara dansör, han spelade komedi som amatör, han förlofvade sig och han gjorde skulder, hvilka snart växte till en betänklighöjd. Slutligen reste han en vacker dag (1877) till Stockholm, »utan att göra afskedsvisiter». Af Kindvall erhöill han emellertid ett rätt vackert intyg om sin föregående verksamhet.

I Stockholm gick han helt framt upp på Dagens Nyheters byrå och anmälde sig som hågad att taga anställning derstädes. På hufvudredaktören gjorde han ett godt intryck, befans fullt användbar och var sålunda arbetande medlem af hufvudstadspressen. Han hängaf sig åt arbetet med feberaktig ifver, han skref ideligen och mångahanda: notiser, referat, artiklar, öfversättningar, teaterkritiker. Det kunde

ej undvikas, att han i hastigheten mången gång sköt betydligt öfver målet och dugtigt »högg i sten». Emellertid visste han skaffa sig anseende för eminent duglighet, hvilket ock villigt medgafs såväl af hans chef som af kamraterna. Ett litet exempel på hans i alla skiften sig lika slagfärdighet må anföras. Samma dag statsmannen Thiers dog, deltog S. i en animerad festmiddag å Nackanäs, hvarvid det icke sparades hvarken på champagne till rätterna eller på punsch till kaffet, i följd hvaraf det syntes vara förbi med hans arbetsskicklighet för den dagen. Men då han på aftonen vid besök på tidningens byrå der fann det telegram, som underrättade om den celebre mannens dödsfall, slog han sig ögonblickligen ned vid skrifbordet samt aflevererade inom kort en briljant artikel om Thiers' lifsgerning, hans betydelse för Frankrikes utveckling och de följder, som dödsfallet kunde väntas medföra.

För festmiddagar och dylika extravaganser var nu emellertid S. till sin olycka allt för svag. Hans böjelse för vällefnad, för hvilken han ej satte annan gräns än den, som drogs af omöjligheten att ständigt hafva penningar till hands, gjorde snart hans ekonomiska förhållanden förtviflade. Sin sista fyrk lät han dock utan betänkande springa för tillfredsställande af ögonblickets storslagna ingifvelser. Med 15 kr. på fickan, aflagda för välbehöfligt inköp af ett par nya skodon, bevistade han en gång sångerskan Anna de Wahls recett på Mindre teatern och fylles snart af sin lättantändliga hänryckning. En handelsbokhållare inkastade på scenen en blombukett, hvilken S. tyckte vara alltför futtigt simpel, hvarför han genast lemnade sin plats och gick direkt till blomsterbutiken. Snart återkom han, och då fick sångerskan till sig inkastad en riktigt ståtlig 15-kronors bukett, men skomakaren gick den gången miste om en beställning.

Det var också närmast i följd af penningtrassel och deraf framkallad obetänksamhet, som S. på hösten 1878 måste lemna sin anställning på Dagens Nyheters redaktionsbyrå. För stunden kände han sig nu bruten; ingen människa i hela vida världen hade han att sluta sig till, åtminstone ingen, som förmådde att mera verksamt ingripa i hans lefnadsöde. Följaktligen vardt det för några månader ett lif af den fullständigaste vagabondage. Allt som ansågs ega värde, såsom böcker, kläder, skodon, linne, skrifställ, brefpapper — minnen från den korta förlofingsperioden —

allt »realiserades» bit för bit. En dag hopsamlades 13 st. stöflar, alla utslitna och till på köpet omaka; med dem gick han från skomakare till skomakare, från pantlånare till pantlånare och bjöd ut dem, slutligen till 1 krona för hela lagret, men förgäfvos. Så hopskrefs i största hast en artikel eller letades reda på ett gammalt poem, någon bortglömd ungdomssynd, som det nu gälde att »placera». Honoraret förvandlades genast i en bastant måltid. På det sättet drog han sig fram, så godt det lät sig göra. Önskar man detaljer, hänvisas till »Röda rummet», hvori S. visserligen blott helt flyktigt skymtar fram, men hvars skildringar af den tidens literära och artistiska bohémienlif i allo passa in på hans dåvarande ställning.

Följande året skedde åter en vändning till det bättre, då S. antogs som medlem af Nya Dagligt Allehandas redaktion. Det var egentligen som kritiker och literaturanmälare han här ådagalade sin produktionsgåfva, hvilken af den lidna pröfningen snarare utvecklats än slappats. Han var ännu alltjämt samme slagfärdige, öfverdådige fäktare, vare sig det gälde att angripa eller parera. Af tidningens redaktör K. A. Lindström bemöttes han länge med en nästan faderlig välvilja, ehuru Strömbäcks allt skarpare framträdande realism icke synnerligen harmonierade med den uppfattning, som tidningen skulle göra gällande. Hans inkomster blefvo under denna tid rätt goda, ehuru det naturligtvis aldrig kom i fråga, att han deraf »samlade i ladorna». Karaktäristiskt nog förde S. under de sista åren räkning öfver sina inkomster, men icke öfver sina utgifter. Deraf framgår, att han under året 1879 förtjänade öfver 2,800 kr., 1880 nära 2,700 och 1881 nära 3,000 kr. Vid sidan af sitt arbete i N. D. A. lemnade han äfven flitigt bidrag till Bohusläns tidning, hvilken redigerades af hans forne skolkamrat I. Nelin. Från 1881 blef han Stockholmskorrespondent till Helsingfors Dagblad, hvarjämte han äfven skref uppsatser i Sydsvenska Dagbladet och i Ny Illustrerad Tidning. Dessutom ombesörjde han åtskilliga öfversättningar.

Hans ställning inom redaktionen blef emellertid ingalunda förbättrad med åren. Detta vållades ej blott af skiljaktigheten i åsikter, utan kanske än mera af ett affärstrassel som ingalunda genom de förbättrade inkomsterna reglerades. Sin inkomsträkning för år 1880 afslöt han med orden: »Kr. 2,678, hvartill också skulle kunna läggas en hel hop pin-

samma erfarenheter; ett vedervärdigt och gagnlöst år för resten.» Han höll emellertid ut äfven under det följande året, men under 1882 kom åter en »krach». Det var i försvarsstriden för sin skolkamrat A. U. Bååth, hvars skaldskap han högt beundrade, som han företog sig att till sin ofärd angripa den Wirsénska idealismen, för hvilken kritiken ännu på den tiden hade endast blommor. Framhållande, att Bååth blifvit af Posttidningens kände literaturanmälare orättvist nedsatt eller ignorerad och att hans realistiska diktart hade framtiden för sig, betecknade han den Wirsénska diktningen som en »efterklangspoesi», ett ihåligt återljud af en förgången tids traditioner. Saken förvärrades, då han i en följande uppsats yttrade något om »våra skalder från Tegnér och Geijer ända ned till Wirsén och Tammelin». Strömbäcks mått var rågadt, och han skildes från Allehandas redaktion. I december 1882 uppbar han af den samma sitt sista arvode.

Han var nu åter utan fast anställning och hänvisad till den ovissa utkomsten af tillfällig skriftställarverksamhet. Någon svårare nöd kom han emellertid denna gång ej att lida, om än en viss cynisk nonchalans i hans uppträdande stundom kunde synas häntyda derpå. Hans vänner, ehuru hvarken många eller mäktiga, voro dock beslutna att, så långt deras tillgångar och kredit förslogo, bistå honom samt hålla hans mod och hopp upprätt. Han var fortfarande korrespondent till Helsingfors Dagblad, medarbetade tillfälligt i ett par mindre Stockholmstidningar samt biträdde vid öfversättningen af Flauberts roman *Salambô*. Under signaturen Fritz Krook skref han vid denna tid uppsatserna »I brytningstiden» samt »Arvid Posse och landtmannapartiet» i denna tidskrift. Den sistnämnda uppsatsen väckte uppseende på flera håll, och Strömbäck erhöll såväl af förläggare som af redaktörer förmonliga anbud, mellan hvilka han hade något svårt att göra sitt val. Hade han velat som politisk brochyrförfattare efterträda Marcellus eller ock utarbeta en följd nutidsromaner, skulle han ej saknat förläggare; men ett så långvarigt och ihärdigt arbete öfverensstämde föga med hans smak. Af Hedlund antogs han som riksdagskorrespondent åt Göteborgs Handelstidning; derjemte lemnade han bidrag till Sydsvenska Dagbladet, hvars redaktör, doktor Herslow, som varit hans lärare i Malmö, egnade honom ett välvilligt deltagande. Under någon tid medarbetade

han äfven vid redigerandet af samlingsverket »Från Europas hof.

I början af året 1884 fick hans lefnadsöde ett nytt uppslag, hvilket han och hans vänner med förhoppning motsågo. Genom penningbidrag, som lemnades dels af dr Herslow, dels af en för Strömbäck intresserad annan person i Malmö, sattes han i stånd att afresa till London för att der arbeta som korrespondent åt svenska och finska tidningar. Med en energi utan like förberedde han sig för detta värf: han läste digra arbeten öfver Englands nutidshistoria och samhällslif samt uppöfvade betydligt sin färdighet att i tal och skrift använda det engelska språket. Korrespondentuppslag fick han af Sydsvenska Dagbladet, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Helsingfors Dagblad, senare äfven af Aftonbladet. En dag i mars tömde han afskedsbägaren med några få vänner, bland dem Birger Schöldström, Karl Wetterhoff och nedskrifvaren af dessa rader, hvilka sedan följde honom till järnvägsstationen. »Han har sin bana framför sig, jag har min bakom mig», yttrade vemodigt Karl Wetterhoff, då den afresande, glad i hågen, vinkade åt oss från kupéfönstret. Icke anade någon, att Strömbäcks egen bana, öfver hvilken nu bredde sig förhoppningarnas solljus, skulle så hastigt och oväntadt afslutas.

Det började nu ett lif under helt nya intryck och förhållanden, hvilka han i sina bref pikant skildrade. »London», skref han, »har icke slagit mig med förvåning i annat afseende, än att pengarna gå så fort åt, huru man än håller om pungen och fastän jag ej smakt hvarken whisky eller gin. Men London är en treffig stad och framför allt en välbygd stad, der man endast löper fara att vid hvart tionde steg stupa på näsan öfver en staty, ofta nog upprest åt någon harkrank, som katten inte vill spotta på. I parlamentet går det efter våra begrepp ytterst familjärt till, så familjärt till och med, att, ehuru jag befann mig på läktaren, behagade likväl my noble friends markisen af Hartington och mr Chamberlain sitta med hattarne på i ministerbänken. Parlamentsbyggnaden är utan och innan den ståtligaste jag någonsin kunnat tänka mig, men — må Gud och Kalle Wetterhoff förlåta mig det — Westminster Abbey der bredvid förekom mig ackurat likna ett gammalt klädstånd vid Ox-torgsgatan, förutsatt att våra klädståndsmadamer handlade med monument öfver s. k. store män. Jag misstänker dock,

att de i så fall skulle veta att utveckla något mera smak och takt i fråga om dyrbarheternas anordning. — Mina språkstudier bedrivas på det sättet, att jag talar engelska, lakonisk dialekt, med poliskonstaplarna, svordomar med droskkuskarne och ögonspråket med min vackra värdinna. För öfrigt satt jag och teg som ett godt barn vid bordet i pensionen, ända tills jag i tisdags kom under fund med, att min ena granne är fransyska, hvarefter jag börjat göra raska framsteg i att parlera franska.»

»Hvad jag mest beundrar,» skref han vidare, »näst sän-
garne och de engelska åkarnes präktiga hästar, är den mye-
ket omtalade engelska sedligheten. Näst Sodom och Gomorrha,
saliga i åminnelse, torde väl ingen stad i världen någonsin
i det afseendet stått högre än denna. Qvinnofriden hålles
strängt i helgd här i landet; deremot kan det vara riskabelt
för en karl att gå på de mest besökta och fashionabla ga-
torna, äfven midt på ljusa dagen. Förleden dag råkade jag
tillsammans med ett par medlemmar af den svenska kolonien,
hvilka studerade sitt London under flitiga promenader mellan
Skandinaviska klubben, Café Monaco och Aquarium. Vi
kommo till sistnämnda ställe, som skall vara ett slags Berns
salong i öfverdådigt förfinad skala, men i fråga om publiken
uteslutande tedde sig som ett visst slag af turkiska bazarer...
Jag låg hela natten i oroliga drömmar om en stupid och
sluskig — efter hvad det sades — persisk knes, som gått
der nere och sett idiotisk ut, under det han lätit diaman-
terna blixtra på armbanden kring en smutsig rockärm. De
engelsmännen ha nu ett för treffligt sätt att roa sig!... Mina
vänner kunna således vara lugna: vid sidan af min politiska
torde jag här äfven komma att oafbrutet fullfölja min mo-
raliska uppfostran.»

»Du känner icke, du, lyckliga människa, hvad en engelsk
söndag är förfärligt tråkig. Den dag, som vår herre gjorde
till en förnöjsam hvilodag, gör man här i landet till en sken-
helighetens och den absoluta indolensens dag. Strax efter
frukosten begick jag det härresande helgerånet att sätta mig
nere i Kensington-parken, läsa Gladstones Midlothian-tal
och röka pipsnugga. Rader af andäktiga mistresses och
misser defilerade förbi på väg till kyrkan med stora bön-
böcker i guldsnitt — de släpa vanligen aldrig med sig
mindre än åtminstone tre sådana i ögonen fallande nådepol-
letter — och de blängde på mig med miskundsamma ögon.

Jag fann för godt att gno hem och stänga mig inne med brefskrifning.»

Men han vänjde sig så vid ett regelbundnare lif, han hängaf sig åt gedignare arbete och han lärde sig att allt högre uppskatta det engelska samhällslifvet. »Skam till sägandes,» skref han, »tycker jag verkligen, att jag börjat miss-handla modersmålet mindre barbariskt, sedan jag är här. Det är kanske därför, att jag nu äter tre gånger om dagen och icke vid hvarje steg behöfver se människor, som jag redan för länge sedan hunnit förarga mig till döds åt. Snart tror jag, att man skall kunna fyra af en kanon tätt bakom mig, utan att jag skall rycka till, som jag förr gjorde för en öppnad dörr, genom hvilken jag aldrig var vand att motse annat än bedröfliga budskap. Men så lefver jag nu också i ett land, der man så gudagodt får sköta sig sjelf och der den personliga friheten är så oinskränkt, att polisen i går på Trafalgar square sågs vika åt sidan för två fulla käringar. Så skall det vara, när stackarne icke förfördela någon. Hit skulle Strindberg ha stuckit näsan, något innan han började vända Rousseaus gamla kläder som samhälls-förbättrare.»

Af lifvet i England mottog han alltmer förädlande inflytelse och han erkände det allt varmare. Sålunda utlät han sig en gång: »Har jag förut skrivit dig något ofördelaktigt om engelsmännen, ber jag dig och dem förlåta mig det. Jag är viss på, att, hur det än må gå för mig, skall den tid, jag tillbragt här, troligen alltid komma att stå som den lyckligaste i mitt lif. Jag är här bland genomhederliga och i grunden naiva människor mött med så odelade och hjertliga sympatier, att jag sjelf nästan blifvit en helt annan människa. Jag har lagt min hand på Englands fria jord och svurit att aldrig vara uppkäftig mera. Jag har lärt mig en patriotism, som kanske icke helt och hållet är det kongl. svenska jubelfestfirandets, men som är den man här bekänner, icke i ord, utan i sträfsamt arbete... Det här lugna familjelifvet i en på det hela tråkig stad är märkvärdigt egnadt att uppfostra hygglige unge män, och frånvaron af Stockholms kaféer sparar kopiöst med både tid och pengar... Jag tror mig nu kunna blifva till åtminstone någon nytta i en tidning, helst jag ser, huru vansinnigt våra svenska kolleger hugga i sten, så snart de skola skrifva tre rader om engelska förhållanden.»

Men Londons höstklimat pinade honom, hemlängtan kom dertill, och han fann sin ställning som korrespondent osäker. Han började se sig om efter anställning i någon Stockholmstidning och vände sig först till Aftonbladet, der ny redaktionspersonal var under uppsättning. »Jag är ju», skref han, »sedan länge dömd af mina snälla och vänliga kolleger; men jag vill försöka och är färdig att taga hvad som erbjudes, blir det än ej annat än en biträdande öfversättareplats på utrikesafdelningen.» Då han från Aftonbladsredaktionen fick till svar, att det derstädes »var ingen användning» för honom, greps han deraf djupt. »Jag är nyss fyllda 29 år», skref han, »jag har i tio år arbetat i detta enda yrke; jag har tänkt, jag har läst, jag har gnott med ögon, öron och alla lemmar ensidigt åt detta enda håll — och så är der »ingen användning» för mig.»

I London qvarstannade emellertid Strömbäck både det året och det följande. Hans korrespondentbref vittnade om ett kraftigt sträfvande att göra sig förtrogen med Englands parlamentariska och ministeriela företeelser, om än den något tunga stilen ibland bar en prägel af studiernas möda. Äfven till annat författarskap fick han tid öfrig. Ett par nya uppsatser af »Fritz Krook» framträdde i Dagens krönika. Under pseudonymen Scævola skref han en annan uppsats, som väckte stort uppseende, och man sysslade åtskilligt med gissningar, hvem denne Scævola kunde vara. I ett af de engelska statsarkiven var han flitigt sysselsatt med att samla och öfversätta aktstycken, som rörde Sveriges historia under tiden närmast efter 1809. Denna i tre häften utgifna samling bär, såsom bekant är, också Scævolas signatur.

Genom bemedling af E. Beckman, hvilken då var biträdande redaktör i Stockholms Dagblad, fick Strömbäck tillfredsstäld sin länge närda önskan att återvända till Sverige och der vinna anställning i en hufvudstadstidning. Han fick en plats i redaktionen af Stockholms Dagblad. I London knöt han vid den tiden en annan förbindelse af ömmare art: han ville från England föra sin unga brud öfver till Sverige, der han numera hoppades åt sig och henne bereda hemlifvets lycka. Hans sinne var nu uppfyllt af ljusa förhoppningar. Till en af sina vänner i Stockholm skref han vid slutet af december 1885: »Jag har fått fast anställning i Stockholms Dagblad och dessutom som korrespondent till Sydsvenska Dagbladet. Beräknar blifva en fin man med 4,500 kronor om

året åtminstone. Har derfor så arrangerat, att jag lördagen i nästa vecka den 9 jan. i St. Johns kyrka i Lewisham knyter ett kristligt äkta förbund med en söt engelska om 22 vårar. Detta, sedan jag efter två års grundliga och fördomsfria iakttagelser kommit till den bestämda öfvertygelsen, att engelskorna i alla fall måste vara modellämnet för äkta fruar, förutsatt endast, att de skötas rätt.» Vännens svar, som rådde att uppskjuta bröllopet, tills bättre förberedelser träffats, kom för sent. Bröllopet hade redan hållits, och i slutet af januari 1886 anlände de unga två till Stockholm.

De lysande förhoppningarna voro endast alltför löst grundade. Inkomsten var ej på långt när den påräknade. Till bosättning funnos för tillfället inga medel; det nygifta paret måste månad efter månad bo på hotell och skuldsatte sig der anseeligt. Äldre fordringsegare, hvilka trodde, att Strömbäck blifvit »rikt gift», dykte också upp. Under växande sinnesoro utförde han strängt arbete i tidningens tjänst och sökte något så när ordna sin blifvande bosättning. Så fick till slut den lilla familjen inflytta i en anspråkslös hyrd våning. Men den allt starkare själsspänningen bröt den unge mannens återstående kraft. Förliden långfredag träffades han af ett slaganfall och på påskdagens morgon drog han sitt sista andedrag. Efterspelet blef en konkurs med inga tillgångar och ett par tusen kronor i skulder. Den af olycksslaget djupt träffade unga enkan flyttade efter fyra månaders äktenskap tillbaka till England.

Man väntade vid Strömbäcks återkomst att få se honom utveckla sig till en politisk skriftställare af framstående rang. Det hoppet blef väl gäckadt; men han hann dock under sin korta lefnadsbana taga ansatser, hvarigenom han helt visst är en af de mest intresseväckande bland pressens under de sista åren hädangångne män.

I. N. och O. S.